

TABLE OF CONTENTS

LINGUISTICS

<i>Voloshuk V.</i> The Peculiarities of Syntactic Structure in r. m. Rilke's Poetic Works and Their Preservation in Ukrainian Translations.....	7
<i>Dehtiarova L., Prikhodko N., Nazarenko O.</i> Germanic Reception in the Thesaurus of the Ruthenian Language.....	21
<i>Yehorova O., Turysheva O., Koval T.</i> Translation Approaches to Secondary Anthroponymic Nominations (Case Study of B. Obama's and D. Trump's Nicknaming).....	33
<i>Kovkina E.</i> The Analysis of Generic-Species Links of Terms in the Terminological System of Forensic Examination.....	41
<i>Kush J.</i> Incorporating Meta-cognitive Instruction in Reading Comprehension into Philology Training.....	50
<i>Markova O.</i> Internal Structuring of the Concept Patriotism: Metaphorical Models.....	56
<i>Movchan D., Moroz Y.</i> Occasional Anonymity as a Way of Acquisition.....	64
<i>Reshytko A.</i> Analysis of Lexical-semantic and Stylistic Devices of Fairy Tales by Oscar Wilde.....	69
<i>Shchyhlo L., Abdullaieva A., Antipova A.</i> Semantico-stylistic Peculiarities of Colors in Phraseological System of the German Language.....	80

LITERATURE

<i>Kalantaievska H., Dedova A. S.</i> Devastating Effects of Alienation of the Individual from Moral Values in A. Dimarov's Novel "Idol".....	89
<i>Semeryn Khr.</i> Mythological and Archetypal Representation of Jewish Image in Katria Grynevuchewa's Short Stories.....	99

REVIEWS

<i>Yevhrafova A.</i> Reflections as Acknowledgement (Instead of Review) ("God Gave You Rock-n-roll..." - Collection of Translations of Lyrics of Rock Songs / Translated from English by Oleh Pastukhov, Andrii Kulykov).....	106
---	-----

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО

<i>Волошук В. І.</i> Особливості синтаксичної побудови поетичних творів Р. М. Рільке та її збереження в українських перекладах.....	7
<i>Дегтярьова Л. І., Приходько Н. А., Назаренко О. В.</i> Германська рецепція у тезаурусі русинів.....	21
<i>Єгорова О. І., Туришева О. О., Коваль Т. Ю.</i> Способи перекладу вторинних антропонімних номінацій (на матеріалі прізвиськ Б. Обами та Д. Трампа).....	33
<i>Ковкіна Є. В.</i> Родо-видові відношення термінів криміналістичної експертизи.....	41
<i>Куш Дж. С.</i> Включення метакогнітивного навчання читання до підготовки філологів.....	50
<i>Маркова О. І.</i> Внутрішнє структурування концепту патріотизм: метафоричні моделі.....	56
<i>Мовчан Д. В., Мороз Я. А.</i> Оказіональна антонімія як засіб збагачення мови.....	64
<i>Решитько А. Д.</i> Аналіз лексико-семантичних та стилістичних засобів казок Оскара Уайльда	69
<i>Щигло Л. В., Абдуллаєва А. Ф., Антіпова А. Ю.</i> Семантико-стилістичні особливості кольороназв у фразеологічній системі німецької мови.....	80

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

<i>Калантаєвська Г. П., Дєдова А. С.</i> Руйнівні наслідки відчуження особистості від моральних цінностей у романі А. Дімарова «Ідол».....	89
<i>Семерин Х. Д.</i> Міфоархетипна репрезентація єврейського в малій прозі Катрі Гриневичевої.....	99

РЕЦЕНЗІЇ

<i>Євграфова А. О.</i> Роздуми-подяка (замість рецензії) (Бог дав рок-н-рол тобі... Збірник перекладів текстів рок-пісень / Перекл. з англ. Олега Пастухова, Андрія Куликова).....	106
--	-----

**ОСОБЛИВОСТІ СИНТАКСИЧНОЇ ПОБУДОВИ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ
Р. М. РІЛЬКЕ ТА ЇЇ ЗБЕРЕЖЕННЯ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ**

Волошук В. І.

Кандидат філологічних наук, професор

ORCID ID 0000-0001-5101-0354

Запорізький національний технічний університет

вул. Жуковського, 64, м. Запоріжжя, 69063, Україна

viktoriiavoloshuk@gmail.com

Стаття присвячена аналізу синтаксичних особливостей ідіостилю Р. М. Рільке та їх збереженню в українських перекладах. Рільке майстерно будує свою поезію синтаксично та композиційно задяки різноманітним явищами. Повтори і лейтмотиви вибудовують структуру та підкреслюють події, які автор намагається донести до читача. В творах представлені різноманітні складносурядні та складнопідрядні речення. Але особливо яскраво виділяється емотивний синтаксис у вигляді риторичних питань, вигуків парентез, парцеляцій та іншого. Всі ці синтаксичні конструкції роблять стиль Рільке унікально різноманітним, і ускладнюють роботу перекладачів. Намагаючись зберегти зміст та структуру поезій Рільке українські перекладачі використовують ряд синтаксичних трансформацій. Найчастіше це перестановки (зміна порядку слів в реченні, інверсії). Також задіяні різні види замін: замінюються як частини мови, так і члени речення і типи синтаксичного зв'язку (сполучникове на безсполучникове речення або навпаки, складного речення простим, поєднання двох речень в одне). Трансформація додавання, як правило проявляється у розгортанні еліптичних редукованих рільківських структур у розгорнуті або повні речення. Додавання використовується, коли неможливо підібрати повний еквівалент і потрібно розгорнути його описово в перекладі. І навпаки, перекладачі іноді використовують опущення (протилежну додаванню трансформацію), коли в оригіналі йде надлишкова інформація. Щоправда, вона використовується перекладачами Рільке найрідше.

Ключові слова: ідіостиль, художній переклад, синтаксичні трансформації, повтори, парентези, парцеляція, риторичні запитання.

За визначенням В. В. Коптілова, художній переклад – це особливий вид перекладу, оскільки він є не точною передачею змісту, а відображенням думок і почуттів автора прозового або поетичного першотвору за допомогою іншої мови, перевтіленням його образів у матеріал іншої мови [1, с. 150].

Таким чином, поетичний переклад зумовлений не лише об'єктивними факторами (конкретно-історичним літературним каноном), але й суб'єктивними (поетикою перекладача). Жоден переклад не може бути абсолютно точним, оскільки сама мовна система приймаючої літератури за своїми об'єктивними даними не може досконало передати зміст оригіналу, що неминуче призводить до втрати певного об'єму інформації. Тут також замішана особистість перекладача, який при перекодуванні тексту обов'язково випустить щось зі змісту, а також його схильність продемонструвати чи не продемонструвати всі особливості оригіналу [1, с. 102].

© Волошук В. І., 2019

Д. Дюришин до всіх цих чинників додає ще й особистість перекладача який, як уже зазначалося, в цій ситуації є більшою чи меншою мірою й автором. Твір не можна вирвати зі стихії рідної мови й «пересадити» на новий ґрунт, він повинен народитися наново в новій мовній ситуації завдяки здібностям і талантові перекладача [2, с.157].

Найпродуктивніший внесок у розвиток вітчизняної теорії поетичного перекладу належить таким дослідникам, як В. П. Бех[3], М. Н. Дудченко[4], Л. В. Коломієць[5], А. А. Мішустіна[6], А. О. Содомора[7], О. І. Чередниченко[8].

Відтворення в перекладі міжкультурного потенціалу поетичного першотвору – одна з найскладніших проблем практики перекладу: адже перекладний текст має сприйматися читачем як оригінальний високохудожній твір і водночас із цим зберігати інонаціональний колорит оригіналу, мовно-національну самобутність культурного середовища, в якому він створювався, та «творчу домінанту» [1, с. 154].

Основною метою художнього перекладу є збереження ідіостилю. Ідіостиль (індивідуальний стиль) – можна визначити як «систему змістовних і формальних лінгвістичних характеристик, властивих творам певного автора, яка робить унікальним втілений у цих творах авторський спосіб мовного вираження [9, с. 14].

В Україні інтерес до поезії Рільке зріс у 60-70-ті роки минулого століття. Його вірші перекладають М. П. Бажан, М. О. Лукаш, Д. В. Павличко, В. С. Стус. До творчості Рільке зверталися також М. К. Зеров, М. Г. Йогансен, Л. М. Мосендз та ін. І якщо на вибір лексичних одиниць дослідувачі Рільке часто звертали увагу, то синтаксичний рівень його поезій, який не менш, а можливо і більш яскраво представляє ідіостиль поета, набагато менш досліджений.

Актуальність даної статті визначається необхідністю ідентифікації специфіки особливостей перекладу поетичних художніх творів на синтаксичному рівні, а саме в поезії німецького письменника Р. М. Рільке.

Об'єктом дослідження виступає індивідуальний стиль Р. М. Рільке та його збереження в україномовних перекладах.

Предметом дослідження є синтаксичні характеристики ідіостилю Р. М. Рільке та синтаксичні трансформації використані і перекладах.

Метою даної статті є не лише виокремлення синтаксичних рис побудови віршів Рільке, які є ключовими для його індивідуального стилю, але й аналіз збереження цієї синтаксичної манери у віршах різних українських перекладачів.

У процесі аналізу було застосовано такі **методи дослідження**: системно-функціональний метод – для вивчення функціонування мовних одиниць в поетичних текстах; метод компонентного аналізу – для встановлення структури та змісту мовних одиниць; метод стилістичного аналізу – для вивчення стилістичних особливостей аналізованих текстів; компаративний метод – для виявлення особливостей та відмінностей текстів оригіналу та перекладу; метод перекладацького аналізу – для аналізу труднощів, що можуть виникнути під час перекладу текстів даного типу та виявлення шляхів їх подолання через застосування перекладацьких трансформацій.

Намагаючись зберегти синтаксичну побудову поезій Р. М. Рільке українські перекладачі застосовують різноманітні синтаксичні трансформації: повні або часткові залежно від того, чи змінюється структура речення повністю чи частково. Зазвичай, коли замінюються головні члени речення, відбувається повна трансформація, якщо ж лише другорядні – часткова. Крім заміни членів речення, можуть мінятися і частини мови. Найчастіше це відбувається одночасно.

Оскільки в даній роботі мова йде про віршовану форму оригіналу, то синтаксична побудова часто пов'язана з ритмоутворенням. Чи не найбільш розповсюдженим синтаксичним показником ідіолекту Р. М. Рільке є повтори. Хоча повтор – це явище, що належить всім рівням: рівню фонем, морфем, слова і повинен досліджуватися не лише на рівні однієї фрази, але і на міжфразовому рівні, а також на рівні всього тексту і здатен відбивати авторське ставлення до зображуваних подій та персонажів.

Проте традиційно повтори відносяться до синтаксичного рівня тексту. Рільке користується майже всіма видами повторів. Ми можемо зустріти в текстах віршів простий контактний повтор, редукований повтор підхват, анафору та епіфору. Врешті решт ланцюжки повторів утворюють лейтмотиви віршів і творять їх ритм. Тому для перекладача адекватний і цілеспрямований переклад переклад повторів є важливим завданням.

Наприклад у творі „Erinnerung“ (Спогад) Рільке застосовує морфемний повтор з двох однокореневих дієслів:

Und du *wartest, erwartest* das Eine,   А ти *ждеши, дожидаєшся* тайни:
das dein Leben unendlich vermehrt [10].   щось життя перемножить твоє.

Стус [11].

На наш погляд, перекладач Стус блискуче справляється з завданням: замість суто українського дієслова чекати, він використовує неочікувані, проте однокореневі дієслова (ждеши дожидаєшся), повністю зберігаючи градацію закладену автором у цьому повторі.

Оскільки прикладів повторів можна навести дуже багато, то в роботі ми зупиняємося на найяскравіших. Рільке повторює не тільки окремі слова і структури, а й цілі фрази, використовуючи повтори як рамку:

Warum ein Engel? Ach es kam die Nacht   *Хіба то ангел? Ах, то ніч прийшла,*
und blätterte gleichgültig in den Bäumen. Die   зашелестіла листям на оливах.
Jünger rührten sich in ihren Träumen.   Здригнулись учні в снах своїх
Warum ein Engel? Ach es kam die Nacht   лякливих.
[10].   *Хіба то ангел? Ах, то ніч прийшла.*

Бажан [11].

Таку форму не важко зберегти в перекладі, що й робить М. Бажан, хоча з питального слова «*Warum*» (чому) перекладач формує розділове питання з «хіба?»

Повтори у віршованих творах Рільке нерідко перетворюються в лейтмотиви. Вони виражають авторське відношення до того, що оточують, оскільки вони – породження самого автора і несуть в собі функцію відусоблення, а одночасно і сполучної ланки між різними творами одного й того ж автора. Лейтмотив вимагає від читача постійного повернення до раніше прочитаного і зіставлення з подальшим текстом. Лейтмотив, заснований на повторюваності, характеризується приростом сенсу, наповненням символічним значенням. Лейтмотив може повторюватися в текстах Рільке кілька разів і кожного разу може набувати варіативності. Різні фразові повтори, розташовуючись дистанційно, сприяють розтягненню і збагаченню сенсу, емоційній напрузі, підводячи до кульмінаційного моменту у творі. Пейзажні, портретні, сценічні лейтмотиви - характерні для всього творчого доробку поету і є словесним віддзеркаленням індивідуально-особистого, суб'єктивного.

Для того щоб краще продемонструвати повтор-лейтмотив, ми наведемо вірш „Herbst“ (Осінь) повністю. Тут лейтмотивом осіннього відцвітання та уходу слугує дієслово «fallen» (падати).

Herbst

Die Blätter *fallen, fallen* wie von weit,
als welken in den Himmeln ferne Gärten;
sie *fallen* mit verneinender Gebärde.
Und in den Nächten fällt die schwere Erde
aus allen Sternen in die Einsamkeit.
Wir alle *fallen*. Diese Hand da *fällt*.
Und sieh dir andre an: es ist in allen.
Und doch ist Einer, welcher dieses *Fallen*
unendlich sanft in seinen Händen hält [10].

Осінь

(Переклав Василь Стус)

Спадає листя, *падає* з-за хмар,
немов з небесного ряного саду.
Воно *сппадає*, сповнене досади.
І з темряви, з ночей, із зорепаду
розприскує земля останній жар.
І нам *опасту* вже своя черга.
На себе глянь — ти губишся в
ваганні.
Та є Господь, що на дбайливій длані
все *впаде* милосердно зберіга [11].

В цілому перекладачу вдалося зберегти лейтмотив з повторів, хоча він урізноманітнює однотипність дієслова різними однокорінними прикладами (спадає, опада тощо). Щоправда, в шостому рядку «Wir alle *fallen*. Diese Hand da *fällt*» Рільке двічі повторіє дієслово, перекладач же опускає один раз, перекладаючи «І нам *опасту* вже своя черга» В останньому ж випадку іменник «*Fallen*» (падіння) Стус замінює дієприслівником «впале», трансформуючи одну частину мови в іншу.

Ще один яскравий приклад повтора лейтмотива можемо спостерігати в творі „Der Ölbaumgarten“ (Оливовий сад):

Ich finde Dich <i>nicht mehr</i> . <i>Nicht</i> in mir, <i>nein</i> . <i>Nicht</i> in den andern. <i>Nicht</i> in diesem Stein. Ich finde Dich <i>nicht mehr</i> . Ich bin allein. [10].	Тебе <i>не можу</i> більше я знайти,— <i>ані</i> в собі, <i>ні</i> в інших, <i>ні</i> в камінні знайти <i>не можу</i> . Сам один я нині. Бажан [12].
--	---

В оригіналі йде нагнітання заперечення „nicht“, „nicht mehr“, підкріпленого запереченням „nein“. Подібну градацію збирає і Бажан в перекладі. Щоправда, перекладач використовує для цього інші граматичні засоби: подвійний сполучник заперечення «ані...ні», та додаткове модальне дієслово «не можу». Таким чином, завдяки розширенню, Бажану вдається найголовніше – зберегти лейтмотив та ритм вірша оригіналу.

Якщо говорити про синтаксис німецької мови, то перш за все потрібно пам'ятати про порядок слів в реченні. Порядок слів – це синтаксична категорія, що відрізняє німецьку мову навіть від близькоспоріднених сучасних германських мов. В німецькій мові існують канонізовані правила порядку слів в реченні, пов'язані з твердо фіксованим положенням змінної частини присудка у реченні: в стверджувальному реченні дієслово–присудок, як правило, займає друге місце, у наказово–спонукальному, нереальному, реченні з вираженням бажання, у допустовому, умовному та питальному реченнях без ввідного слова, дієслово стоїть на першому місці, а у підрядному реченні – на останньому. Але в рамках цих суворих граматичних правил можливі варіації, що проявляються в контексті, та несуть підвищену виразність. На наш погляд рамочна конструкція німецького речення – це синтаксичне явище, яке по перше, не можна зберегти при перекладі на будь-яку іншу мову, а по-друге, не збереження на синтаксичному рівні рамочної конструкції ніяким чином не впливає на зміст твору.

М.Д. Боголюбов відмічає, що «в сучасній німецькій літературній мові помітна тенденція до деякого розрихлення рамкової організації речення». [13, с.102].

Особливу складність в перекладі віршованих творів, на наш погляд, являє собою рамкова конструкція з виносом відокремлюваного префікса на кінець речення. Рільке за рахунок цих префіксів часто підтримує риму. Перекладачі на українську вимушені використовувати для цього інші граматико-синтаксичні явища.

Und <i>breite</i> mich <i>aus</i> und <i>falle</i> in mich <i>hinein</i> und <i>werfe</i> mich <i>ab</i> und bin ganz allein [10].	<i>ширяю</i> , метаюсь, <i>кружляю</i> над виром пучин, <i>лечу увсебіч</i> — і я зовсім один Бажан [12].
--	---

Як видно з наведеного прикладу, перекладач Бажан одного разу використовує звичайне дієслово «ширяю», в другому випадку додає слово, що розгортає значення відокремлюваного префіксу «*werfe mich ab*» - «*лечу увсебіч*».

З рамочною конструкцією в творчості Рільке пов'язана інверсія. Вона визначається положенням синтаксично пов'язаних між собою членів речення відносно один одного, в даному випадку винос головного за змістом слова чи словосполучення за рамку. Так у вірші «Орфей. Еврідіка. Гермес» винос за рамку власного займенника «*sie*» уособлює відношення Орфея, від особи якого ведеться оповідання, до коханої, за якою він спустився в аїд. Для нього в цьому займеннику все життя і неможливість існувати без неї:

und flügel Schlagend an den Fußgelenken;	маленькі крила, що об ступні б'ють,	...а зліва квапилась за ним <i>Вона</i> —
---	--	--

und seiner linken Hand gegeben: і звірена його руці - Стус (фрагмент) [12].
sie [10]. *вона.*

Бажан [12].

Обидва перекладачі чудово зрозуміли посил німецького поета. М. Бажан виділяє важливий займенник дефісом і також виносом за рамку речення, а В. Стус, який перекладав лише фрагмент твору Рільке, саме з цього місця, додає вагомості займеннику «Вона» тим, що пише його з великої літери.

Окрім синтаксичної інверсії, Р. М. Рільке іноді порушує і граматичні норми німецької мови задля рими та змісту. В перекладі такі порушення, як правило, на жаль не відтворюються:

Auf meinen Atemzügen heben und senken die Sterne *sich* [10]. Подих мій тужний *хитає, колише*
промені зір.

Бажан [12].

В оригіналі Рільке використовує два зворотних дієслова «*sich heben, sich senken*», але зворотний займенник «*sich*» стоїть не одразу слідом за дієсловом, як цього вимагають правила німецької мови, а виноситься в кінець. Перекладач Бажан не відтворює цю інверсію в перекладі, та й використані ним дієслова не є зворотними (хитає, колише)

Яскравим синтаксичним засобом для створення піднесеності та емотивності в Рільке слугують риторичні запитання. Адже, як відомо, риторичні питання відрізняються особливою експресивністю і супроводжуються яскравою окличною інтонацією, що виражає здивування та викликає напруження почуттів. Крім того риторичні питання виконують в Рільке ще й апелятивну функцію. Таким чином поет намагається вплинути на адресата, викликати його реакцію. Апелятивна функція в поетичному тексті допомагає збуджувати в читачеві додаткові почуття, образи, емоції, що базуються на його власному життєвому досвіді, ерудиції, світогляді.

Так в поезії «Der Dichter» (поет) мовець звертається безпосередньо до коханої, яка його покинула, і він не дасть собі ради (навіщо мені рот, навіщо день і ніч) кричить у розпачі покинутий поет:

Du entfernst dich von mir, du Wunden schlägt mir dein Flügelschlag. Allein: <i>was soll ich mit meinem mit meiner Nacht? mit meinem Tag?</i> [10].	Мене зранивши крил своїх змахом, ти, хвилино, відлинула пріч. Мій рот замовкнув, сповнений страхом. <i>Чи це мій день? Чи, може, ніч?</i>	Від мене віддалилась ти, годино, крила ударом ранивши мене. Я сам. <i>I de уста свої подіну? Що з ніччю діятиму? Що — із днем?</i>
--	---	--

Бажан [12].

Стус [12].

Потрібно відмітити, що обидва перекладача чудово розуміють важливу функцію риторичних питань у віршованому творі і цілком відповідно користуються українською мовою у перекладах. Щоправда з трьох риторичних питань М. Бажан залишає лише два. Замість питання «*was soll ich mit meinem Munde?*» він використовує звичайне оповідне речення «Мій рот замовкнув, сповнений страхом.». Що ж стосується перекладу В Стуса, то він цілком відповідає оригіналу як за змістом так і за синтаксичною побудовою. Єдине маленьке відхилення, яке він собі дозволяє, це використання додаткового дієслова «діятиму», яке виступає як розширення. Адже в Рільке риторичні питання є ще й еліптичним побудовами, де відсутній присудок.

У вірші «die Kindheit», де поет сумує за втраченим дитинством, що швидко пройшло, риторичне питання закінчує його роздуми:

O Kindheit, o entgleitende Vergleiche. <i>Wohin? Wohin?</i> [10].	О порівняння, в далеч одлетілі,— <i>куди? Куди?</i>	Дитинство, тих подоб ясне багаття, <i>де ти поділось?</i>
---	---	---

Бажан [14].

Стус [14].

В даному випадку більш вирашно виглядає переклад Бажана. Він як і в оригіналі двічі повторює риторичне питання «куди? Куди?». В. Стус обходиться без повтору. І все ж в його перекладі присутнє риторичне питання. Хоча і з використанням трансформації синтаксичного розгортання: замість одного питального слова - повне питальне речення з підметом та присудком «де ти поділось?»

Найчастіше прийом риторичних питань Рільке використовує в своїх сонетах:

Wo ist ihr Tod? O, wirst du dies Motiv *Де ж смерть її?* Ти зміг би поновить
erfinden noch, eh sich dein Lied verzehrte? - мотив, як виспів з'їсть її, урочий.
Wo sinkt sie hin aus mir? ... Ein Mädchen *Де вийде з мене?* Дівчинка ж мала.
fast
Стус [15].

Сонет 2 [10].

Gesang ist Dasein. Für den Gott ein Leichtes. Спів — то буття, таке легке для бога.
Wann aber sind wir? Und wann wendet er *Коли ж ми є? Коли вже і до нас*
an unser Sein die Erde und die Sterne? *він зволить землю й зорі повернути?*

Сонет 3 [10].

Стус [15].

Приклади риторичних питань можна зустріти майже в кожному рільківському сонеті. Приклади, що наведені вище підтверджують думку, що риторичні питання як правило повністю зберігають свою функцію і форму в перекладах на українську мову.

Хоча віршований твір повинен тримати риму та нести образність, геній Рільке широко використовує цілу низку різноманітних складних речень, як складносурядних так і складнопідрядних (порядок слів в останніх теж становить проблему для перекладача) з різними видами сполучників та безсполучниковим зв'язком. Відомо про наступні функції характерні для складнопідрядних речень: «для асиндетону – сумативна функція, вираження динамізму, вирізняюча та інші; для полісиндетону – передачі плавного рівномірного руху, увиразнення окремих членів, передачі одночасності дій чи процесів, що описуються разом» [16, с.5].

Рільке полюбає перерахування однорідних членів в реченні (це можуть бути іменники або дієслова), пов'язані сполучником «und». Головні риси таких синтаксичних одиниць – гармонійність, логічність, врівноваженість - пов'язані з перевагою гіпотаксичних структур.

alles noch einmal da war: *Wald und Tal* де знову все було: *і ліс, і діл,*
und Weg und Ortschaft, Feld und Fluss *і шлях, і поле, і ріка, і звір;*
und Tier [10]. Бажан [12].

У цьому уривку перерахування природних явищ та живих істот має безпосереднє відношення до подій Біблії, і таке звертання до створення світу Богом підкреслюється синтаксично використанням сполучника «und». Як відомо, цей уривок з Біблії про світоутворення, побудований з однотипних полісендетонних конструкцій із цим сполучником. Перекладачу Бажану вдалося не лише змістовний переклад, але й був збережений цей відсил.

Поєднані в один ряд однорідні предикативи характеризують у віршах Рільке з різних боків окрему річ, різновид чи тип, до якого вона відноситься, висвітлюючи її сутність, в результаті чого виникає скрупульозний, іноді вичерпний за своєю повнотою опис, властивий більше науковим працям, ніж літературному твору.

und der Gestirne stiller Mittelpunkt. які над ним плывуть в далекий вирій,
Denn alles um ihn *irrt und rinnt und prunkt* а навкруги *гримить і рине* вир.
[10]. Бажан [11].

В даному випадку переклад зберігає вкладений зміст, проте не зовсім дотримується синтаксичної структури оригіналу. По перше, Бажан звужує масштаб замість узагальнення «alles» використовуючи цілком конкретне слово «вир». По-друге в предикатному перерахуванні лише два дієслова зі сполучником «і» замість трьох у Рільке.

Динамізм таких полісиндетичних конструкцій пояснюється, перш за все, природою сполучника “und”, що є ефективним засобом здійснення миттєвого контактного зв'язку між членами ряду і виконує роль динамічного інтенсифікатора. Різні синтаксичні структури однорідних членів допомагають уникнути одноманітності при перерахуванні подій, явищ. Для цього адресант використовує насамперед різні сполучники, що поживляють виклад, уточнюють характер зв'язку між однорідними членами. Вживання однорідних членів впливає і на інтонаційний малюнок фрази.

Якщо серед складносурядних речень Рільке віддає перевагу простим сполучникам «und, aber, denn», то він оперує широким рядом складнопідрядних речень (з підрядними часу, причини, мети тощо). Проте в німецького поету є улюблений вид серед складнопідрядних речень – це *Attributsatz* - підрядне означальне. Його не завжди вдається зберегти перекладачам на українську мову.

<p>Die Einsamkeit ist wie ein Regen. Sie steigt vom Meer den Abenden entgegen; von Ebenen, die fern sind und entlegen, geht sie zum Himmel, der sie immer hat. Und erst vom Himmel fällt sie auf die Stadt [10].</p>	<p>Самотність — ніби дощ. Назустріч вечорам здійснюється від моря, від рівнин далеких і віддалених йде до неба, як завжди самотнє. Стус [11].</p>	<p>Самотність — то як дощ, як злива: здійснюється надвечір, некваплива, з рівнин далеких, з моря, справа, зліва у небеса (вона там є завжди), звідгіль – на місто масою води. Бурковський [11].</p>
--	--	---

В одній строфі Рільке поєднує два підрідних означальних речення, що відносяться до різних іменників і виконують описову уточнювальну функцію: «Ebenen, **die fern sind und entlegen**» та «Himmel, **der sie immer hat**». Перше підрядне речення Стус замінює прислівниками «**далеких і віддалених**», що допустимо правилами граматики. В другому випадку перекладач використовує розширене речення замість підрядного. Можливо, доцільніше було б замість сполучника «як», використати «яке» і зберегти підрядне означальне як в оригіналі. Ще далі як за змістом так і за побудовою від оригіналу відходить перекладач І. Бурковський. Перше підрядне речення скорочується до одного прикметника «далеких», а друге все ж таки залишається у вигляді вставного речення виокремленого скобками.

Вірш «der Schauende» майже весь побудований за рахунок складнопідрядних речень і більш за все серед них саме підрідних означальних:

<p>Wen dieser Engel überwand, welcher so oft auf Kampf verzichtet, der geht gerecht und aufgerichtet und groß aus jener harten Hand, die sich, wie formend, an ihn schmiegte [10].</p>	<p>Кого ж той ангел переміг, хай часом сам борні зрікався, той возвеличений вертався, змужнілий, більшав і прямів, бо і долаючи підносить шлях без тріумфів і звитяг. Стус [17].</p>
--	---

Як видно з даного прикладу - на три означальні речення в творі Рільке припадає лише одне підрядне речення цього виду в перекладі Стуса. Інші випадки перекладач замінює прислівниками «змужнілий» та дієприслівниками «долаючи підносить» з сполучником «бо», тобто підрядним причини.

Нерідко однотипні підрядні речення допомагають творити ритм віршованих творів Рільке. Наприклад в вірші «Herbsttag»:

<i>Wer jetzt kein Haus hat, baut sich keines mehr.</i>	<i>Хто був бездомний, той не знайде дому,</i>	Та вже <i>бездомний хати не зведе,</i>	<i>Безхатній</i> нині - не віднайде хати,
<i>Wer jetzt allein ist, wird es lange bleiben.</i>	<i>не збудеться самотник самоти.</i>	самотній — весь свій вік самотнім буде.	<i>Самотній</i> нині - довго буде ним.
[10].	Бажан [11].	Стус [11].	Орест [11].

На жаль, жодний за перекладачів не зберігає повторюваність підрядного додаткового речення зі сполучником «*wer*». Перше речення в перекладі Бажана влучно зберігає і зміст і синтаксичну побудову «Хто був бездомний, той не знайде дому», а ось в другому випадку повтору структури не сталося, бо Бажан будує українською просте речення «*не збудеться самотник самоти*». Стус в своєму перекладі навіть не намагався слідувати за Рільке в плані синтаксичної побудови. Обидва підрядних речення замінені українськими прикметниками «самотній» та «бездомний». Така заміна можлива та побудована в рамках правил української мови. У перекладі М. Ореста підрядні речення завдяки ущільненню трансформуються в субстантивовані прикметники «безхатній» та «самотній».

Іноді німецький поет всю віршовану строфу будує за рахунок складнопідрядних речень різних типів, як в вірші «*der Ölbaumgarten*»:

<i>Nach allem dies. Und dieses war der Schluss.</i>	По всьому — це. І це кінець надходить.	По всьому це. Кінець. Я мушу йти,
<i>Jetzt soll ich gehen, während ich erblinde, und warum willst Du, dass ich sagen muss, Du seist, wenn ich Dich selber nicht mehr finde.</i>	Та я повинен, <i>і осліпши</i> , йти. Чому мене примушуєш доводить, <i>що Ти еси, хоч зник для мене Ти?</i>	<i>сліпма торкати</i> куряву негожу, велиш казати, <i>що існуєш Ти, а я Тебе надібати не можу.</i>
[10].	Бажан [12].	Фішбейн [12].

Отже в оригіналі Рільке використовую підрядне часу «*während ich erblinde*», підрядне додаткове «*dass ich sagen muss*» та підрядне умовне «*wenn ich Dich selber nicht mehr finde*» речення. Цікавим є той факт, що Бажан в перекладі жодного разу не будує відповідну синтаксичну структуру. В першому випадку перекладач замінює підрядне речення дієприслівниковим зворотом «осліпши йти». Тобто це трансформація зі складного речення в просте, спрощення. Друге та третє речення зливаються в перекладі в одне складне зі сполучником «хоч» (тобто це підрядне уступки). Аналогічна ситуація з перекладом М. Фішбейна. Підрядне часу перекладач замінює на дієприслівник «сліпма», а підрядне додаткове замінюється складносурядним реченням зі сполучником «а».

Однією з характерних рис синтаксичної будови лірики Рільке є також парентези. Вставні конструкції надають стилю Рільке живості, немов невідповідності висловлення, спонтанності, допомагають творити структурно-семантичну цілісність висловлення. За допомогою вставних речень в поезіях Рільке створює рівнобіжні значеннєві потоки, що дозволяють йому миттєво змінювати кут зору, створювати узагальнення і конкретизацію. Володіючи відносною незалежністю від контексту, вставки також можуть служити для створення дистантних зв'язків у творі. Наприклад у вірша «*Der Panther*» парентеза демонструє саме таку раптову спонтанність, немов автору щось щойно спало на думку і він додав інформацію до вищесказаного:

<i>Nur manchmal schiebt der Vorhang der Pupille sich lautlos auf -. Dann geht ein Bild hinein, geht durch der Glieder angespannte Stille - und hört im Herzen auf zu sein.</i>	Коли вона з зиниць своїх заслін одсуне враз,— <i>в них образ світу врине, крізь пружну тишу тіла пройде він</i> і в глибу серця врешті згине.	І тільки інколи спаде запона з його очей — <i>тоді у нього світ зайде, пройнявши тіло, шалом повне, а серця досягне</i> — і згубить слід.
[10].	Бажан [12].	Стус [12].

Обидва перекладачі і Стус, і Бажан зберегли парентезу і стиль оригіналу. Різнити лише в пунктуаційному оформленні вставної конструкції: Стус з обох боків виділяє її дефісами, як в оригіналі і як цього вимагають правила синтаксису, Бажан же ставить тире лише з одного боку, в іншому випадку замінюючи його на сполучник «і».

Іноді парентеза складається лише з одного слова, як у вірші «die große Nacht». До того ж у даному випадку вставна конструкція є ще й одночасно риторичним питанням:

dasteht und wegschaut, - wohin -?:	інші, стоїть, відводячи зір,
stand ich plötzlich,	а куди? — так став я і раптом збагнув, о
dass <i>du</i> umgehst mit mir, spielst, begriff	ноче доросла, що ти це, бавишся зараз зі
ich. [10].	мною, взявши себе,

Стус [18].

Стус, використовує трансформацію розширення, щоправда лише на один вигук (з одного слова стає два) «а куди». В цілому ж парентеза і риторичне питання повністю відтворені в тексті-перекладі.

В творах Рільке зустрічається також експресивна парентеза, яка слугує посиленню емоційності, створенню експресії. Для привнесення додаткових даних Рільке йде шляхом посилення емафаз:

Und zwischen Wiesen, sanft und voller	І поміж піль, полога і сумирна,
Langmut , erschien des einen Weges blasser	виднілася бліда стяга? дороги,
Streifen,	простелена, мов довге полотно.
wie eine lange Bleiche hingelegt [10].	Бажан [12].

Парентеза, що емоційно описує стан померлої Еввідіки, збережена в перекладі М. Бажана. Хоча перекладач дещо спростив її, використавши два простих прикметника-епітета (полога і сумирна). В оригіналі ж Рільке надає емоційності словосполучення «**voller Langmut**» (сповнена кротості).

Ще одна широко представлена в творах Рільке синтаксична конструкція – це парцеляція. Іноді поет використовує складні довгі речення, але іноді ритм вірша вимагає менших речень, що пов'язані між собою змістовно але відокремлені графічно. Парцельована конструкція властива мові схвильованій, емоційній, частково піднесеній, риторичній.

Можна виділити наступні функції парцеляції в творчості Рільке, як інтонаційне і ритмове оформлення, та передача схвильованого емоційного стану герою.

Таку парцеляцію можна побачити в творі Рільке «Komm du, du letzter, den ich anerkenne..»:

Verzicht. Das ist nicht so wie	Це — зречення. Це не	Це зречення. Не схоже до
Krankheit	вар	хвороб
einst in der Kindheit	таке, як хворість	твого дитинства.
Aufschub. Vorwand um	дитячих літ. Відстрочка.	Зволікання. Спосіб
größer zu werden. Alles rief	Привід стати	рости. Облиш, все
und raunte [10].	ще більшим. Все шепоче	шепотом кричало,
	й зве кудись.	

Бажан [18].

Стус [18].

Вищезазначені речення є прикладами переходу від теми до реми. В першому реченні зазначається тема речення, що стає темою і для другого речення. Речення тісно пов'язані за змістом, та виражають одну думку, одну ситуацію. В першому реченні Рільке використовує еліпс, що складається лише з іменника «Verzicht». Обидва перекладачі українською мовою передають його однаково: за допомогою частки «це» та відповідного іменника «зречення». В обох перекладах також використано парцеляцію. Проте графічне оформлення її різне. Бажан розбиває думку на 5 пов'язаних між собою речень, а Стус на 4. Але стилістична конструкція в обох випадках цілком адекватно відтворена.

Інший приклад емотивної парцеляції – це оформлений вигуками початок 1 сонета Рільке:

Da stieg ein Baum. Übersteigung!	O reine O Orpheus singt! Baum im Ohr! [10].	Ось дерево звелось. О виростання! О спів Орфея! Співу повен слух.	О дерево звелось! О надвисання! О крон нагірній гук — Орфеїв спів!
-------------------------------------	---	--	---

Бажан [19]. Стус [15].

В даному випадку більш точно синтаксично парцеляцію відтворює М. Бажан. В. Стус же знову таки зменшує кількість парцельованих речень-вигуків до трьох (трансформація ущільнення) і дієслово «singt» перетворюється у іменник «спів» (трансформація номіналізації).

Ще один синтаксичний прийом, про який, на нашу думку, потрібно згадати щодо синтаксичного стилю Рільке - це редукція синтаксичних структур. Еліпси є одним із видів реалізації стилістичної функції компресії у творі. Цей вид компресії здійснюється за рахунок опущення у структурі надлишкових елементів, які можуть бути легко відновлені з контексту. У сучасній німецькій мові еліпсис є продуктивним засобом мовної економії. В поетичному ж творі еліпсис ще допомагає створити ритм вірша. Особливо мистецьки Рільке користується еліпсами в своїх сонетах:

Doch meines Herrn Hand will ich führen und sagen:	I вовною вкриті, Бог упізнав би ці руки: <i>Исаа!</i>
--	--

Hier. Das ist Esau in seinem Fell.

Сонет 16

*Ein Hauch um nichts. Ein Wehn im Gott.
Ein Wind.*

Це дух в ніщо. Дух в Бозі. Вітровію.

Сонет 3

Aber die Lüfte... aber die Räume...

Але ж бо й вітер і обшир є в світі!

Сонет 4 [10].

Стус [15].

Розглянемо наведені приклади, яких могло б бути набагато більше. Отже в сонеті 16 еліптичне однослівне речення «hier» взагалі не відтворено в перекладі Стуса. Перекладач все ж таки робить еліпсис, але з імені Ісава, а не з обставини міста. В другому випадку в усіх трьох еліптичних речення Рільке опускає присудок. Останнє речення складається лише з одного іменника «ein Wind». В перекладі всі три еліпса збережені. Щоправда іменник був трансформований в прикметник «вітровий» (заміна частини мови). В третьому випадку з двох еліптичних речень Стус не перекладає жодногою В оригіналі (але повітря..., але приміщення...), в перекладі Стус поєднує в одне повне речення з присудком «є». Тобто можна зробити висновок, що далеко не завжди редуковані рільківські структури зберігаються перекладачами.

Висновки: синтаксичний рівень в творах Рільке яскраво представлений різноманітними явищами. Перше за все це повтори і лейтмотиви, які надають більшої ваги та значення подіям, які автор намагається донести до читача. Різні види складносуридних та складнопідрядних речень. Для асиндетону характерна функція вираження динамізму; для полісиндетону – передачі плавного рівномірного руху, увиразнення окремих членів, передачі одночасності дій чи процесів, що описуються разом. Але особливо яскраво виділяється емотивний синтаксис у вигляді риторичних питань, вигуків парентез, парцеляцій та іншого. Всі ці синтаксичні конструкції роблять стиль Рільке унікально різноманітним, і ускладнюють роботу перекладачів.

Для передачі всх цих явищ українські перекладачі використовують ряд синтаксичних трансформацій. Найчастіше це перестановки (зміна порядку слів в реченні, інверсії). Також перекладачі задіюють різні види замін: замінюються як частини мови, так і члени речення і типи синтаксичного зв'язку (сполучникове на безсполучникове речення або навпаки, складного речення простим, поєднання двох речень в одне). Трансформація додавання, як правило проявляється у розгортанні еліптичних редукованих рільківських структур у розгорнуті або повні речення. Така перебудова речення обумовлена тим, що в речення потрібно ввести той чи інший

елемент для рими чи через мовну особливість. Іноді неможливо підібрати повний еквівалент і потрібно розгорнути його описово в перекладі. І навпаки, перекладачі іноді використовують опущення (протилежну додаванню трансформацію), коли в оригіналі йде надлишкова інформація. Щоправда, вона використовується перекладачами Рільке найрідше. На наш погляд, М. Бажан найбільш обережно і вивірено підходить саме до структурно-композиційного рівня поезій Рільке. В. Стус та М. Фішбейн перекладають більш спонтанно, їх цікавить перш за все змістовно-образне навантаження. Тому у Бажана ми бачимо менше трансформацій і частіше це його українські переклади вітворюють синтаксичний малюнок оригіналу.

Творчість Р. М. Рільке та зацікавленість українських поетів –перекладачів, у ній дають необмежений матеріал для подальших досліджень як на всіх мовних рівнях так і в обробці і відтворенні поетичного задуму при перекладі.

THE PECULIARITIES OF SYNTACTIC STRUTURE IN R. M. RILKE'S POETIC WORKS AND THEIR PRESERVATION IN UKRAINIAN TRANSLATIONS

Voloshuk V. I.

PhD in Philology; Associate Professor

ORCID ID 0000-0001-5101-0354

National Technical University Zaporizhzhya

64 Shukovskogo St., Zaporizhzhya, 69063, Ukraine

viktoriiavoloshuk@gmail.com

This article is devoted to the analysis of syntactic features of G. M. Rilke's idiosyle and their preservation in Ukrainian translations. Rilke masterfully builds his poetry syntactically and compositionally due to diverse phenomena. Repetitions and leitmotifs shape the structure and emphasize the events that the author tries to convey to the reader. In the works presented there is a variety of compound and composite sentences, but the emotive syntax in the form of rhetorical questions, exclamations-parentheses, parcellations and other things stands out especially vividly. All these syntactical constructions make Rilke's style uniquely diverse and complicate the work of translators. Trying to preserve the content and structure of Rilke's poems, Ukrainian translators use a number of syntactic transformations. Most often, these are permutations (changing the word order in a sentence, inversion). Also various types of substitutions are applied, among them replacement of parts of speech and sentences and types of syntactic connections (sentences with conjunctives into sentences without them) , complex sentences into simple ones, compound with two sentences into one). The transformation of the object is usually manifested in deploying elliptic, reduced Rilke's structures into detailed or complete sentences. When it is impossible to find the full equivalent of the object it is necessary to expand it descriptively in the translation. Conversely, translators sometimes use omission (the opposite to adding transformations) when there is excessive information in the original. However, it is used by Rilke's translators less.

Key words: idiosyle, literary translation, syntactic transformations, repetitions, parenthesis, parcellations, rhetorical questions.

ОСОБЕННОСТИ СИНТАКСИЧЕСКОГО ПОСТРОЕНИЯ ПОЭТИЧЕСКИХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ Р. М. РИЛЬКЕ И ИХ СОХРАНЕНИЕ В УКРАИНСКИХ ПЕРЕВОДАХ

Волошук В. И.

Кандидат филологических наук, профессор

ORCID ID 0000-0001-5101-0354

Данная статья посвящена анализу синтаксических особенностей идиостиля Г. М. Рильке и их сохранению в украинских переводах. Рильке мастерски строит свою поэзию синтаксически и композиционно благодаря разнообразным явлениям. Повторы и лейтмотивы выстраивают структуру и подчеркивают события, которые автор пытается донести до читателя. В произведениях представлены разнообразные сложносочиненные и сложноподчиненные предложения. Но особенно ярко выделяется эмотивный синтаксис в виде риторических вопросов, восклицаний, парентез, парцелляций и прочего. Все эти синтаксические конструкции делают стиль Рильке уникально разнообразным, и усложняют работу переводчиков. Пытаясь сохранить содержание и структуру стихов Рильке, украинские переводчики используют ряд синтаксических трансформаций. Чаще всего это перестановки (изменение порядка слов в предложении, инверсии). Также задействованы различные виды замен: заменяются как части речи, так и члены предложения и типы синтаксической связи (союзное на бессоюзное предложение или наоборот, сложного предложения простым, соединение двух предложений в одно). Трансформация добавления, как правило проявляется в развертывании эллиптических редуцированных рильковских структур в развернутые или полные предложения. Добавление используется, когда невозможно подобрать полный эквивалент и нужно развернуть его описательно в переводе. И наоборот, переводчики иногда используют опущение (противоположную добавлению трансформацию), когда в оригинале идет избыточная информация. Правда, она используется переводчиками Рильке реже.

Ключевые слова: идиостиль, художественный перевод, синтаксические трансформации, повторы, парентезы, парцелляция, риторические вопросы.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коптилов В. В. Вопросы теории художественного перевода. / В. В. Коптилов . - М.: Художественная литература, 1991. - 230 с.
2. Дюришин Д. Теория сравнительного изучения литературы. / Д. Дюришин. - М.: Наука, 1989. - 259 с.
3. Бех В. П. Гармонія змісту й форми в поетичному перекладі / В. П. Бех // «Хай слово мовлено інакше...» : [статті з теорії, критики та історії художнього перекладу]. – К. : Дніпро, 1982 . – С. 65-78.
4. Дудченко М. Н. Поэтическая метафора и способы ее воссоздания в украинских стихотворных переводах : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / М. Н. Дудченко. – К., 1974. –32 с.
5. Коломієць Л. В. Еволюція напрямів в англо-українському поетичному перекладі кінця ХІХ початку ХХІ ст. : автореф. дис. на здобуття. наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство» / Л. В. Коломієць. – К. : 2006. – 41 с.
6. Мишустина А. А. Структурные особенности поэтического образа оригинала и перевода : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.05 «Романские языки» / А. А. Мишустина. – К., 1985. – 21 с.
7. Содомора А. О. Студії одного вірша / А. О. Содомора. – Львів : ВЦ ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. – 366 с.
8. Чередниченко О. І. Про мову і переклад / О. І. Чередниченко. – К. : Либідь, 2007. – 248 с.
9. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності (стилістика та культура мови). / С. Я. Єрмоленко. - К. : Довіра, 1999. - 304 с.
10. Rilke R. M. [Електронний ресурс] / R. M. Rilke - Режим доступу: <http://rainer-mariarilke.de> (дата звернення: 22.08.2018).

11. Рільке Р. М. Книга образів Першої книги, друга частина [Електронний ресурс] / з нім. пер. В. С. Стус, М. П. Бажан. - Режим доступу: http://rilke.org.ua/verses/bilder1_2_uk.html (дата звернення: 15.01.2019).
12. Рільке Р. М. Нові вірші [Електронний ресурс] / з нім. пер. В. С. Стус, М. П. Бажан. - Режим доступу: http://rilke.org.ua/verses/neue1_uk.html (дата звернення: 22.02.2019).
13. Боголюбов М. Д. Проблема рамочной конструкции предложения в современном немецком литературном языке. / Вопросы методики и филологии Сборник научных статей преподавателей иностранных языков Ленинграда. — М.: Высшая школа, 1966. - С. 102-106.
14. Рільке Р. М. Книга образів Першої книги, перша частина [Електронний ресурс] / з нім. пер. В. С. Стус, М. П. Бажан. - Режим доступу: http://rilke.org.ua/verses/bilder1_1_uk.htm (дата звернення: 22.12.2018).
15. Рільке Р. М. Сонети до Орфея [Електронний ресурс] / з нім. пер. В.С. Стус. - Режим доступу: http://rilke.org.ua/verses/orpheus_stus.html#orpheus2_26_stus (дата звернення: 22.02.2019).
16. Чайковский Р. П. Стилистические функции полисиндетической связи в современной немецкой художественной прозе: автореф. дисс. ...канд. филол. Наук: [спец.] 10.08.01 / Р. П. Чайковский . - Ростов-на-Дону: 1972. - 28 с.
17. Рільке Р. М. Книга образів Другої книги, друга частина [Електронний ресурс] / з нім. пер. В. С. Стус, М. П. Бажан. - Режим доступу: http://rilke.org.ua/verses/bilder2_2_uk.html (дата звернення: 6.01.2019).
18. Рільке Р. М. Вірші (1910-1926) [Електронний ресурс] / з нім. пер. В. С. Стус, М. П. Бажан. - Режим доступу: http://rilke.org.ua/verses/spaetere_uk.html (дата звернення: 1.12.2018).
19. Рільке Р. М. Сонети до Орфея [Електронний ресурс] / з нім. пер. М.П. Бажан. - Режим доступу: http://rilke.org.ua/verses/orpheus_bazhan.html (дата звернення: 22.02.2019).

REFERENCES

1. Koptilov V. V. Voprosy teorii hudozhestvennogo perevoda. - M.: hudozhestvennaya literatura, 1991, 230 p.
2. Diuryshyn D. Teoryia sravnitel'nogo izucheniya lyteratury. M. : Nauka, 1989, 259 p.
3. Bekh V. P. Harmoniia zmistu i formy v poetychnomu perekladі // «Khai slovo movleno inakshe...» : [statti z teorii, krytyky ta istorii khudozhnoho perekladu]. – K. : Dnipro, 1982, pp. 65-78.
4. Dudchenko M. N. Poeticheskaya metafora i sposoby ee vossozdaniya v ukrainskikh stihotvornyykh perevodah : Dr. philol. sci. diss.: 10.02.04, K., 1974. –32 p.
5. Kolomiits L. V. Evoliutsiia napriamiv v anhlo-ukrainskomu poetychnomu perekladі kintsia XIX pochatku XXI st. : Dr. philol. sci. diss.: 10.02.16, K., 2006, 41 p.
6. Mishustina A. A. Strukturnye osobennosti poeticheskogo obraza originala i perevoda : Dr. philol. sci. diss.: 10.02.05, K., 1985, 21 p.
7. Sodomora A. O. Studii odnogo virsha . – Lviv : LNU im. Ivana Franka, 2006, 366 p.
8. Cherednychenko O. I. Pro movu i pereklad. – K. : Lybid, 2007. – 248 p.
9. Ermolenko S. Ya. Narycy z ukrainskoi slovesnosti (stylistyka ta kultura movy). K.: Dovira, 1999, 304 p.
10. Rilke R. M. Rezhim dostupu: <http://rainer-mariarilke.de> (Accessed: 22.08.2018).
11. Rilke R. M. Knyha obraziv Pershoi knyhy, druha chactyna / z nim. per. V. S. Stus, M. P. Bazhan. [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu: http://rilke.org.ua/verses/bilder1_2_uk.html (Accessed: 15.01.2019).
12. Rilke R. M. Novi virshi / z nim. pep. V. S. Stus, M. P. Bazhan. [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu: http://rilke.org.ua/verses/neue1_uk.html (Accessed: 22.02.2019).

13. Boholiubov M. D. Problema ramochnoi konctpuksyy predlozheniya v sovremennom nemetskom lyteraturnom yazyke. M. : Vycshaia shkola, 1996, pp.102-106.
14. Rilke R. M. Knyha obraziv Pershoi knyhy, persha chactyna / z nim. per. V. S. Stus, M. P. Bazhan. [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu: http://rilke.org.ua/verses/bilder1_1_uk.html (Accessed: 22.12.2018).
15. Rilke R. M. Sonety do Orfeia / z nim. per. V. S. Stus. [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu: http://rilke.org.ua/verses/orpheus_stus.html#orpheus2_26_stus (Accessed:22.02.2019).
16. Chaikovckyi P. P. Stilistичeckie funktsyy polysyndetycheckoj sviazy v sovremennoi nemetskoj khudozhestvennoj prose : Dr. philol. sci. diss.: 10.08.01, Rostov-na-Donu, 1972. 28 p.
17. Rilke R. M. Knyha obraziv Druhoi knyhy, druha chactyna / z nim. per. V. S. Stus, M. P. Bazhan. [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu: http://rilke.org.ua/verses/bilder2_2_uk.html (Accessed: 6.01.2019).
18. Rilke R. M. Virshi (1910-1926) / z nim. per. V. S. Stus, M. P. Bazhan. [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu: http://rilke.org.ua/verses/spaetere_uk.html (Accessed: 1.12.2018).
19. Rilke R. M. Sonety do Orfeia / z nim. per. M. P. Bazhan. [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu: http://rilke.org.ua/verses/orpheus_bazhan.html (Accessed: 22.02.2019).

Надійшла до редакції 23 березня 2019 р.

GERMANISCHE REZEPTION IM WORTSCHAT DER RUTHENEN

Dehtiarova L.

Oberhochschullehrerin
ORCID ID 0000-0002-3333-1688
Staatliche Universität Sumy
Sumy, Rymsky-Korsakov Straße, 2
l.degtyareva@gf.sumdu.edu.ua

Prikhodko N.

Hochschullehrerin
ORCID ID 0000-0002-4795-1140
Staatliche Universität Sumy
Sumy, Rymsky-Korsakov Straße, 2
n.prikhodko@gf.sumdu.edu.ua

Nazarenko O.

Hochschullehrerin
ORCID ID 0000-0002-4134-1894
Staatliche Universität Sumy
Sumy, Rymsky-Korsakov Straße, 2
o.nazarenko@gf.sumdu.edu.ua

Zusammenfassung: Im Artikel werden die Germanismen im Wortschatz der ruthenischen Sprache auf der Basis der Bedeutungs- und Herkunftswörterbücher der ruthenischen, deutschen, ukrainischen, polnischen, russischen Sprachen geforscht. Der Schwerpunkt liegt auf den Bedingungen der Entlehnung und der Rezeption der Lexeme unter Berücksichtigung der phonetischen Gesetze, die in der Quellsprache, der Vermittlersprache und der Entlehnungssprache wirken, der Mentalität, und der Identifizierung der Ursachen von Veränderungen in der phonetischen, semantischen, stilistischen, konnotativen Semantik des geliehenen Wortes. Bei der Analyse des ruthenischen Wörterbuches wird die Aktivität der Funktion der Entlehnungen bestimmt.

Es werden die historischen Verbindungen der Ruthenen mit den Österreichern, Deutschen, Polen, Russen, Juden festgestellt, und auf welche Weise es mit den linguistisch-kulturellen Besonderheiten verbunden ist. Bei der kognitiven Forschung der historischen sprachlichen und mentalen Wechselbeziehungen wird die wissenschaftliche vergleichbare Methode verwendet, die auf der Synchronie und Diachronie der Sprachentwicklung basiert. Psycholinguistische Methoden lassen die Prinzipien der Organisierung der lexikalischen Einheiten aus der Sicht der psychischen, mentalen und emotionalen Prozesse feststellen. Mit Hilfe der psychisch-linguistischen Methoden kann man klarstellen, wie die Fragmente des Sprachbewußtseins bei dem Sprachträger bei der Entlehnung der fremdsprachlichen Wörter organisiert wird, und in der Psyche objektiv existierende semantische Wortverbindungen entdecken.

Im Rahmen der Analyse der Semantik der entlehnten germanischen Wörter im Ruthenischen, die die Dinge der mentalen und materiellen Kultur der Ruthenen widerspiegeln, wurden einige zusätzliche linguistisch-ethnische Angaben studiert. Aufgrund der erforschten germanischen Entlehnungen im Ruthenischen wurde die Vorstellung über die Sprachkontakte der Ruthenen mit den Vertretern anderer Sprachgruppen bekommen. Die gesellschaftliche Entwicklung ist immer progressiv und enthält in sich die Eigentümlichkeit der nationalen Kulturen und historischen Epochen.

Keywords: Ruthenen, Russinen, Rezeption, Entlehnung, Germanismen, Wortschatz, Mentalität, konnotativ, diminutiv.

© Дегтярьова Л. І., Приходько Н. А., Назаренко О. В., 2019

Talis hominis fuit oratio, qualis vita. – Речь людей такова, какой была их жизнь.
Сенека

Aktualität des gewählten Themas besteht in der kognitiven Forschung der historischen sprachlichen und mentalen Wechselbeziehungen und der gegenseitigen Durchdringung der ruthenischen und deutschen Sprachen durch die doppelte oder dreifache Nomination. Die Entlehnungen der lexikalischen Einheiten kann man eigentlich nicht nur in der Westukraine, sondern auch auf dem ganzen Territorium der Ukraine beobachten. Die Rezeption der Lexeme aus den Sprachen der benachbarten Völker in die ruthenische Sprache geschah in verschiedenen historischen Perioden der Entwicklung der geistigen und sprachlichen Kultur der Ruthenen, während sie im Laufe von vielen Jahrhunderten in der Nachbarschaft mit den Vertretern der unterschiedlichen ethnischen Gemeinschaften auf den angrenzenden Territorien lebten und selbstverständlich einige Eigenschaften ihrer Mentalität, Traditionen, Bräuche und sprachliche Besonderheiten absorbierten. Aufgrund unserer historischen Erfahrung bildet sich auch der Bestandteil unseres praktischen Verstands. Da die Ruthenen in der heutigen Ukraine nicht als eine nationale Minderheit anerkannt werden, befindet sich das nationale Selbstbewußsein der Ruthenen in der Oblast Transkarpatien in der neuen Entwicklungsphase.

Mit den Forschungen der ruthenischen Sprache, der Kultur und der Geschichte haben sich S. Suljak, O. Ogui, A. Dulitschenko, A. Musorin beschäftigt.

Das Ziel des Artikels besteht in der Forschung der Rezeption der germanischen Wörter im Soziolekt der Ruthenen, der ostslawischen Bevölkerungsgruppe, die in den Karpaten leben und nicht reines Ukrainisch, sondern eine eigene Sprache, Ruthenisch, spricht. Die quantitativen Unterschiede der aus dem Deutschen, Ungarischen, Tschechischen, Polnischen, Jiddischen entlehnten Wörter in der Sprache der Ruthenen werden durch das Niveau der Intensität der Verbindungen zwischen den Ruthenen und Volksgruppen bestimmt, unter denen sie lebten. Auf der Grundlage des diachronischen Aspekts kann man beim Studium der Entlehnungen in der ruthenischen Sprache die grundlegenden Gesetzmäßigkeiten der Entwicklung des Sprachsystems, die Besonderheiten der Funktion der Sprache und ihres lexikalischen Wortschatzes verstehen. Wie Marcus Tullius Cicero äußerte: *Non ex singulis vocibus spectata, sed ex perpetuitate. Oratio rivis diducta est, non fontibus Marcus Tullius Cicero* [2].

Semantische Veränderungen in den entlehnten Wörtern, die im Verlauf der historischen Ereignisse entstehen, stellen **die linguistisch-kulturellen Aufgaben** fest: 1) aufgrund der ethnographischen Informationen eine mögliche ursprüngliche Quelle der entlehnten Wörter zu bestimmen; 2) die historischen Wechselbeziehungen der Ruthenen mit anderen Völkern und Volksgruppen zu forschen; 3) die linguistisch-kulturellen Besonderheiten des Soziolekts der Ruthenen zu betrachten; 4) die germanischen Wörter der ruthenischen Sprache zu analysieren.

Zum **Objekt** der Forschung werden die Germanismen in der ruthenischen Sprache in der Oblast Transkarpatien, als **Gegenstand** ist die germanische Rezeption im Wortschatz der Ruthenen. **Praktische Bedeutung** besteht darin, dass die erhaltenen Resultate in den Seminaren im Fach «Landeskunde der deutschsprachigen Länder» und auch im Deutschunterricht für die Festigung der Kenntnisse der Sprachwissenschaft verwendet werden können.

Slawische Sprachen sollten aufgrund des riesigen Territoriums der Ansiedlung slawischer Stämme nur in Verbindung mit der Geschichte ihrer Träger betrachtet werden. Der Name *Ruthenen, Russinen, Rusnaki* (ukr. *русини*, rus. *русиньы*) wurde von der Regierung von Österreich-Ungarn als der nationale Name der Ukrainer angenommen, die der österreichischen Monarchie angehörten. [12] Die Ruthenen, die im Laufe von vielen Jahrhunderten in der Nachbarschaft mit den Vertretern der unterschiedlichen ethnischen Gemeinschaften auf den angrenzenden Territorien lebten, haben selbstverständlich einige Eigenschaften ihrer Mentalität, Traditionen, Bräuchen und sprachliche Besonderheiten

absorbiert. Zum Beispiel sprachen 55 162 Menschen (60,7 %) auf Deutsch in Tschernowitz laut der österreichischen Volkszählung 1890.

Die deutsche Sprache beherrschten L. Ukrainka, O.-Jur. Fedkowjtsch, O. Kobyljanjska, I. Franko und viele andere Künstler. «Bukowina ist eine Provinz, die mehr von anderen Teilen Österreichs getrennt ist, sogar mehr als Galizien; es ist eine geschlossene, wenig für fremde Einflüsse zugängliche Welt. Es wird immer der verborgene nationale Kampf zwischen den hier bewohnten einzelnen Stämmen geführt: den Ruthenen, Rumänen, Ungaren, Deutschen, aber diese Stämme unterscheiden sich zu stark voneinander, um sich zu assimilieren» – schrieb L. Ukrainka [17].

Die Besonderheiten der Sprache der Ruthenen werden durch jene Tatsache bedingt, dass altslawische Lexeme und alte Sprachformen den größten Teil des Wortschatzes der Ruthenen betragen, die lange Zeit im Norden Russlands und im Karpatenvorland und Transkarpatien aufbewahrt wurden, aber aufgrund der historischen Ereignisse sind sie fast vollständig auf den südlichen Territorien der Kiewer Rus verschwunden.

Der größte Teil des Territoriums, auf dem die Ruthenen lebten, war der Bestandteil von Österreich-Ungarn: 1772 – Ost-Galizien, 1814–1815 – West-Galizien, 1774 – Bukowina, Unterkarpatienrus (seit 1687 – Ungarische Rus, seit 1867 im Reich Österreich-Ungarn), 1812 – das Gouvernement Bessarabien, Bessarabskaja gubernija, im Russischen Zarenreich. [16]. Also seit vielen Jahrhunderten lebten auf diesem Territorium Dutzende von ethnischen Gruppen, deshalb gibt es die Entlehnungen in der Sprache der Ruthenen aus vielen Sprachen dieser benchbarten Volksgruppen.

Auf der ethnographischen Karte des Österreichischen Reiches, die kurz vor dem ersten Weltkrieg zusammengestellt wurde, wurden die Ruthenen, die durch die inneren Grenzen zwischen Galizien, Bukowina, Ungarn, Slowenien und der Slowakei getrennt wurden, sogar nicht einmal erwähnt, obwohl 42 % Ruthenen auf diesem Territorium zusammen mit Moldauern, Juden, Deutschen, Rumänen, Polen, Armeniern, Tschechen lebten, was auch in dem religiösen Leben widerspiegelte. Es gab Orthodoxe, Römisch-Katholiken, Griechisch-Katholiken, Evangelisten, Altgläubige, Juden. Dieses bunte ethnische, geistliche, geistige, mentale und kulturelle Bild wirkte auch auf die Sprache der Ruthenen ein.

Selbst die Ruthenen konnten ihre Rechte wegen ihres niedrigen sozialen Status nicht verteidigen. Nach der Vereinigung Litauens mit Polen und der Einführung der Unia wurde der russische Adel selbst polonisiert. Mit der Annahme des Katholizismus des Lateinischen Ritus wurden diese Adeligen zur polnischen Szlachta mit allen ihren politischen Rechten und wirtschaftlichen Privilegien zugelassen. Dasgleiche geschah allmählich mit der Kaufmannschaft und dem höheren Klerus. Ihrer Nationalität und ihrem Glauben in der Form der Unia treu blieben nur kleine Handwerker, Bauern und der unterste Klerus (*nomu ta klopi – Popen und Knechte*). Da die Ruthenen keine eigenen Hoch- und Mittellehranstalten hatten, gab es unter denen auch sehr wenige Intellektuellen. Die Bildung war nur auf Polnisch, Ungarisch und Deutsch zugänglich, und wenn die Ruthenen studierten, assimilierten sie in der fremden herrschenden Kultur und verloren die geistige Verbindung mit dem eigenen Volk.

Aufgrund der Tatsache, dass das Österreich-Ungarn sowohl nach der territorialen, als auch nach der nationalen Zusammensetzung riesig war, führte das zu den gegenseitigen Entlehnungen der Lexeme in der österreichischen Variante der deutschen Sprache direkt aus den slawischen Sprachen: z.B. deut. *Droschke* – rus. *дрожки, экипаж*; deut. *Gurke* – poln. *ogórek*, tschech. *okurka*, rus. *огурец*; deut. *Plinse* – obersorbisch *blinc, blins, plinc*, rus. *блины*; deut. *Schapka* – poln. *czapa, czapka*, rus. *шапка*; deut. *Miese* – niedersorb. *mez'a*, rus. *межа в поле*; deut. *Plunschken* – sorb.-lausitz. *ploncik*, poln. *plony*, rus. *яблоня*; deut. *Piroggen* – rus. *пирог*; deut. *Smurde* – poln. *smard*, altrus. *smьrdь (смерд), smьrdьi – вонять*; deut. *Powidl* – poln. *povidlo*, rus. *повидло*. Und auch durch die dreifache Nomination, durch Jiddisch, gerieten viele Wörter ins österreichische Deutsch aus dem Russischen. Im Jiddischen wurden es z.B. *plinkes, blinschikes – блинчики; pirogen – пироги; bobe – бабушка; dolje – судьба, гибель; kasche – каша; pirogge – пирог; bradjaga – бродяга; ljurken – любить; modisstke – модистка, швея; wodowosnik –*

водонос; podljez – преступник; kusnjez – кузнец; nasch brat – наш брат; step – степь; passtuschke – пастушка; tscheredede, stade – стадо; kutschme – кучмэ – теплая меховая шапка, расстрепанный человек [3, 22].

Das Ruthenisch nannte man nicht die Sprache, sondern *язычие*, was man als *Spechen* übersetzen könnte, und wurde als schriftliche Sprache am Ende des 19 – am Anfang des 20. Jahrhunderts in Galizien, Bukowina und Transkarpatien gesprochen.

Die Grundlage dieser Sprache bildete die örtliche ruthenische Lexik, es wurden in erster Linie kirchenslawische und russische Wörter bevorzugt, und Polonismen wurden abgelehnt. Für neue Begriffe waren kirchenslawische wortbildende Modelle verwendet. Insgesamt wirken die ruthenischen Texte wie russische mit der ukrainischen Aussprache ein. Die ruthenische Rechtschreibung war historisch-etymologisch, man gebrauchte wie kirchenslawische (sogar in den säkularen Büchern), als auch die bürgerliche Grafik. Das Ruthenisch (*язычие*) wurde von den Funktionären der russophilen Bewegung in dem Transkarpatien benutzt als eine Weise der allmählichen Annäherung der örtlichen Mundarten mit der russischen Hochsprache. Auf Ruthenisch wurden Zeitungen, Zeitschriften, Bücher herausgegeben. Iwan Franko, der ukrainische Schriftsteller, Dichter, Wissenschaftler war Mitglied der russophilen Gesellschaft und sprach Ruthenisch, auf dem seine ersten Werke geschrieben wurden: das Gedicht «Volkslied», 1874, und der fantastische Roman «Petriji Dowbuschtschki», 1875, die in der russophilen Zeitschrift «Drug» veröffentlicht wurden. In den Werken von I. Franko kann man auch viele Germanismen entdecken, z.B.: *квиттунг* – deut. *Quittung*, ukr. *квитанція*; *шилдвахт* – deut. *Schildwacht*, ukr. *охрана*; *бахур (bachur)* – deut. *Bursche*, ukr. *парубок*; *фіра (fira)* – deut. *Fuhrwerk, Fahrzeug*, ukr. *хура, віз, підвода, сани*; *корисні гешефти* – deut. *profitables Geschäft*, ukr. *корисний бізнес*; *кавція (kawzija)* – deut. *Kaution*, ukr. *задаток*; *швндлер* – deut. *Schwindler*; ukr. *шахрай, рабівницький räuberisch*, ukr. *хижацький грабіжницький, робунок (robunok)* – deut. *Räubung*, ukr. *грабіж*; *кльоц* – deut. *Klotz*, ukr. *бруси, обрубки дерева*; *кобольд* – deut. *Kobold*, ukr. *домовик, дух, який живе в хаті*; *консеквентні* – deut. *konsequent*, ukr. *послідовні*; *шандари (schandary)* – deut. *Gendarm*, ukr., rus. *жандарм*; *трінкгельд* – deut. *Trinkgeld*, ukr. *чайові*; *лямпарт (ljampart)* – deut. *Lampen*, ukr. *зультяй, нероби*; *ламрен, Ламрен (der Begriff wurde von Karl Marx eingeführt)* – ukr. *лахмиття волоцюги, жебраки, безпритульні, наркоторгівці низької ланки, шулери, шахраї, авантюристи, повії [7].*

Den Ruthenen, die ein Zweig des russischen Volkes waren und im 18. Jahrhundert unter die Herrschaft von Österreich gerieten, wurde es verboten, sowohl auf Ruthenisch, als auch auf Russisch zu sprechen. Das Russisch, auf dem Millionen Menschen in Österreich-Ungarn sprachen, wurde nicht als regional anerkannt und nicht nur aus dem Bildungssystem, sondern auch aus der staatlichen Sachbearbeitertätigkeit ausgeschlossen. Man versuchte die Bevölkerung auf allen Ebenen zu germanisieren. Die Germanismen erschienen im Ruthenischen infolge der doppelten oder dreifachen Nominierung durch das Tschechisch, Polnisch, Ungarisch, Jiddisch. Das Jiddisch ist die Sprache der Juden-Ashkenasim und gehört zu den germanischen Sprachen. Es hatte zwei weit voneinander divergierte Dialektgruppen: eine westliche in Westeuropa und eine östliche in Osteuropa. Das östliche Gebiet der Verbreitung von Jiddisch kann man auf drei Gebiete teilen: nördlich-östliche (Weißrussland, Litauen, Lettland), zentrale (Polen, Westgalizien) und südlich-östliche (Ukraine, ein Teil von Ostgalizien, Rumänien). In Ushgorod liessen die Juden noch im 13. Jahrhundert Spuren. Das Transkarpatien war ein Anziehungsort für die Juden, weil man sich dort unter den Bergen verstecken konnte, nachdem viele Juden sich von Pogromen von B. Chmelnyzkyj im Transkarpatien angesiedelt und sich ökonomisch in besseren Bedingungen niedergelassen hatten. Die jüdischen Handwerker spezialisierten auf dem Gebiet der Schuh-, Kleidungs-, Möbelfertigung, der Bäckerei, dem Juwelier- und Bankgeschäft. Die wohlhabenden jüdischen Familien besaßen die Ziegeleien, Glashütten (ukr. *зута (guta)*), Mühlen, Restaurants u.a.m.

Wegen der Nachbarschaft mit vielen Ländern gab es die gute Möglichkeit, profitablen Handel (ukr. *корисні гешефти*) zu führen. Einige verdienten Geld für das Leben durch den

Schmuggel von vielen unterschiedlichen Waren, wovon die persönlichen Angaben der Schmuggler zeugen [10, 109–121]. Es könnte sich eine judische shtetl/shtetl ohne ein Trinkhaus nicht vorstellen, das in Polen, Weißrussland, der Ukraine *шинок, шинка* (ukr. *schinok, schinka*, poln. *szynk* от нем. *Schenke*), *генделік* (*gendelyk*) (deut. *Handel – торгівля*) genannt und der populärste Alkoholgetränk *горілка, водка, маіке* (ukr. *gorilka, wodka*, jidd. *a maschke*, deut. *Schnaps*) eingeschenkt wurde [3, 27–28]. Deshalb gerieten viele entlehnte deutsche Begriffe gerade aus diesen Bereichen durch Jiddisch ins Ruthenisch und Ukrainisch.

Wenn ein fremdsprachiges Wort in eine der slawischen Sprache gerät, erscheint es in einem ganz anderen Sprachsystem, das sich von der Quellsprache durch die phonetischen, grammatischen Besonderheiten unterscheidet, seine Grafik, seine Handschrift, sein Begriffssystem besitzt. Das entlehnte Wort soll sich an dieses System anpassen, um richtig darin zu funktionieren. Deshalb überleben die Lehnwörter beim Übergang aus einer Fremdsprache in die andere den Beherrschungsprozess. Man kann 4 Arten dieser Lehnwörterbeherrschung hervorheben: 1) phonetische; 2) grafische; 3) grammatische, 4) semantische. Die phonetische Beherrschung ist eine Veränderung des Klangbildes von Wörtern nach den Gesetzen der Sprache, die dieses Wort entlehnt. Außer der allgemeinen phonetischen Gesetzmäßigkeiten der slawischen Sprachen (die Vokale -o, -a, -i, -ы, die stimmhaften und stimmlosen Konsonanten), die manchmal zur partiellen (z.B. *Гейне* (*Geine*) statt *Heine*, *Леїнциг* (*Lejpczig*) statt *Lei(ai)pczig*), manchmal zur verzerrten, sogar konnotativen Veränderung (z.B. *биглязь* (*bigljasz*) statt *Bügeleisen*) führen, können sie einen individuellen Charakter haben. Die grafische Beherrschung ist die schriftliche Übertragung eines Wortes mit Hilfe der Buchstaben der Sprache, von der das Wort entlehnt wird. Die grammatische Beherrschung heißt die Unterwerfung eines Fremdwortes den Regeln der Grammatik der Sprache, von der das Wort entlehnt wird. Bei Lehnsubstantiven kann die grammatische Kategorie von Genus, Kasus, Singular und Plural neu interpretiert werden. Semantische Beherrschung wird als ein Prozess bezeichnet, bei dem ein fremdsprachiges Wort in das Begriffssystem jener Sprache eintritt, aus der es entlehnt wird. Die überwiegende Mehrheit der Entlehnungen, die in unserer Rede verwendet werden, ist semantisch beherrscht. Diese Wörter sind hauptsächlich die Namen jener Realien, Begriffe, die im Laufe von vielen Jahren, im Prozess der Kontakte mit anderen Völkern in das Leben der Slawen, insbesondere der Ruthenen gerieten. Gleichzeitig können solche Fälle der semantischen Beherrschung ausgezeichnet werden, wenn ein Lehnwort, während es eine Erscheinung bestimmt, die schon früher in unserem Begriffssystem existierte, zusätzliche semantische, sehr oft expressive, konnotative, manchmal diminutive, abschätzige Sinnnuancen in die Bedeutung der entsprechenden slawischen Sprache einbringt, indem die gefühlsbetonte Verhältnisse zum Volk geäußert werden, aus dessen Sprache ein bestimmtes Wort entlehnt wird.

Einige entlehnete Wörter, die im Deutschen als veraltete gelten, können auf die konkrete historische Periode hinweisen, wann sie in die ruthenische Sprache kamen: z.B. *pidikiw* (*ridikiw*) – deut. *Frauentasche*, *Ridikül*, rus. *женская сумочка; креденець* (*kredenetzj*) – deut. *Geschirrschrank*, *Kredenz*, rus. *сервант; фраір (-ка)* (*frair, frairka*) – deut. *Freund*, *Freier* (veralt. deut. *Bräutigam*, mod. *Souteneur*) rus. *приятель (-ница)*, rus. *молодые люди, которые встречаются* (*junge Leute, die befreundet sind*); rus. *хвастливый парень* (*Prahler*); *куфертка* (*kufertka*) – deut. *Briefumschlag*, *Kuvert*, rus. *конверт; куфер* (*kufer*) – deut. *Tasche*, *Koffer*, rus. *сумка, чемодан; штафійта* (*stafijta*) – deut. *Zaun*, *Staket*, ukr. *штакетник*, rus. *плетень; штахета* (*stacheta*) – deut. *Zauntür*, *Pforte* (*Staket*), rus. *калитка*.

Nicht nur die Wortstämme, sondern auch die wortbildenden Morpheme wurden entliehen, was den Abstand zwischen der russischen und anderen slawischen Sprachen stark vergrößerte. Viele, die die ruthenische Sprache zum ersten Mal hören, nehmen ihre Lexeme als Exotismen wahr. Diese Lehnwörter, die spezifische sprachliche und mentale Merkmale charakterisieren, spiegeln die lokale Färbung, die Charaktereigenschaften der Ruthenen, ihre Geschichte, Traditionen und ihr Leben wider.

Monatsnamen, Wetter: марціюш (*marzjusch*) – deut. März, rus. март; апріл (*april*) – deut. April, rus. апрель; юлій (*julij*) – deut. Juli, rus. июль; новембер (*nowember*) – deut. November, rus. ноябрь; децембер (*dezember*) – deut. Dezember, rus. декабрь; фришно (*frischno*) – deut. frisch rus. прохладно, свежо.

Menschen: фохтер (*forschter*) – deut. Forster, rus. лесник; апа (*apo*) – deut. Vater, Ора, rus. отец, дедушка; швагер (*schwager*) – deut. Schwager/ /in, rus. брат жены, мужа; таларіха (*talariha*) – deut. Tölpel, rus. дурень, дуреха; шлойба (*schlojba*) – deut. Schlampe, rus. неряха.

Essen: рибізя (*ribislja*) – Ribisel, schwarze Johannesbeeren, rus. черная смородина, рибезлі (*ribesli*) – rote Johannesbeeren, rus. красная смородина; шняпа (*schnjara*) – deut. schnappen, (*das leckere, köstliche Essen*), rus. вкусная еда; грис (*gris*) – deut. Gries, rus. манная крупа; бомбони (*bombony*) – deut. Bonbons, rus. конфеты; бровза (*browsa*) – deut. Brause, Sodawasser, Limonade, rus. вода с содой, уксусом, пищевая сода, лимонад; фляки, хляки (*flaki, chlaki*) – deut. Fleck, rus. пятно, (*Speise aus den Tierdärmen, gekochte Schwein- und Kalbdärme mit Brei*, rus. кушанье из кишок жвачных животных, укр. фляки, флячки – варенье свиные и телячьи кишки с кашей, poln. flak – rus. кишка, рубцы, потроха.

Geschirr, Geräte: флешка, флашка (*fleschka, flaschka*) – deut. Flasche, rus. бутылка; биглязь/пиглас (*bigljasj/piglas*) – deut. Bügeleisen, rus. утюг; кантя (*kantja*) – deut. Kanne, Tasse, rus. кружка, чашка, чайник; шваблыкы (*schwablyky*) – deut. Streichholz, Zündholz, veraltet Schwefelholz, rus. спички.

Verben: фудулитися (*fudulytysja*) – deut. fiedeln, rus. пиликатъ, deut. stolz sein, rus. гордиться; блянды (*blyndy*) – deut. blenden, rus. ослеплять, очаровывать, deut. spazieren gehen, rus. гулять; райбати (*rajbaty*) – deut. reiben, rus. тереть, deut. waschen, rus. стирать; шпаціровати (*schpazirowaty*) – deut. spazieren gehen, rus. прогуливаться; шлендрать (*schljondratj*) – deut. schlendern, rus. шататься, болтаться без дела; шлендра (*schljondra*) – deut. Hure, rus. проститутка, шлюха; вандрувати (*wandruwaty*) – deut. wandern, uкр. мандрувати, rus. путешествовать; луфт (*luft*) – deut. Luft, rus. (свежий) воздух, луфтовати (*luftowaty*) – deut. lüften, rus. проветривать; луфтований (*luftowanuj*) – deut. lüftend, rus. проветриваемый; луфтованя (*luftowanja*) – deut. Lüften, rus. проветривание.

Soziale Erscheinungen: тарарація (*tararazija*) – deut. Strapazen, Kummer, Sorgen, rus. проблема, хлопоты; файно, файен (*fajno, fajjen*) – deut. fein, rus. хорошо.

Militärbegriffe: режімент (*regiment*) – deut. Regiment, rus. полк; урльон (*urljor*) – deut. Urlaub, rus. отпуск солдата; цугфіпер (*zugsfirer*) – deut. Zugführer, rus. командир взвода; штат (*schtat*) – deut. Staat, rus. государство, страна.

Raum: ділі (*dili*) – deut. Diele, rus. половица, доска настила, deut. Fussboden, rus. дощатый пол; шпайз, шпайзувка (*schrajs, schrajsuwka*) – deut. Speisekammer, Speise, rus. блюдо, кладовка; шона (*schopa*) – deut. Schuppen, rus. сарай, клунь, навес; фершлоуг (*ferschlooug*) – deut. Verschlag, rus. чулан, антресоли, deut. Truhe, rus. сундук, скриня [13].

Die diminutiven konnotativen Suffixe in den entlehnten Wörtern der Ruthenen zeugen von dem direkten Einfluss der österreichischen Variante der deutschen Sprache. Eine charakteristische Besonderheit dieser Variante, im Gegensatz zum Hochdeutsch, sind die diminutiven Suffixe *-el*, *-chen*, *-lein*, die jedoch keine Verkleinerung haben oder eine Koseform sind, indem sie das übliche Denotat bezeichnen oder eine völlig neue Bedeutung erhalten. Z.B. брифташка (*briftaschka*) – deut. Brieftasche, rus. кошелек; das kalkierte Wort грушка (*gruschka*) – deut. Glühbirne, rus. лампочка; парадичка (*paradytschka*) – österreich. Paradeiser, deut. Tomate, rus. помидор; фусикли, зокли (*fusikli, sokli*) – österreich. Fußsockle, deut. Socken, rus. носки; штримфлі (*schtrimpfli*) – österreich. Strümpfle, deut. Strümpfe, rus. чулки.

Die diminutiven abgeleiteten Wörter in der Sprache der Ruthenen, die immer von ihrer nationalen Anerkennung träumten, könnten auch von dem mentalen, teilweise geringgeschätzigen ironischen Verhältnis zu ihren Herrschern zeugen: *папіря* (*papirja*) –

deut. *Papiere*, rus. документ; турня (*turnja*) – deut. *Turm*, rus. башня; литрик (*litrik*) – deut. *Licht*, rus. свет, *Taschenlampe*, rus. фонарик; лайбик (*laibik*) – deut. *Leibchen*, *Leiberl*, *Leib*, rus. тело, deut. *warme Weste*, *Pulunder*, rus. душегрейка, безрукавка.

Explizite phonetische Verzerrungen in der Transliteration der entlehnten Wörter können dadurch erklärt werden, dass diese lexikalischen Einheiten in die ruthenische Sprache durch die doppelte, drei- oder vierfache Nomination geraten sind: Deutsch-Tschechisch-Ruthenisch, Deutsch-Polnisch-Jiddisch-Ruthenisch: ларма (*larma*) – deut. *Lärm*, rus. скандал, кипиш; лармує, лармувати (*larmuje, larmuwaty*) – deut. *lärm*en, rus. громко ссориться, скандаить; циркус (*zirkus*) – deut. *Zirkus*, rus. цирк; deut. *Skandal*, rus. скандал, пуйка (*pujka*) – deut. *Pute*, rus. индейка; кукер, кукіль (*kuker, kukilj*) – deut. *Kieker*, *Gucker*, *Fernglas*, rus. бинокль; куцур (*kuzur*) – deut. *Kater*, rus. кот; куглі (*kugli*) – deut. *Kugel*, rus. шар, пуля, deut. *Küchel*, rus. пирог, rus. деруны, jidd. *kugl/kigel*, rus. пирог с начинкой; борбилъ (*borbilj*) – deut. *Barbier*, *Friseur*, ungar. *Borbely*, rus. брадобрей, парикмахер, цирюльник, на кшталт (*na kschtalt*) – deut. *Gestalt*, rus. наподобие, по образу; Ой, гвалт! (*Oj, gwalt!*) – deut. *Gewalt*, rus. Ой, какой шум (скандал)!; азохенве (*asochenweh*) – deut. *Ach, so ein Weh!*, rus. Ах, как жаль!

Die Konnotation verleiht der Sprache ihre eigene kulturelle Angehörigkeit und lässt die Weltbilder, die von verschiedenen Völkern angenommen wurden, bestimmen und vergleichen. Die Verwendung der Konnotation macht die Rede ausdrucksvoller und auffallend. Die kulturellen Konnotationen werden immer mit einem bestimmten Volk verbunden, was in verschiedenen Kunstarten widerspiegelt wird. Die ruthenischen Sprichwörter, die selbst sehr emotional sind: *Роби, роби – сядь, бороду погладь!*; *Не дуйся, бо пукнешь!*, werden noch spottischer mit den Lehnwörtern: 1. *Купила-м днесь говорячы вагы, хотілі-м ся зважити, а вни ми кажут: «Будьте добрі, ставайте за шором!»* – *Ich habe mir neulich eine sprechende Waage gekauft, aber sie sagt mir: «Seien Sie so liebenswürdig, stehen Sie sich der Reihe nach!»*; 2. *Маіте ся фест (Fest)!* – *Haben Sie ein Fest (eine Erholung)*; *Яка вера, така офера (offero)!* – *Wie der Glauben ist, so ist auch der Angebot*; *За фляки (Fleck) нема дяки.* – *Für die Suppe mit den Innereien gibt es keinen Dank*. In der Übersetzung dieser Sprichwörter kann man keine Expressivität sehen, aber im Ruthenischen wird sie durch die Germanismen *Waage* (*вагы, весы*), *Schar* (*толпа*), *Fest*, *Fleck*, verliehen. Die Ruthenen, wie auch die Vertreter der anderen Nationalitäten der Ukraine, besitzen das große Lieder-, Gedichtsmaterial, wo der Alltag, die Natur, Verhältnisse besungen werden: 1. *Заквітла черешня, Заквітла черешня, самим білим цвітом. Захабив ня фрасер (Freier), тепер ходит з іншою. (Гурт Маньо. Вандррувницька (Wanderlied)).* 2. *Ици тот най пє, котрого жаль грызе, заляне ся жаль уд нєго, фрас (Fraß) го взьме. (Шандор Петевфій, Пешт, 1844 г. (потовмачив (dolmetschte) С. Слободан).*

Die Konnotation hat eine nationale, kulturelle und sprachliche Zugehörigkeit, deshalb haben die Lehnwörter im Ruthenischen ihre zusätzlichen konnotativen Bedeutungen. Sie können sogar ganz gegenseitig im Vergleich zu der originellen Bedeutung des entlehnten Wortes sein und in seiner Wortmigration durch die Gebiete der Ukraine einen anderen phonetischen Klang und eine andere semantische Bedeutung bekommen. In der Struktur der Konnotation tritt die assoziativ-bildliche Komponente als die Grundlage der emotionalen Bewertung auf, und sie wird immer stilistisch markiert, indem die denotative und konnotative Semantik der sprachlichen Einheit verbunden werden, was dem ganzen Ausdruck eine expressive Färbung verleiht, und die Eigenschaftsqualifikation dominieren kann.

Die Entwicklung der Gesellschaft im Laufe der geschichtlichen Ereignisse ist der einzige progressive historische Prozess, der die Eigentümlichkeit nationaler Kulturen und historischer Epochen als qualitativ unabhängige Stufen der Weltgeschichte umfasst. *Де вітер не віє, там і листя не шелестит – без причини нічого не буває* (ruthenisches Sprichwort: *Dort, wo der Wind nicht weht, rascheln auch die Blätter nicht – ohne Grund passiert nichts*). Die Analyse der Semantik der oben angeführten entlehnten germanischen Wörter, die die Dinge der mentalen und materiellen Kultur der Ruthenen widerspiegeln,

ermöglicht einige zusätzliche linguistisch-etnographische Informationen über die ethnische Gruppe der Ruthenen und ihre Sprachkontakte zu erhalten.

Weitere Forschungen von Germanismen und Entlehnungen aus verschiedenen Sprachen sowohl im Ruthenischen, als auch in anderen slavischen Sprachen helfen, das Funktionieren der Entlehnungen festzustellen und zu klassifizieren. Die Germanismen, die ins Ruthenische geraten waren, verwandelten sich in konnotative Komponenten der Spracheinheiten, indem sie in der sekundären Funktion der Nomination auftreten, die in der Rede ihre objektive Bedeutung durch assoziativ-bildliche Vorstellung über die bezeichnende Realie aufgrund des Begreifens der inneren Form der Nomination ergänzen. Das bedeutet, dass diese Realien solche Merkmale bekommen, die mit dem wörtlichen Sinn der stilistischen Sprachfiguren korreliert werden können und die Umdeutung einer bestimmten Redewendung oder einer bestimmten Spracheinheit motivieren.

GERMANIC RECEPTION IN THE THESAURUS OF THE RUTHENIAN LANGUAGE

Dehtiarova L.

Senior lecturer

ORCID ID 0000-0002-3333-1688

Sumy State University

2, Rymtskyi-Korsakov St., Sumy, 40007, Ukraine

l.degtyareva@gf.sumdu.edu.ua

Prihodko N.

Lecturer

ORCID ID 0000-0002-4795-1140

Sumy State University

2, Rymtskyi-Korsakov St., Sumy, 40007, Ukraine

n.prihodko@gf.sumdu.edu.ua

Nazarenko O.

Lecturer

ORCID ID 0000-0002-4134-1894

Sumy State University

2, Rymtskyi-Korsakov St., Sumy, 40007, Ukraine

o.nazarenko@gf.sumdu.edu.ua

The article investigates Germanisms in the thesaurus of the Ruthenian language on the basis of etymological dictionaries of the Ruthenian, German, Ukrainian, Polish and Russian languages. The main attention is paid to the conditions of borrowing and reception of lexemes, taking into account the phonetic laws in the source language, the intermediate language and the language of borrowings, historical events and mentality. Moreover, the causes of changes in the phonetics, semantics, stylistics and connotation of the borrowed words have been identified. The analysis of the Ruthenian thesaurus has shown the activity of borrowings.

The historical links of Ruthenians with Austrians, Germans, Poles, Russians and Jews have been established and how they are connected with linguistic and cultural features. The cognitive research of historical linguistic and mental interrelations employs the comparative method based on synchrony and diachrony of the language development. The psycho-linguistic methods allow determining the principles of lexical units organization from the point of view of psychical, mental and emotional processes. They facilitate understanding how fragments of linguistic consciousness are organized in native speakers and objectively existing semantic connections are revealed in the psyche.

The analysis of semantics of borrowed Germanic words in the Ruthenian language, reflecting the subjects of mental and material culture of Ruthenians has helped obtain additional linguistic and ethnic information. The study of Germanic borrowings in the

Ruthenian language has given an idea of the language contacts of Ruthenians with the representatives of other language groups. The development of society is always progressive and contains the peculiarities of national cultures and historical epochs.

Keywords: *Ruthenians, Russians, reception, borrowings, Germanism, thesaurus, mentality, connotative, diminutive.*

ГЕРМАНСЬКА РЕЦЕПЦІЯ У ТЕЗАУРУСІ РУСИНІВ

Дегтярьова Л. І.

Старший викладач

ORCID ID 0000-0002-3333-1688

Сумський державний університет

вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007, Україна

l.degtyareva@gf.sumdu.edu.ua

Приходько Н. А.

Викладач

ORCID ID 0000-0002-4795-1140

Сумський державний університет

вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007, Україна

n.prikhodko@gf.sumdu.edu.ua

Назаренко О. В.

Викладач

ORCID ID 0000-0002-4134-1894

Сумський державний університет

вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007, Україна

o.nazarenko@gf.sumdu.edu.ua

У статті досліджуються германізми в тезаурусі русинської мови на основі тлумачних етимологічних словників русинської, німецької, української, польської, російської мов. Основна увага приділяється умовам запозичення та рецепції лексем з урахуванням фонетичних законів, що діють у вихідній мові, мові-посереднику та мові запозичення, історичних подій, менталітету та виявленню причин змін у фонетичній, смисловій, стилістичній, конотативній семантиці запозиченого слова. При аналізі русинського тезауруса визначається активність запозичень.

Встановлюються історичні зв'язки русинів з австрійцями, німцями, поляками, росіянами, євреями, і яким чином це пов'язано з лінгвістично-культурними особливостями. У когнітивному дослідженні історичних лінгвістичних і психічних взаємозв'язків використовується науково-порівняльний метод, заснований на синхронії і діахронії розвитку мови. Психолінгвістичні методи дозволяють визначити принципи організації лексичних одиниць з точки зору психічних, ментальних і емоційних процесів. За допомогою психолінгвістичних методів можна зрозуміти, як організуються фрагменти мовної свідомості у носіїв мови, і виявляються в психіці об'єктивно існуючі смислові зв'язки.

В рамках аналізу семантики запозичених німецьких слів в русинській мові, що відображають предмети психічної та матеріальної культури русинів, була досліджена додаткова лінгвістично-етнічна інформація. Було встановлено, що вивчені німецькі запозичення дають нам уявлення про мовні контакти русинів. Розвиток суспільства завжди прогресивно і містить в собі своєрідність національних культур та історичних епох.

Ключові слова: *рутени, русини, рецепція, запозичення, германізм, тезаурус, ментальність, конотативний, демінутивний.*

ГЕРМАНСКАЯ РЕЦЕПЦИЯ В ТЕЗАУРУСЕ РУСИНОВ

Дегтярева Л. И.

Старший преподаватель

ORCID ID 0000-0002-3333-1688

Сумской государственной университет

ул. Римского-Корсакова, 2, г. Сумы, 40007, Украина

l.degtyareva@gf.sumdu.edu.ua

Приходько Н. А.

Преподаватель

ORCID ID 0000-0002-4795-1140

Сумской государственной университет

ул. Римского-Корсакова, 2, г. Сумы, 40007, Украина

n.prikhodko@gf.sumdu.edu.ua

Назаренко Е. В.

Преподаватель

ORCID ID 0000-0002-4134-1894

Сумской государственной университет

ул. Римского-Корсакова, 2, г. Сумы, 40007, Украина

o.nazarenko@gf.sumdu.edu.ua

В статье исследуются германизмы в тезаурусе русинского языка на основе толковых этимологических словарей русинского, немецкого, украинского, польского, русского языков. Основное внимание уделяется условиям заимствования и рецепции лексем с учетом фонетических законов, действующих в исходном языке, языке-посреднике и языке заимствования, исторических событий, менталитета и выявлению причин изменений в фонетической, смысловой, стилистической, коннотативной семантике заимствованного слова. При анализе русинского тезауруса определяется активность заимствований.

Устанавливаются исторические связи русинов с австрийцами, немцами, поляками, русскими, евреями, и каким образом это связано с лингвистическо-культурными особенностями. В когнитивном исследовании исторических лингвистических и психических взаимосвязей используется научно-сравнительный метод, основанный на синхронии и диахронии развития языка. Психолингвистические методы позволяют определить принципы организации лексических единиц с точки зрения психических, ментальных и эмоциональных процессов. С помощью психолингвистических методов можно понять, как организуются фрагменты языкового сознания у носителей языка, и выявляются в психике объективно существующие смысловые связи.

В рамках анализа семантики заимствованных германских слов в русинском языке, отражающих предметы психической и материальной культуры русинов, была исследована дополнительная лингвистическо-этническая информация. Было установлено, что изученные германские заимствования дают нам представление о языковых контактах русинов. Развитие общества всегда прогрессивно и содержит в себе своеобразие национальных культур и исторических эпох.

Ключевые слова: рутены, русины, рецепция, заимствование, германизм, тезаурус, ментальность, коннотативный, диминутивный.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алефиренко Н., Чумак-Жунь И. Русинский мир в поэтическом дискурсе Ивана Франко [Электронный ресурс] / Н. Алефиренко, И. Чумак-Жунь // Русин. 2017. № 2 (48) – Режим доступу: http://journals.tsu.ru/rusin/&journal_page=archive&id=1612&article_id=36460. – (Дата доступу: 21.06.2019).

2. Дегтярева Л. Музыкальные гештальты концерта *schtetl/shtetl* / Л. Дегтярева // Філологічні трактати. – 2013. – Т.5, №4. – с. 17–35.
3. Дуличенко А. Карпатские русины сегодня: некоторые лингвистические аспекты / А. Дуличенко // Славяноведение. – 2005. – № 1. – Москва. – Наука. – с. 20–29.
4. Франко І. Воа constriktor [Електронний ресурс] / І. Франко. – Режим доступу: <https://www.ukrplib.com.ua/books/printit.php?tid=1906http>. – (Дата доступу: 19.06.2019).
5. История русинов / Древнейшее славянское население [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ya-rusin.com/kultura-rusinov/istoriya-rusinov.html>. – (Дата доступу: 20.06.2019).
6. Мусорин А. / Из наблюдений над лексикой русинского языка [Електронний ресурс] / А. Мусорин // Актуальные проблемы словообразования и лексикологии. – Выпуск X. – Новосибирск, 2007. – с. 332–336) – Режим доступу: <http://philology.ru/linguistics3/musorin-06b.htm>. – (Дата доступу: 21.11.2016).
7. На варгі митних рубежів. / Митна справа на Слобожанщині: 1660–1870–1992–2000. / Харків: Каравела, 2000. – с. 208.
8. Огуй А. Языковая ситуация на Буковине в австрийский период: динамика краевых языков в социолингвистическом аспекте (1774–1918 гг.) [Електронний ресурс] / А. Огуй // Русин. – 2013. – №3(33). – Режим доступу: http://journals.tsu.ru/rusin/&journal_page=archive&id=1110. – (Дата доступу: 20.06.2019).
9. Словник русинської мови. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://slovo.sochka.com>. – (Дата доступу: 20.06.2019).
10. Смачна Гуцульщина: 12 апетитних гуцульських страв [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vidviday.ua/blog/smachna-hutsulshchyna>. – (Дата доступу: 20.06.2019).
11. Суляк С. Язык русинов Бессарабии в трудах дореволюционных этнографов [Електронний ресурс] / С. Суляк // Русин. – 2015. – № 3 (41). – Режим доступу: http://journals.tsu.ru/rusin/&journal_page=archive&id=1271&article_id=23098. – (Дата доступу: 21.06.2019).
12. Суляк С. Русины: уроки трагической истории [Електронний ресурс]. – Русин. – 2008. – № 03-04 (13-14). – Режим доступу: http://journals.tsu.ru/rusin/&journal_page=archive&id=1231&article_id=20976. – (Дата доступу: 19.06.2019).
13. Украинка Л. Малорусские писатели на Буковине [Електронний ресурс] / Л. Украинка – Энциклопедия жизни и творчества Леси Украинки. – Режим доступу: <https://www.l-ukrainka.name/ru/Criticism/PysateliBuc.html> (Дата доступу: 19.06.2019)
14. Всесвітній словник української мови / Worldwide Dictionary.org. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.worldwidedictionary.org/> (Дата доступу: 20.06.2019).
15. Cicero, Marcus Tullius. 3.1.106 – 7.12.43 v. Chr. / Zitate [Електронний ресурс] / Marcus Tullius Cicero // Режим доступу: <http://www.gavagai.de/zitat/antike/ННС06.htm>. – (Дата доступу: 19.10.2019).
16. Die Geschichte von Österreich [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.geschichte-oesterreich.com>. – (Дата доступу: 19.06.2019).
17. Duden / Das Bedeutungswörterbuch: Bedeutung und Gebrauch von rund 20 000 Wörtern der deutschen Gegenwartssprache. / Ausgabe 5. / Bibliographisches Institut GmbH / ISBN 9783411912513 / 2018. – 1168 S.
18. Österreich-Ungarn. Die Doppelmonarchie [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.österreich-ungarn.de>. – (Дата доступу: 19.06.2019).

REFERENCES

1. Alefirenko, N. Tschumak-Shunj I. Rusinskij mir w poetitscheskom diskurse Iwana Franko [Elektronic resource] / N. Alefirenko, I. Tschumak-Shunj // Rusin. 2017. № 2 (48) – Access mode: http://journals.tsu.ru/rusin/&journal_page=archive&id=1612&article_id=36460. – (Accessed: 21.06.2019).
2. Cicero, Marcus Tullius. 3.1.106 – 7.12.43 v. Chr. / Zitate [Elektronic resource] / Marcus Tullius Cicero // Access mode: <http://www.gavagai.de/zitat/antike/HHC06.htm>. – (Accessed: 19.06.2019).
3. Dehtiarova L. Musykaljnyje gestaljtjy konzepta shtetl/shtetl / L. Dehtiarova // Filologichni traktaty. – 2013. – T.5, №4. – p. 17–35.
4. Die Geschichte von Österreich [Elektronic resource]. – Access mode: <https://www.geschichte-oesterreich.com>. – (Accessed: 19.06.2019).
5. Duden / Das Bedeutungswörterbuch: Bedeutung und Gebrauch von rund 20 000 Wörtern der deutschen Gegenwartssprache. / Ausgabe 5. / Bibliographisches Institut GmbH / ISBN 9783411912513 / 2018. – 1168 S.
6. Dulitschenko A. Karpatskie rusiny segodnya: nekotorye etnolingwisticheskie aspekty / A.Dulitschenko // Slawjanowedenie. – 2005. – № 1. – Moskva. – Nauka. – p. 20–29.
7. Franko Iwan. Boa konstriktor [Elektronic resource] / I. Franko. – Access mode: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=1906http>. – (Accessed: 19.06.2019).
8. Istorija rusinow / Drewneschee slawjanskoje naselenie [Elektronic resource] – Access mode: <http://ya-rusin.com/kultura-rusinov/istoriya-rusinov.html>. – (Accessed: 20.06.2019).
9. Musorin A. / Is nablyudenij nad leksikoi rusinskogo yasyka [Elektronic resource] / A. Musorin // Aktualjnye problemy slowoobrasowanija i leksikologii. – Wypusk X. – Nowosibirsk, 2007. – p. 332–336) – Access mode: <http://philology.ru/linguistics3/musorin-06b.htm>. – (Accessed: 21.11.2016).
10. Na warti mytnych rubeshiw. / Mytna sprawa na Slboshanschini: 1660–1870–1992–2000. / Charkiw: Karawela, 2000. – p. 208.
11. Ogui, A. Yasykowaya situajzja na Bukwine w awstrijskij period: dinamika kraewych yasykow w soziolingwistitscheskm aspekte (1774–1918 gg.) [Elektronic resource] / A. Ogui // Rusin. – 2013. – №3(33). – Access mode: http://journals.tsu.ru/rusin/&journal_page=archive&id=1110. – (Accessed: 20.06.2019).
12. Österreich-Ungarn. Die Doppelmonarchie [Elektronic resource]. – Access mode: <http://www.österreich-ungarn.de>. – (Accessed: 19.06.2019).
13. Słownik rusynskoj mowy. [Elektronic resource] – Access mode: <http://slovo.sochka.com>. – (Accessed: 20.06.2019).
14. Smachna Guyuljschtschina: 12 apetytnych guzuljskich straw [Elektronic resource]. – Access mode: <https://vidviday.ua/blog/smachna-hutsulshchyna>. – (Accessed: 20.06.2019).
15. Sulyak S. Yasyk rusinow Bessarabii w trudach dorewoluzionnych etnografow [Elektronic resource] / S. Sulyak // Rusin. – 2015. – № 3 (41). – Access mode: http://journals.tsu.ru/rusin/&journal_page=archive&id=1271&article_id=23098. – (Accessed: 21.06.2019).
16. Sulyak S. Rusiny: uroki tragitscheskoj istoriji [Elektronic resource]. – Rusin. – 2008. – № 03-04 (13-14). – Access mode: http://journals.tsu.ru/rusin/&journal_page=archive&id=1231&article_id=20976. – (Accessed: 19.06.2019).
17. Ukrainka L. Malorusskie pisateli na Bukowine [Elektronic resource] / L. Ukrainka – Enziklopedia zhisni i tworcestwa Lesi Ukrainki. – Access mode: <https://www.l-ukrainka.name/ru/Criticism/PysateliBuc.html> (Accessed: 19.06.2019)
18. Wseswitnij slownyk ukrajinskoj mowy / Worldwide Dictionary.org. [Elektronny resurs]. – Access mode: <http://uk.worldwidedictionary.org/> (Accessed: 20.06.2019).

Received: 16 May, 2019

**TRANSLATION APPROACHES TO SECONDARY ANTHROPNOMIC
NOMINATIONS (CASE STUDY OF B. OBAMA'S AND D. TRUMP'S
NICKNAMING)**

Yehorova O. I.

PhD in Philology; Associate Professor
ORCID ID 0000-0002-3225-5580
Sumy State University
2, Rymskyi-Korsakov St., Sumy, 40007, Ukraine
o.egorova@gf.sumdu.edu.ua

Turysheva O. O.

PhD in Philology; Associate Professor
ORCID ID 0000-0002-3168-5722
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", 37,
Prosp. Peremohy, Kyiv, 03056, Ukraine
turysheva.kpi@gmail.com

Koval T. Yu.

Graduate student
Sumy State University
2, Rymskyi-Korsakov St., Sumy, 40007, Ukraine
tanya_koval96@hotmail.com

The study focuses on translating Barack Obama's and Donald Trump's secondary nominations. It suggests an inventory of techniques relevant to the translation of proper names and nicknames in particular. The analysis of open data on the Web exposed a limited number of cases of applying interlingual translation for rendering Barack Obama's and Donald Trump's nicknames despite the fact that the politicians have been assigned many during the terms of their office. Alongside, the analysis proved that the second life in other cultural spaces obtain only those bynames that had managed to gain the attention from the wider public, in particular, through a vast media coverage.

Among the most widely used methods of translating the politicians' nicknames, the techniques of transliteration, transcription, calquing, half-calquing, substitution, and descriptive translation prevail. The translator's goal is not only to apply the relevant translation strategy, but also to preserve the meaning and pragmatics of the original naming embedded by its author. Moreover, an adequate interlingual translation requires the translator to choose a method that would guarantee recognizability of the nickname regardless of the context. However, sometimes, traditional methods of translation lack sufficiency which requires turning to alternative approaches and triggering the translator's creative potential. In such cases, translator's virtuosity and linguo-creative skills would enable representing the fragments of the original (source) linguo-cultural space, preserving the implanted concept, as well as rendering both connotation and esthetic functions of the onyms in the target language. Thus, the article introduces the results of examining the existing translation solutions and provides with the authors' own solutions along with their grounding.

Keywords: *proper name, anthroponomy, nickname, interlingual rendering, translation technique.*

With each coming year, the problem of translating proper names puts on more weight

---

© Єгорова О. І., Туришева О. О., Коваль Т. Ю., 2019

since the dynamics of intercultural communication in line with globalization and geopolitical processes produce a significant impact on all spheres of human activity. Overall liberalization and active international and intercultural interaction contribute to sharing new knowledge and spread of specific nominations beyond the bounds of a certain linguoculture or country. Thus, the importance of adequate intercultural mediation (translation) comes to the fore.

The relevance of the study is determined by the acceleration of global geopolitical processes and a salient rise of political consciousness within the US society in the last few decades. Moreover, the problems of translation of the informal names given to the supreme leaders lack sufficient coverage in the up-to-date translation studies, which objectifies the novelty of this study.

The subject matter of the research paper are informal personal names of the 44th and 45th US Presidents Barack Obama (362 items) and Donald Trump (409 items) obtained from the American blogosphere; **the scope** of the study covers peculiarities of their translation into Ukrainian.

The objective of the current research is an analysis of possible ways of translation of Barack Obama's and Donald Trump's nicknames. **The tasks** of the study are: 1) to draw up an inventory of relevant methods for translating nicknames; 2) to analyze the existing translation solutions of the Barack Obama's and Donald Trump's nicknames; 3) to suggest and argument adequate variants of translating nicknames.

The methods of study comprise traditional techniques of the inductive method, comparative, descriptive, and typological analysis.

Results of the research. Translation of proper names is to be compared with a titanic labor since it requires not only a profound schooling and intercultural competence, but also wide background knowledge and a particular flair for language, let alone creative skills. Proper names account for culture-specific words (realia) in any language. They designate particular person, place or object which characterizes culture of a nation [1, p. 103] and their wrong interpretation in other languages may cause misunderstanding at least, misconception at most.

Within the class of proper names, the subclass of anthroponymic units stands out against the rest. Here belong patronyms, surnames, family names, nicknames and pseudonyms (individual or group), as well as kryptonisms (a secret names) [2, p. 36]. All anthroponyms can be divided into primary ones, that is, official names (first and last names), and secondary ones, that is, informal names (nicknames, pseudonyms etc.).

Primary anthroponyms mostly do not represent significant problems in the process of interlingual transmission; the translation of secondary onymic nominations requires specific translation skills and craft.

Translation is an activity carried out in a given cultural context, never in vacuo. Language-external factors and the communicative situation itself impose certain limits on the translator's freedom of choice. That limitation aside, there are pragmatic factors that dictate the strategies that can or must be followed when dealing with proper nouns in translation [3]. No doubts, there is no universal approach to rendering the name into another language since each particular case requires application of different strategies. Of great importance is to transfer the onym in such a way as to avoid unnaturalness in the target language and to preserve the semantics, emotiveness, and pragmatics borne by the original language unit.

S. Zabolotnaya neatly notices that most semantic divergences reveal at the level of connotation in case it is translated literally, and thus, deprived of the emotional components of meaning and those related to the background knowledge of the recipient of the original text [4] since a different linguocultural environment cannot meet the requirements of such correlation. Therefore, for the sake of preserving semantic content of a nickname in translation, a variety of translation strategies and techniques are to be applied.

Undoubtedly, in comparison with birth or legal names, most nicknames possess a particular "semantic charge" since they are *charactonyms or telling names*, i.e. they suggest

certain distinctive traits of the character or mark a specific attitude towards their bearers. Therefore, the translator's task is to reproduce the content, emotional, expressive, and aesthetic value of the original to the fullest extent possible and to render the pragmatics of the source text by means of the target language.

The choice of translation variant is determined not only by the diversity of languages, heterogeneity of the socio-cultural environment, but also by the individuality of the translator. The latter is associated with his/her erudition and artistic perception, talent and idiolect (peculiar choice of language means) – all these factors influence the quality of translation [5, c. 10–11]. Therefore, in some cases translation may feature the elements of the translator's style that are undesirable but inevitable.

In modern translation studies, the problem of translating nicknames, in particular political ones, seems to be insufficiently covered. In our opinion, this is due to the fact that nicknames belong to the most dynamic layer of modern vocabulary whose expressiveness limits their functioning sphere. Political nicknames appear in the society as a kind of reaction to the actions and decisions made by the politicians, so they both quickly enter and leave the active vocabulary.

Over their presidency, both Barack Obama and Donald Trump had got a tremendously great number of nicknames – the fact speaking for a ceaseless rise of political activism in the USA. In most cases, popularity wins the nicknames given to a well-known person by another well-known person (politician, journalist, celebrity, etc.). In the case of politicians, such nicknames are primarily motivated by their political behavior or public activity, external appearance or character traits that become sources of jokes or caricaturing.

Unfortunately, the WWW provides the research, with little examples of ready-made translations of nicknames, into Ukrainian in particular. Within the arranged sample of nicknames, some 95–98% are nonce words not widely used on a daily basis. Only the names that have drawn the public attention, in particular through their wide use media, have chances to survive and strike roots on the ground of a foreign linguoculture.

Among the existing translation solutions, the method of transliteration (approximate grapheme-to-grapheme conversion) was applied to rendering a number of Barack Obama's and Donald Trump's nicknames: *Barry* – *Баррі*, *Barry O'Bomber* – *Баррі О'Бомбер* (Barack Obama); *Donald Duck* – *Дональд Дак* (Donald Trump). In all these cases, the graphic form of the anthroponyms got approximated to that of the target language.

The method of transliteration demonstrates the same validity in translating into Ukrainian such nicknames as *Bat-Bat* – *Бам-Бам*, *Batmy* – *Баммі*, *Bamster* – *Бамстер*, *Barky* – *Баркі*, *Bambi* – *Бамбі*, *Obambi* – *Обамбі* (Barack Obama); *Donnie TіkTak* – *Донні ТікТак*, *Voldemort* – *Волдеморт* (Donald Trump). Moreover, we suggest using the method when translating telescopic units such as: *Maobama* – *Маобама* and *ObaMao* – *ОбаМао*. The application of this translation technique does not cause any semantic losses, in particular when the nickname is derived from the primary nomination of the denotatum (proper name or surname of the nickname bearer) or is a product of onomatopoeia.

Transcription prevails in cases when transliteration threatens to distort the sounding image of the nickname since alphabetic composition does not immediately correspond to the actual phonetic composition of the lexical unit: different letters may stand for one sound as well as different sounds may hide behind the same letters [6, p. 143]. When transcribing, the borrowing language very often imposes the pronunciation mode of the onym and adapts its form to its own standards and reading rules. E.g.: *Barack Obama* – *Бакрак Обама*, *Baracka Claus* – *Барака Клаус* (Barack Obama); *Trumparius* – *Трампаріус*, *Trumpinator* – *Трамнінатор*, *Scrooge McTrump* – *Скрудж МакТрамп* (Donald Trump).

Along with given proper names, fancy names get also transcribed. For example, the nickname of the acting president Donald Trump *Trumpledore*, a product of allusion to the literary character of a series of books about Harry Potter, can be translated by a sounding-conserving analogue – *Трамплдор* (Donald Trump). The transmission of the acoustic image

of the original word preserves the ethnocultural specifics of the nickname to the greatest extent possible.

Another popular translation solution when dealing with nicknames is the method of adaptive transcoding used in the cases of *O-cialist* – *О-ціаліст* (Barack Obama); *Adolf Twitler* – *Адольф Твітлер*, *Donald Dodo* – *Дональд Додо* (Donald Trump). The method consists in adjusting the source lexeme to the spelling and pronunciation norms of the target language. Therefore, takes place the process of naturalization which is intended to facilitate the perception and comprehension of the nickname by the target recipient.

One of the specific translation solutions for interlingual transfer of the US presidents' nicknames is calquing or loan translation. Within the organized sample, there is only one case of application of this technique (*Lame duck* – *Кульгава качка*). However, in our opinion, the method of calquing is relevant when applied to a set of other nicknames from the sample. E.g. *Chairman Zero* – *Президент Нуль*, *King Zero* – *Король Нуль*, *Odrama* – *Одрама*, *Big Brother* – *Великий Брат*, *Celebrity of the United States* – *Зірка Сполучених Штатів*, *Jug-Eared Demigodlet* – *Клановухий Ханівбожок* (Barack Obama); *Agent Orange* – *Агент Рудий*, *Boiled Hat in a Wig* – *Варена шинка в перуці*, *Barbarian at the Debate* – *Варвар на дебатах* (Donald Trump). In these cases, calquing not only it does not violate the rules of lexico-semantic and syntactic compatibility in Ukrainian, it “preserves” the semantic and pragmatic message embedded by the creators of these nicknames.

Unlike transcription, calquing is not a mere mechanical transfer of the original form of the word from one language into another. It often requires the use of certain transformations. This primarily relates to changes of case forms, the number of words in a phrase, affixes, word order, morphological, and syntactic status of words, etc. [7, p. 79]. Moreover, in some cases permutation occurs [8, p. 174], as in following cases: *Dr. DoNothing* – *Доктор Нероба* (Barack Obama), *Liberals' Best Friend* – *Найкращий Друг Лібералів* (Donald Trump).

When the nickname takes the form of hybrid combination, which constitute a part legal name and additional notional lexemes (“telling” lexemes), the nickname is translated by means of half-calquing. This way of translation is used for rendering into Ukrainian Barack Obama's nickname *No Drama Obama* – *Обама-без-драми*. The translator both transliterates the surname of the president and changes the order of the components within the nomination (technique known as permutation). Another interesting case is the translation of the nickname *The Donald* – *Тої самий Дональд*. In this situation, the translator takes the advantage of combining translation techniques of half-calquing and addition adjustment to reproduce not only particularizing function of the definite article, but also to render its augmentative function.

Half-calquing as a translation technique can be successfully applied when translating the nickname Barack *Barack Obabykiller* – *Барак Одитовбивця* into Ukrainian. Here, the target nickname not only preserves the original order of the constituents (Обама + дитина + вбивця), but also does not lose in expressiveness and stylistic coloring. By analogy, we suggest translating the following set of nicknames: *Fraudbama* – *Обмана* («Обама» + «обманщик»), *Obummer* – *Облама* («Обама» + «облачатися»), *Barack Ovomit* – *Барак Облювама* («Обама + блювати»); *Putin's Pet* – *Любимчик Путіна*, *Crybaby Trump* – *Плакса Трамп*. In our opinion, these translation variants sound quite natural in the Ukrainian translation and reproduce the connotative and pragmatic charge of the original nomination.

Another justified case of applying the combination of calquing and addition is the variant of translating Donald Trump's nickname *Little Hands* is into Russian as *Дональд Трамп «Маленькие ручки»*. To avoid referential misunderstanding, the legal name of the nickname bearer is added. Since the Ukrainian and Russian languages are genealogically related, by analogy, the Ukrainian translation would look like *Дональд Трамп «Маленькі ручки»*. In the similar case with the Russian translation of Barack Obama's nickname *Jug Ears* – *Барак Лопухий* (Ukrainian – *Барак Клановухий*), addition adjustment guarantees cognitive relating of the onym to its referent in the minds of the translation recipients, and

thus, eliminates the need of appealing to a broader context or special background knowledge.

One of the most effective approaches to cross-language rendering of nicknames is the use of variant correspondences, also called substitution. Being a set of dictionary correspondences in fact, variant correspondences are numerous and their choice is stipulated by each particular context. Translator's craft, thus, consist in the ability to suggest the most relevant and contextually (situationally) justified translation variant.

In particular, the method of variant correspondence is applicable to the translation of Barack Obama's nickname *The Spineless Wonder*. According to the Oxford English Dictionary, *spineless* applies to a weak and purposeless person, whereas *wonder* refers to the feeling of surprise and admiration caused by something beautiful or unfamiliar [9]. On determining the semantic filling of the nickname components, we revise the available variants of correspondences suggested in the English-Ukrainian dictionary and find regular equivalents: *spineless* – «безхребетний» [10, p. 1379] and *wonder* – «здивування, подив» [10, p. 1682]. However, regular correspondences do not reproduce the connotation embedded in the semantics of the original nickname. So, we turn to revising all translations suggested and decide in favor of «безхарактерний» (“weak-willed”). Thus, we consider the translation of *The Spineless Wonder* as *Безхарактерне чудо* a product of selection of variant correspondences.

A similar algorithm of translating works in the case of the Donald Trump's nickname *Orange Clown* motivated by the color of the president's spray tanned skin as it looks from the TV screens, and the overall Trump's desire to attract people's attention. Direct regular correspondence of the component *clown* – клоун, however, does not completely satisfy the requirements set at the level of connotation. The relevant level of derogation, in our opinion, is achieved through the application of domestication technique which makes the target text conform to the target culture. Thus, instead of internationalism клоун we give preference to the “local” lexical unit *блазень*, and thus, obtain *Orange Clown* – *Помаранчевий блазень*.

In the cases of derivatives, the method of variant correspondence should be often considered with regard to the root words. So, when translating Barack Obama's nickname *Nutless Wonder* – *Безголове чудо*, the selection of the variant correspondence of the first component *nutless* was made with reference to the set of dictionary meanings of its root lexeme *nut* [10, c. 954], one of the secondary meanings of which is «голова, макітра» („head“).

Within this research, we failed to identify the ready-made examples of the descriptive translation used for conveying the presidents' nicknames. In our opinion, this is due to the fact that by this mean, it is extremely difficult to translate the nickname briefly and accurately. However, descriptive translation is traditionally used in tandem with transliteration or transcription as in *POTUS* – ПОТУС (*Президент Сполучених Штатів Америки*). In this case, the translator both transliterated the abbreviation and decoded its semantic filling without which the translation would be qualified as inadequate.

The translation of nicknames that are nonce words and the products of author's inventiveness is a special challenge since the dangers of form distortion or loss of connotation and expressiveness. The task of the translator consists in suggesting a nonce equivalent, i.e. their own semantic neologism. This method is to be applied when dealing with the author's occasionalisms in the source language if the aforementioned translation techniques turn out inefficient. This translation technique differs from calquing due to the lack of etymological connection between it and the original word [11, p. 514].

Unfortunately, so far, we found no examples of translation solutions of this kind. The reason for that might be the need of inspiration, inborn creativeness and talent, so the translators tend to apply one of the traditional methods of interlingual translation of onyms. As our own example, we suggest translating Donald Trump's nickname *Trumpetoes* (*to trample* – топтати; *to tread on one's toes* – зачіпати почуття, наступати на хвору мозоль) by means of nonce equivalent *Розтрамттуваль* for it preserves the semantics,

the pragmatics, emotional coloring and, what is of special value, the wordplay *Trump – trample* resulting in onomatopoeia.

We also consider rather creative and appropriate such translation variants as *Donald Tax-Duck – Дональд Податкокряд, Mr. Wiggy Piggy – Пан Свинячий Чубчик* (Donald Trump); *President Blame Things – Президент Моя-Хата-Скраю* та *Bystander-in-Chief – Зівака в законі* (Barack Obama) since they produce the same emotional effect and neatly render the denotative meanings of the original names.

Preserving the rhyme when producing nonce equivalents is, however, a tour de force. As an example, we suggest considering the translation of Barack Obama's nickname *Whacky Barrack* as *Барак дурних справ мастак* by means of lexico-semantic technique of modulation. This particular example witnesses the preservation of rhyming (plane of expression) and the semantics short-sightedness (plane of contents). Another translation variant *Барачок Дурачок* is also acceptable for it reproduces not only the rhyming scheme but also the lexico-morphemic peculiarities of the original (the diminutive English suffix *-y* is an equivalent to the Ukrainian *-ок*). However, from the point of the meaning and emotive power, such translation variant seems somewhat primitive. Thus, while translating nicknames, the translator often has to balance between the desire to preserve the meaning of the nickname (both denotative and connotative) and to sacrifice the “wrapping”, or to convey the external form of the name at the expense of the “internal” losses.

Conclusions. Our analysis of the existing translation solutions found in the WWW has demonstrated that when dealing with nicknames the translators tend to use the conventional methods of translating proper names as the non-equivalent vocabulary in general: by means of transcoding and calquing. The methods of calquing and half-calquing – often accompanied by permutation – are usually used when translating “telling” nicknames which refer to certain characteristics of the denotatum. In the cases of polysemy, the method of substitution should be applied to choose the most contextually “suitable” variant from the set of dictionary translations. Adequate interlingual translation of nicknames requires thorough and grounded selection of the translation methods that would guarantee recognizability of the denotatum regardless of the context. However, sometimes traditional methods prove their insufficiency, so the translator should activate one's creative potential and reinvent the nickname (suggest nonce equivalent) that would preserve the connotations and expressiveness of the original.

СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ВТОРИННИХ АНТРОПОНІМНИХ НОМІНАЦІЙ (НА МАТЕРІАЛІ ПРИЗВИСЬК Б. ОБАМИ ТА Д. ТРАМПА)

Єгорова О. І.

Кандидат філологічних наук, доцент
ORCID ID 0000-0002-3225-5580
Сумський державний університет
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007, Україна
philology_sumdu@ukr.net

Туришева О. О.

Кандидат філологічних наук, доцент
ORCID ID 0000-0002-3168-5722
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
проспект Перемоги, 37, м. Київ, 03056, Україна
turysheva.kpi@gmail.com

Коваль Т. Ю.

Студентка
Сумський державний університет
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007, Україна
tanya_koval96@hotmail.com

У фокусі дослідження – переклад прізвиськ 44-го й 45-го президентів США Барака Обами та Дональда Трампа. У статті здійснюється інвентаризація прийомів, релевантних для перекладу власних назв і прізвиськ зокрема. Аналіз відкритої інформації мережі Інтернет доводить обмеженість випадків інтерлінгвального перекладу прізвиськ Барака Обами та Дональда Трампа, хоча й за час президентства політиків присвоєння їм прізвиськ набуло масового характеру. Подальше життя на ґрунті інших лінгвокультур отримують лише ті прізвиська, які стали предметом уваги широкого загалу, зокрема через широке медійне висвітлення.

Серед найрозповсюдженіших методів перекладу прізвиськ політичних діячів найчастіше використовуваними прийомами міжмовної передачі є транслітерація, транскрипція, калькування, напівкалькування, лексична заміна та описовий переклад. При перекладі прізвиськ перед перекладачем постає завдання не лише обрати вірну стратегію, а й зберегти зміст та прагматику іменування, закладені у нього автором. Крім того здійснення адекватної міжмовної передачі оніму вимагає обирати такий перекладацький метод, який би зумовив упізнаваність нікнейму незалежно від контексту. Проте у випадках, коли традиційні способи перекладу не виявляють достатньої валідності, перекладач змушений звертатися до альтернативних методів та активізувати власний креативний потенціал. У таких випадках віртуозність та мовотворчі вміння перекладача сприятимуть відтворенню фрагментів оригінальної лінгвокультури в мові перекладу, а також збереженню закладених в іменування смислів, їхньої конотації та естетичних функцій. Таким чином, у пропонованому дослідженні аналізуються існуючі перекладацькі рішення, а також пропонуються власні з обґрунтуванням їхньої валідності.

Ключові слова: власна назва, антропонім, прізвисько, інтерлінгвальна передача, метод перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Seel O. I. Redefining Translation and Interpretation in Cultural Evolution / O. I. Seel. – IGI Global, 2017. – 310 p.
2. Языкознание. Большой энциклопедический словарь [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – Москва : Большая Российская энциклопедия, 2000. – 688 с.
3. Särkkä H. Translation of Proper Names in Non-fiction Texts [Electronic resource] / H. Särkkä // Translation Journal. – Volume 11, №1. – 2007. – Access mode : <https://translationjournal.net/journal/39proper.htm>. – (30.09.2018).
4. Заболотная С. А. Ономастическая образность как проблема славянославянского художественного перевода [Электронный ресурс] // Jazyk a kultura : Научный интернет журнал Центра исследования лингвокультурологии и переводоведения Философского факультета Прешовского университета в Прешове. – 2013. – Режим доступа : http://www.ff.unipo.sk/jak/16_2013/zabolotnaja.pdf. – (06.09.2018).
5. Королькова С. А. Особенности перевода жанра фэнтези: передача пространственно-временных отношений (на материале романа «Артур и минипуты» Л. Бессона) // Homo Loquens : (Вопросы лингвистики и транслятологии) : сб.ст. – Вып. 6 / Федер. гос. бюджет. образоват. учреждение высш. проф. образования «Волгогр. гос. ун-т», Каф. теории и практики перевода. – Волгоград : Изд-во ВолГУ, 2013. – С. 9–19.
6. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства / М. П. Кочерган. – К. : Академія, 2004. – 368 с.
7. Телендій Р. О. Вирішення проблеми перекладу англійських топонімів українською мовою / Р. О. Телендій, Г. І. Сидорук // Zbiór raportów naukowych. “KNOWLEDGE SOCIETY”. – Warszawa : Wydawca : Sp. z o.o. “Diamond trading tour”, 2014. – С. 78–80.

8. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) : учебник для студентов институтов и факультетов иностранных языков / В. Н. Комиссаров. – Репр. изд. – М. : Альянс, 2013. – 253 с.
9. Oxford Dictionaries [Electronic resource] / Oxford University Press, 2018. – Access mode : <https://en.oxforddictionaries.com/>. – (22.06.2018).
10. Англо-український словник / Гороть Є. І., Коцюк Л. М., Малімон Л. К., Павлюк А. Б.; під заг. кер. Є. І. Гороть. – Вінниця : Нова Книга, 2006. – 1700 с.
11. Кузнецова І. В. Переклад культурно-забарвлених слів / І. В. Кузнецова // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя : Просвіта, 2007. – Вип. ХХІ. – С. 513–516.

REFERENCES

1. Seel O.I. Redefining Translation and Interpretation in Cultural Evolution. IGI Global, 2017, 310 p.
2. Linguistics. Unabridged Encyclopedic Dictionary [ed. V. N. Yartseva]. Moscow: Unabridged Russian encyclopedia, 2000, 688 p.
3. Särkkä H. Translation of Proper Names in Non-fiction Texts [Electronic resource]. Access mode: <https://translationjournal.net/journal/39proper.htm>. – Accessed: 30.09.2018.
4. Zabolotnaya S. A. Onomastic figurativeness as a problem of Slavic-Slavic literary translation [Elektronnyi resurs]. Rezhim dostupa: http://www.ff.unipo.sk/jak/16_2013/zabolotnaja.pdf. – Accessed: 06.09.2018.
5. Korolkova S. A. Features of the translation of the fantasy genre: the rendering of space-time relations (based on the novel “Arthur and the Miniputes” by L. Besson), Homo Loquens. Volgograd: Publishing House of VolSU, 2013, pp. 9–19.
6. Kochergan M. P. Introduction to linguistics. K.: Akademia, 2004, 368 p.
7. Telendiy R. O. Solving of the translation problem of English toponyms into Ukrainian, Zbiór raportów naukowych. “KNOWLEDGE SOCIETY”. Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. “Diamond trading tour”, 2014, pp. 78–80.
8. Komissarov V. N. Theory of Translation (linguistic aspects): a textbook for students of institutes and departments of foreign languages. M.: Alians, 2013, 253 p.
9. Oxford Dictionaries, Oxford University Press, 2018. – Access mode : <https://en.oxforddictionaries.com/>. – Accessed: 22.06.2018.
10. Gorot E. I., Kotsyuk L. M., Malimon L. K., Pavlyuk A. B. English-Ukrainian dictionary. Vinnitsa: Nova Kniga, 2006, 1700 p.
11. Kuznetsova I. V. Translation of cultural-colored words, Scientific works of the historical faculty of Zaporizhzhya State University. Zaporizhzhya: Prosvita, 2007, №21, pp. 513–516.

Received: 26 December, 2018

РОДО-ВИДОВІ ВІДНОШЕННЯ ТЕРМІНІВ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Ковкіна Є. В.

Здобувач кафедри української мови

ORCID ID 0000-0002-8722-4781

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Майдан Свободи, 6, м. Харків, 61077, Україна

evkovkina@gmail.com

Стаття присвячена аналізу родо-видових зв'язків термінів у термінологічній системі криміналістичної експертизи. За допомогою такого дослідження аналізується внутрішня системна будова терміносистеми, встановлюється роль і місце кожного терміна всередині поняттєвої сфери. Спеціальна лексика криміналістичної експертизи має досить різноманітний склад і незвичний характер свого вираження, що потребує ретельного опрацювання її системних зв'язків. На сьогодні терміносистема криміналістичної експертизи належить до малодосліджених галузей знань. Шляхом проведеного дослідження встановлено, що кожен з основних термінів терміносистеми криміналістичної експертизи виступає гіперонімом для гіпонімічного ланцюжка понять. Зазначене пояснюється тим, що визначення найменшого об'єкта становить сутність криміналістичного дослідження, тобто через аналіз родових ознак на основі спеціальних знань встановлюється приналежність конкретного об'єкта до певного виду, тобто відбувається його ідентифікація. У терміносистемі криміналістичної експертизи рівнозначно активними є послідовний і паралельний тип родового і видового зв'язку термінологічних ланцюжків, що надає її складу чіткої підпорядкованості. Кожен наступний термін має вужче значення порівняно із попереднім, що зумовлюється специфікою поняттєвої бази криміналістичної галузі взагалі. Гіпонімічна парадигма термінів досліджуваної терміносистеми відбиває поняттєву сферу криміналістичної експертизи. Встановлено, що терміни-гіпоніми у терміносистемі криміналістичної експертизи здатні виступати гіперонімами, стаючи виразниками родових понять. На основі проведеного дослідження визначено, що у терміносистемі криміналістичної експертизи родо-видові відношення виконують основну змістовну функцію, на їх основі базується вся ієрархічна організація досліджуваної термінології.

Ключові слова: *термін криміналістичної експертизи, терміносистема, лексика криміналістичної експертизи, гіпонім, гіперонім, родо-видові відношення.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Ураховуючи теоретичний доробок наукового пізнання, сьогодні в українському мовознавстві під терміном розуміють спеціальне слово (словосполучення) наукової сфери, що відображає рівень професійних знань наукового мислення людини. Основна роль терміна полягає в тому, щоб лаконічно, точно й однозначно виражати фахові поняття. Саме через термін відбувається розпізнання конкретного поняття у спеціальній мові, встановлюється його визначення і взаємозв'язок з іншими поняттями всередині усієї терміносистеми. Базується значення кожного терміна на дефініції його поняття, що охоплює всі значеннєві характеристики. Терміни не є ізольованими мікросубстанціями мовленнєвого рівня певної галузі науки, а, поєднуючись, утворюють загальну

© Ковкіна Є. В., 2019

поняттєву базу, що дозволяє утворити своєрідну, відмінну від інших, термінологічну систему. На сьогодні дослідження внутрішніх зв'язків між спеціальними науковими одиницями є актуальними питанням, особливо це стосується тих терміносистем, що перебувають на стадії свого формування та становлення.

Терміни існують у кожній системі на основі поняттєвих зв'язків, що формують цілісну систему взаємодії та вираження понять певної галузі. Саме на важливості дослідження системних відношень у кожній фаховій терміносистемі наголошують сучасні мовознавці. Вивчаючи теорію терміноодиночності і її практичне застосування, А. Д'яков, Т. Кияк, З. Куделько під терміном розуміють «слово чи словесний комплекс, що співвідноситься з поняттям певної організованої галузі пізнання (науки, техніки), що вступають у системні відносини з іншими словами та словесними комплексами й утворюють разом з ними <...> замкнену систему [7: с. 10-11].

М. Зарицький, розглядаючи основні теоретичні положення в українському терміностворенні, підкреслює, що однією з вимог до терміна є його співвіднесеність із певною логіко-поняттєвою сферою, оскільки, на його думку, «мовний знак повинен бути «складником замкненої терміносистеми» [2: с. 43]. Отже, саме здатність спеціальних слів поєднуватися на основі родо-видових зв'язків в одну систему понять, є одним із основних показників самостійності і цілісності цієї системи, оскільки підсумовує, що «термін як слово спеціальної сфери пізнання відображає результати досвіду і практичної діяльності людини, фіксує професійно-наукове знання про властивості об'єкта й виражає спеціальне поняття у спеціальній сфері» [6: с. 122].

Підсумовуючи основні міркування та погляди мовознавців щодо зазначеного питання, можна зробити висновок, що здатність спеціального слова поєднуватися з термінами певної галузі науки на основі родо-видових зв'язків в цілісну систему понять є одним із критеріїв, що висувуються до терміноодиночності, поряд із точністю, лаконічністю й однозначністю (у межах однієї терміносистеми) [7: с. 12-13].

Аналізом української термінологічної системи криміналістики на сьогодні займаються такі дослідники мови як В. Радецька, Л. Гапонова, Н. Артикуца, Г. Сергєєва. Наукові розвідки присвячені питанням історії формування криміналістичної термінології, дослідженню її системної організації, а також встановленню особливостей функціонування окремих термінолексем.

Актуальність проблеми цілісного дослідження терміносистеми «криміналістика» підтверджується появою наукових розвідок сучасних лінгвістів. Л. Гапонова досліджує поняттєву основу термінів, простежуючи основні відмінності структури криміналістичної терміносистеми, і зауважує, що «криміналістична термінологія належить до недосліджених тем у сучасному термінознавстві» [5], наголошуючи, що саме аналіз та з'ясування семантико-парадигматичних зв'язків усередині криміналістичної терміносистеми на сьогодні є важливим, оскільки «це окрема терміносистема, становлення і формування якої є тривалим і безперервним процесом» [4: с. 17].

Л. Василькова простежує формування і становлення української юридичної термінології, термінів кримінального права, розглядає виникнення і розвиток в період державного життя східних слов'ян термінів *вбивство, крадіжка, злочинство* [2: с. 49-51].

Спеціальна лексика криміналістичної експертизи є досить новим об'єктом дослідження, оскільки досить довго вона розглядалася у складі термінології криміналістичних знань, а раніше – як складова частина мови юриспруденції, права і судочинства. Відомо, що криміналістична експертиза є однією з галузей криміналістики, що виконує роль одного з практичних засобів розкриття умов та механізму вчинення певного злочину поряд із криміналістичною технікою і слідчою тактикою. Функціонування в лексичі криміналістичної експертизи значної кількості різних за походженням і шляхами мотивування термінів, що утворюють своєрідний

комплекс понять, надало поштовх до виокремлення її в окрему термінологічну систему, що має власний мікрословник. Зважаючи на те, що у складі вказаної терміносистеми використовується значна кількість термінів суміжних галузей знань (юридичної, судочинної, правознавчої), а також природничо-математичних, інженерно-технічних і гуманітарних дисциплін, ретельний аналіз родо-видових відношень в ньому відіграє важливу роль для її уніфікації та стандартизації.

Уніфікація термінологічної системи потребує відбору того терміна, що найбільше відповідає позначуваному поняттю. Іноді процес виявляється досить складним. Виокремлення групи термінів, що обслуговує окрему галузь наукової сфери, відбувається на основі здатності спеціальних наукових лексем утворювати цілісну систему, показником якої є наявність системних зв'язків на основі співвіднесеності лексичного значення кожного зі складників. М. Кочерган підкреслює, що «панівними в лексико-семантичній системі є родо-видові відношення» [9: с. 269], оскільки вони унаочнюють «системну організацію лексики» [9: с. 269]. Дослідник виділяє гіпонімію та гіперонімію, як значущі процеси функціонування та взаємодії слів у системі. За М. Кочерганом, *гіперонім* – це «слово – родова назва» [9: с. 418], а *гіпонім* – «слово – видова назва» [9: с. 419], *гіпонімія* – це «одне з основних парадигматичних відношень в семантичній системі – ієрархічна організація її елементів, яка ґрунтується на родо-видових відношеннях» [9: с. 419].

Ураховуючи специфіку створення лексики криміналістичної експертизи, а також стрімке розширення її складу за рахунок оновлення існуючих експертиз та додавання нових видів криміналістичного дослідження, аналіз зв'язності термінів усередині терміносистеми потребує окремої уваги мовознавців щодо простеження своєрідності системних родо-видових зв'язків термінології криміналістичної експертизи. Отже, на сьогодні існує **актуальність дослідження** системних відношень термінів у терміносистемі криміналістичної експертизи, а також встановлення родо-видових зв'язків між ними.

Мета статті – виявити основні родо-видові відношення термінів термінологічної системи криміналістичної експертизи.

Мета роботи передбачає вирішення таких завдань:

- встановити у межах терміносистеми криміналістичної експертизи наявність гіпо-гіперонімічних зв'язків між термінами;
- виявити здатність терміноодиниць досліджуваної терміносистеми утворювати значну кількість похідних термінів залежно від їх категоріальної відмінності;
- прослідити особливості паралельного і послідовного типів зв'язків.

Методи дослідження: описовий, контекстуальний. Описовий метод використаний під час з'ясування особливостей семантики термінів криміналістичної експертизи. За допомогою контекстуального аналізу вивчається зв'язок між основним значенням терміна і контекстуальним наповненням похідного терміносполучення.

Наукова новизна – вперше здійснена спроба аналізу особливостей родо-видових зв'язків між термінами у термінологічній системі криміналістичної експертизи.

Об'єкт дослідження – терміни криміналістичної експертизи.

Предмет дослідження – родо-видові відношення термінів у терміносистемі криміналістичної експертизи.

Виклад основного матеріалу. У терміносистемі криміналістичної експертизи терміни об'єднуються у тематичні групи на основі гіпо-гіперонімічних відношень, де гіперонімом виступає родовий термін, від якого утворюються похідні гіпонімічні терміни. Кожен із наступних утворених термінів у змісті зберігає значення родового поняття, при цьому конкретизується видова розбіжність. Наприклад, у експертизі відео-, звукозапису термін *завада* використовується на позначення будь-якого сигналу як частини в корисному сигналі, що заважає сприйняттю повідомлення, яке потрібно передати. Під *завадою* розуміють різного роду шуми, зайві фони й інші сигнали, що не несуть потрібної інформації. На основі названого терміна із таким загальним значенням міститься ціла низка терміносполучень, що пов'язані між

собою гіпо-гіперонімічним зв'язком, де кожен із складників називає конкретний вид *завади*: *завада* → *завада адитивна*; *завада гармонічна*; *завада імпульсна*; *завада мультиплікативна*; *завада стаціонарна*; *завада, зосереджена за спектром*; *завада перехідна*; *завада флуктуаційна*.

Аналогічним є творення термінологічного ланцюжка з основним словом *клітина*, що використовується в якості терміна біологічної експертизи, а саме: *клітина* → *променева клітина* → *променева клітина лежача* (на позначення клітини, в структурі якої довга вісь розташована у радіальному напрямку); *клітина стояча* (така клітина, що у відношенні до найбільшого діаметру знаходиться вертикально вздовж осі). Отже, основне значення об'єкта міститься у терміні *клітина*, а вже за допомогою видових значень, виражених прикметником і дієприкметниками, розмежовується конкретні поняття.

Термін *речовина* у словнику термінів експертизи матеріалів, речовин та виробів виступає гіперонімом для такого ланцюжка: *речовина* → *психотропна речовина* → *небезпечна психотропна речовина* → *особливо небезпечна психотропна речовина*. Враховуючи лексичне визначення кожного з доданого складників уточнюється термін і використовується у потрібному випадку, як остаточний результат проведення криміналістичного дослідження.

Специфічність термінологічної системи криміналістичної експертизи визначається метою проведення кожного з видів експертизи. Оскільки головним етапом дослідження є ретельний аналіз наданого на дослідження матеріалу, тобто встановлення найменших деталей або ознак, що надасть змогу ідентифікувати досліджуваній об'єкт. Таким чином майже кожен з основних термінів терміносистеми криміналістичної експертизи виступає гіперонімом для ланцюжка термінів-гіпонімів, наприклад: *снаряд* → *фугасний снаряд* → *осколково-фугасний снаряд* → *артилерійський осколково-фугасний снаряд* (терміни вибухотехнічної експертизи); *апаратура* → *апаратура магнітного запису* → *аналогова апаратура магнітного запису*.

У межах терміносистеми криміналістичної експертизи ієрархічний тип семантичних зв'язків між термінами є дуже розвинутий, оскільки встановлення роду і виду кожного з наданих на дослідження об'єкту становить сутність криміналістичного дослідження. Процес ідентифікації об'єкта в експертизі є головним завданням експерта, оскільки визначення його роду не завжди є достатнім для встановлення тотожності, а кінцевим етапом дослідження є визначення виду. Отже, гіпонімічна парадигма термінів криміналістичної експертизи відбиває поняттєву сферу криміналістичної експертизи. Наприклад, термін *касета* є гіперонімом для цілого ряду термінів: *магнітофонна касета*; *диктофонна касета*; *компакт-касета*; *аудіокасета*, *відеокасета*, а гіперонім *шум* має гіпонімічні парадигму, кожна одиниця якої має додаткове значення, що уточнює попередній термін: *шум* → *контактний шум* → *контактний шум відтворення*; *контактний шум запису* (терміни експертизи відео-, звукозапису).

Простежуються ситуації, коли від гіпероніма починає утворюватися додатковий ланцюжок термінів, для яких він виступає родовим поняттям. Наприклад, у термінологічній групі експертизи зброї та слідів і обставин її використання існує гіпонімічний ряд *зброя* → *пневматична зброя*; *вогнепальна зброя*; *холодна зброя*; *зброя ударна*. Але поряд з тим майже кожен з термінів-гіпонімів утворює власну парадигму, виконуючи вже при цьому роль гіпероніму: - *зброя* → *вогнепальна зброя* → *автоматична вогнепальна зброя* → *самозарядна вогнепальна зброя*; *багатозарядна автоматична вогнепальна зброя*; - *зброя* → *холодна зброя* → *холодна ріжучо-колюча зброя*; *рубляча холодна зброя*; *холодна зброя рублячо-колюча*; - *зброя* → *зброя ударна* → *зброя ударно-роздроблююча*.

Зазначена парадигматичні відношення мають *послідовний тип зв'язку*, коли перший термін означає загальне, збірне поняття роду, а далі до нього додаються спеціальні видові поняття. Кожен із наступних має вужче, спеціалізоване значення

порівняно із попереднім, що зумовлюється специфікою поняттєвої бази криміналістичної галузі взагалі. Похідні багатокomпонентні терміни не витісняють терміни-слова і не можуть стати їх повноцінними замінниками, бо мають значно вужче семантичне наповнення.

Паралельний тип родо-видового зв'язку ґрунтується на відмінностях класифікаційних, категоріальних ознак, що є базою для створення різних видових груп, які підпорядковуються одному й тому самому гіпероніму.

Наприклад, термін *злочин* виступаючи гіперонімом, утворює кілька паралельних гіпонімічних підгруп залежно від класифікаційної основи: а) за формою вини: *злочин навмисний*; *злочин необережний*; б) за ступенем завершеності: *злочин закінчений*; *злочин незакінчений*; в) за родовим об'єктом: *злочин проти здоров'я особи*; *злочин проти основ національної безпеки*; *злочин проти волі, честі та гідності особи*; г) за мотивами вчинення: *злочин корисливий*; *злочин, вчинюваний з мотивом помсти*; *злочин, вчинюваний з хуліганських мотивів*; г) за ступенем тяжкості: *злочин невеликої тяжкості*; *злочин середньої тяжкості*; *тяжкий злочин*; *особливо тяжкий злочин*.

Окремі гіпоніми, що входять до складу наведених ланцюжків, здатні виступати гіперонімами, стаючи виразниками родових понять: - *злочин незакінчений – готування до злочину – замах на злочин*; *закінчений злочин – злочин з матеріальним складом – злочин з формальним складом – злочин з усіченим (урізаним) складом*; - *ознака → ознака елементарна*; *ознака комплексна*; *ідентифікаційна ознака звукового мовлення*; *рекогнітивна (розпізнавальна) ознака*; - *ідентифікаційна ознака звукового мовлення → ідентифікаційна ознака звукового мовлення, отримана інструментальним методом*; *ідентифікаційна ознака звукового мовлення, отримані методом лінгвістичного аналізу фонограми*.

У термінологічній системі криміналістичної експертизи *паралельний тип* гіпогіперонімічного зв'язку також є досить поширеним і виділяється практично в кожній із тематичних груп терміносистеми криміналістичної експертизи, наприклад: 1) серед групи спільних термінів: *ситуація → слідча ситуація*; *експертна ситуація* (за ініціатором дії); *ситуація → конфліктна ситуація*; *безконфліктна ситуація* (за характером дії); 2) серед групи термінів експертизи усного мовлення: *мовлення → мовлення усне*; *мовлення писемне* (за характером об'єкта); *мовлення → мовлення внутрішнє*; *мовлення зовнішнє* (за реалізацією оформлення); *мовлення → спонтанне мовлення*; *підготовлене мовлення* (за типом мети й мотивації мовця); 3) серед групи термінів почеркознавчої експертизи: *натиск → сильний натиск*; *середній натиск*; *слабкий натиск* (за ступенем зусиль, що витрачаються при письмі); *натиск → диференційований натиск*; *недиференційований натиск* (за характером зусиль при письмі); 4) серед групи термінів експертизи відео-, звукозапису: *монтаж → монтаж фонограми*; *монтаж відеофонограми* (за об'єктом дослідження експертизи відео-, звукозапису); *монтаж → монтаж автоматизований*; *монтаж електронний*; *монтаж комп'ютерний*; *монтаж механічний*, *монтаж динамічний* (за шляхом здійснення дії); *монтаж відеофонограми → монтаж відеофонограми в режимі вставлення*; *монтаж відеофонограми в режимі безпосереднього записування*; *монтаж відеофонограми в режимі додавання* (за режимом здійснення дії); 5) серед групи термінів біологічної експертизи: *деревина → деревина пізня*; *деревина рання* (за часом формування ростового шару рослини); *деревина → деревина тверда*; *деревина м'яка* (за ознакою фізичного стану об'єкта); *деревина → деревина ядрова*; *жива деревина* (за функцією об'єкта).

Термін *експертиза* в досліджуваній термінологічній системі є одним із базових і виступає гіперонімом для одинадцяти видових груп за спеціалізацією проведеного дослідження, що об'єднані одним родовим поняттям, приміром: 1) *експертиза → лінгвістична експертиза мовлення → лінгвістична експертиза писемного мовлення → лінгвістична (авторознавча) експертиза писемного мовлення*; 2) *експертиза → технічна експертиза документів → технічна експертиза документів і їхніх копій*; 3) *експертиза → криміналістична експертиза → технічна експертиза документів →*

технічна експертиза документів друкуючих пристроїв; 4) експертиза → криміналістична експертиза → технічна експертиза документів → технічна експертиза грошових банкнот; 5) експертиза → криміналістична експертиза → експертиза зброї та слідів і обставин її використання → балістична експертиза; 6) експертиза → криміналістична експертиза → експертиза зброї та слідів і обставин її використання → експертиза травматичної зброї; 7) експертиза → криміналістична експертиза → експертиза зброї та слідів і обставин її використання → експертиза пневматичної зброї; 8) експертиза → криміналістична експертиза → експертиза зброї та слідів і обставин її використання → експертиза холодної зброї і т.ін.

Окрім проілюстрованого типу термінів, поєднаних у кілька ланцюжків на основі паралельного зв'язку із гіперонімом *експертиза*, спостерігається ще кілька видів гіпо-гіперонімічних зв'язків із названим терміном, в основі яких містяться різні параметри, наприклад: - *експертиза → експертиза первинна; додаткова експертиза; експертиза повторна* (за кількістю проведених однакових за спеціальністю досліджень відносно одного об'єкта), - *експертиза → експертиза комісійна; експертиза комплексна* (за кількістю експертів, які проводять дослідження за одним об'єктом).

Відповідно до процесу проведення експертизи, її кінцевим результатом є встановлення найдрібніших ознак у досліджуваному об'єкті, що зумовлює наявність значної кількості паралельного типу гіпо-гіперонімічного зв'язку термінів у кожному з видів експертизи. Ідентифікація або встановлення групової належності у своїй основі відбувається саме за принципом встановлення розбіжностей на найдрібнішому рівні характеристики. Наприклад, серед термінів експертизи відео-, звукозапису: *амплітудно-частотна характеристика → амплітудно-частотна характеристика каналу → амплітудно-частотна характеристика каналу відтворення; амплітудно-частотна характеристика каналу запису; амплітудно-частотна характеристика каналу запису відтворення*; серед термінів біологічної експертизи: *вузол → вузол відкритий; вузол закритий; перенхіма* (тканина рослини) → *осьова перенхіма → тяжева перенхіма → тяжева перенхіма змішана*.

Шляхом проведеного аналізу встановлено, що у терміносистемі криміналістичної експертизи рівнозначно активними є послідовний тип родового і видового зв'язку, що надає їй складу чіткої підпорядкованості, а також паралельний зв'язок, що підкреслює здатність терміноодиниць утворювати значну кількість похідних термінів залежно від їх категоріальної відмінності в одній системі.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. У терміносистемі криміналістичної експертизи родо-видові відношення виконують основну змістовну функцію, на їх основі базується вся системна організація. Термінологія криміналістичної експертизи має широкорозвинену систему гіпо-гіперонімічних відношень, що визначається особливістю названого виду діяльності, бо кінцевим результатом дослідження є ідентифікація певного об'єкта, що передбачає проведення різнорівневого його аналізу, шляхом встановлення найдрібніших якостей родового і видового характеру. Більшість ключових термінів здатні утворювати родо-видові ланцюжки, які групуються на основі уточнення різних спеціальних ознак і властивостей терміна.

Паралельний тип родо-видових відношень у терміносистемі криміналістичної експертизи ґрунтується на відмінностях класифікаційних і категоріальних ознак і є широковживаним. Рівнозначним за частотою використання є послідовний тип зв'язку, коли основний термін вказує на збірне родове поняття, а далі до нього додаються спеціальні терміни із вказівкою на його вид.

Дослідження родо-видових відношень термінів криміналістичної експертизи є актуальним і перспективним шляхом вивчення термінологічної системи криміналістичної експертизи. Різноманітний арсенал спеціальних лексем, велика кількість тематичних груп досліджуваної термінології дає потенційну змогу

всєбїчного та рїзнорївневого рївня дослїдження як окремих типїв системних зв'язкїв аналізованої термїносистеми, так і термїнологїї кримїналістичної експертизи взагалї.

THE ANALYSIS OF GENERIC-SPECIES LINKS OF TERMS IN THE TERMINOLOGICAL SYSTEM OF FORENSIC EXAMINATION

Kovkina E. V.

Post-graduate student

ORCID ID 0000-0002-8722-4781

V. N. Karazin Kharkiv National University

6 Freedom Square, Kharkiv, 61077, Ukraine

evkovkina@gmail.com

The article is devoted to the analysis of generic-species links of terms in the terminological system of forensic examination. With the help of this study, the internal system structure of the terminology system is analyzed, the role and place of each term within the conceptual sphere are determined. The special vocabulary of forensic examination has a rather diverse composition and an unusual character of its expression, which requires careful processing of its systemic connections. To date, the terminological system of forensic expertise belongs to the less-researched branches of knowledge. Through the conducted research it was established that each of the basic terms of the terminology system of forensic examination acts as a hyperonym for a hypnotic chain of concepts. This is explained by the fact that the definition of the smallest object puts the essence of forensic research, that is, through the analysis of generic attributes on the basis of special knowledge, the affiliation of a particular object to a certain type is established, that is, there is identification of the object. In the terminology of the forensic examination, the sequential and parallel type of generic and species communication of terminological chains is equally active, which gives it a distinct subordination. Each subsequent term has a narrower meaning than the previous one, which is conditioned by the specifics of the concept base of the forensic industry in general. The hypothetical paradigm of the terms of forensic examination reflects the conceptual sphere of forensic examination. It has been established that the terms-hyponyms in the terminology system of forensic examination are capable of acting as hyperonyms, becoming paramedic generic concepts. On the basis of the conducted research it is determined that in the terminology system of forensic examination the generic-gender relations fulfill the basic content function, based on the whole hierarchical organization of the studied terminology.

Key words: term, terminology system, vocabulary of forensic examination, hyponym, hyperonym, hyponymic paradigm.

РОДО-ВИДОВЫЕ ОТНОШЕНИЯ ТЕРМИНОВ В ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКОЙ СИСТЕМЕ КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ

Ковкина Е. В.

Соискатель кафедры украинского языка

ORCID ID 0000-0002-8722-4781

Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина

майдан Свободи, 4, Харьков, 61077, Украина

evkovkina@gmail.com

Статья посвящена анализу родо-видовых отношений терминов в терминологической системе криминалистической экспертизы. С помощью исследования анализируется внутренняя система терминосистемы, устанавливается роль и место каждого термина внутри понятийной сферы.

Спеціальна лексика криміналістическої експертизи має достатньо різноманітний склад і незвичайний характер свого вираження, що потребує ретельного аналізу її системних зв'язків. Путєм проведеного дослідження встановлено, що кожен з основних термінів терміносистеми криміналістическої експертизи грає роль гіпероніма для окремої гіпонімічесної ланки. Зазначене пояснюється тим, що визначення найменшого об'єкта складає сутність криміналістического дослідження, то єсть через аналіз родових ознак на основі спеціальних знань встановлюється належність конкретного об'єкта до певного виду, то єсть відбувається його ідентифікація. В терміносистемі криміналістическої експертизи рівнозначно активні послідовний і паралельний тип родового і видового зв'язку термінологіческих ланок, надає їй склад чіткої підпорядкованості. Встановлено, що термін-гіпонім в терміносистемі криміналістическої експертизи здатний виступати гіперонімом, стаючи виразителем родового поняття. На основі проведеного дослідження визначено, що в терміносистемі криміналістическої експертизи родо-видові відносини виконують основну змістову функцію, на їх основі базується вся ієрархічеса організація досліджуваної термінології.

Ключові слова: термін, терміносистема, лексика криміналістическої експертизи, гіпонім, гіперонім, гіпонімічеса парадигма.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артикуца Н. Проблеми і перспективи вивчення юридичної термінології / Н. Артикуца // *Право України*. – 1998. – № 4. – С. 56–57.
2. Василькова Л.М. З історії формування і становлення української юридичної термінології / Л.М. Василькова // *Українська термінологія і сучасність: Зб. наукових праць*. – К.: Інститут української мови НАН України, 1998. – С. 49-55.
3. Гапонова Л.Є. Лексико-тематичні групи української криміналістическої термінології / Л. Гапонова. – Режим доступу http://linguistics.kspu.edu/webfm_send/754. – Дата доступу: 24.09.2017.
4. Гапонова Л.Є. Поняттєва основа терміна, термінології у криміналістиці / Л. Гапонова // *Лінгвістичні студії: збірник наукових праць*. – 2011. – Вип.22. – С. 254-259. – Режим доступу: <http://litmisto.org.ua/?p=9026>. – Дата доступу: 03.04.2015.
5. Гапонова Л.Є. Формування української криміналістическої термінології: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 – українська мова / Л.Є. Гапонова. — ДВНЗ «Запорізький національний університет». — Запоріжжя, 2012. — 18 с.
6. Дудок Р.І. Термін та його структурно-семантичний потенціал // *Вісн. Сумського держ. ун-ту: Зб. наук. праць. Серія: філолог. науки*. — Суми, 2006. — №3 (87). — С. 119-123.
7. Д'яков А.С. Основи термінотворення. Семантичні та лінгвістичні аспекти / А.С. Д'яков, Т.Р. Кияк, З.Б. Куделько. — К.: Вид.дім «КМ Academia», 2000. — 219 с.
8. Зарицький М.С. Актуальні проблеми українського термінознавства / М.С. Зарицький. — К.: ІВЦ «Видавництво «Політехніка»; ТОВ «Фірма «Періодика», 2004 — 128 с.
9. Кочерган М.П. Загальне мовознавство. Підручник / М.П. Кочерган.— К.: Видавничий центр «Академія», 2006. — 463 с.
10. Радецька В.Я. Мова науки криміналістики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / В.Я. Радецька. — К., 2002. — 18 с.
11. Сергєєва Г.А. Сучасні тенденції розвитку терміносистеми української правничої мови / Г.А. Сергєєва // *Українська термінологія і сучасність: Зб. наукових праць [відп. ред. Л.О. Симоненко]*. — К.: КНЕУ, 2001. — Вип. IV. — С. 265-267.

REFERENCES

1. Artykutsa N. *Problems and perspectives of studying legal terminology*. Pravo Ukrainy, 1998. no 4. pp. 56–57.
2. Vasylykova L.M. *From the history of formation and formation of Ukrainian legal terminology*. Ukrains'ka terminolohiia i suchasnist': Zb. naukovykh prats'. Kyiv, 2019. pp. 49-55.
3. Haponova L.Ye. *Lexical and thematic groups of Ukrainian forensic terminology*
4. [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu: www://linguistics.kspu.edu/webfm_send/754. – Accessed: 24.09.2017.
5. Haponova L.Ye. *Conceptual basis of the term, terminology in criminology*. Lnhvistychni studii: zbirnyk naukovykh prats', 2011. Vyp.22. pp. 254-259. – Rezhim dostupu: [www://litmisto.org.ua/?p=9026](http://litmisto.org.ua/?p=9026). – Accessed: 03.04.2015.
6. Haponova L.Ye. *Formation of Ukrainian Forensic Terminology: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: spets. 10.02.01 – ukrains'ka mova*. Zaporizhzhia, 2002. 18 p.
7. Dudok R.I. *The term and its structural-semantic potential*. Visn. Sums'koho derzh. un-tu: Zb. nauk. prats'. Serii: filoloh. nauky. Sumy, 2006. no. 3 (87). pp. 119-123.
8. D'iakov A.S. *Fundamentals of terminology. Semantic and linguistic aspects* / T.R. Kyiak, Z.B. Kudel'ko, Kyiv, 2000. p. 219.
9. Zaryts'kyj M.S. *Actual problems of Ukrainian terminology*, Kyiv, 2004. 128 p.
10. Kocherhan M.P. *General linguistics. Textbook*, Kyiv, 2006. 463 p.
11. Radets'ka V.Ya. *The language of science criminology: author's. dis for the sciences: avtoref. dys na zdobuttia nauk. stupenia heel Iuryd nauk: spets 12.00.09. Crimean political processes*. Kyiv, 2002. 18 p.
12. Serhieieva H.A. *Modern trends in the development of Ukrainian legal language terminology*. Ukrains'ka terminolohiia i suchasnist': Zb. naukovykh prats'. Kyiv, 2001, no. IV. pp. 265-267.

Надійшла до редакції 15 травня 2019 р.

INCORPORATING META-COGNITIVE INSTRUCTION IN READING COMPREHENSION INTO PHILOLOGY TRAINING

Kush J. C.

Professor

ORCID ID 0000-0001-9614-6351

Ukraine Fulbright Scholar

Duquesne University 600 Forbes Avenue Pittsburgh PA 15282

United States of America

kush@duq.edu

This article describes a novel pedagogical method for improving the L2 reading comprehension of philology students. Often, students who encounter comprehension difficulties when reading material in a second language are instructed to re-read the passage a second or a third time with the hopes that the repetition will cause the material to be better understood. All too often, this goal is unrealized and explicit, direct instruction strategies have consistently been found superior than none-intentional, repetitive reading. One particular strategy called 3Hs - Here, Hidden, and in my Head, is a strategy designed to identify question-answer relationships. Here refers to information that is text explicit. - Hidden requires students to make inferences based on text implicit information and Head requires students to access and utilize their own prior knowledge to answer a text-based question. Using a student-centered learning strategy, the jigsaw method, students were introduced to the 3H method and were encouraged to integrate the approach into their philology studies.

Keywords: reading comprehension, student-centered learning, jigsaw method, Here/Hidden/Head.

Introduction

University philology students are required to read a large volume of academic texts in in foreign languages. Unfortunately, however, many of these students begin their university coursework underprepared for the reading demands necessary for academic success [1]. When errors are encountered, they often include an inability to successfully distinguish important information from insignificant or trivial details [2]. Additionally, they often possess poorly developed reading strategies [3] and they may utilize ineffective and inefficient strategies [4]. Further, the role of language structure in second language reading comprehension has been identified in a number of studies [5, 6, 7], and may compound comprehension difficulties.

Numerous investigators have examined the reading process in philology students. Clearly, reading is a necessary tool for second language acquisition, not only as a source of information, but also as a means of expanding one's knowledge of the language and its related aspects of culture and history. Reading acquisition is a complex process involving a combination of cognitive, metacognitive, linguistic and sociolinguistic elements. Within philology coursework, reading instruction is often geared towards teaching foreign culture idioms, with minimal reference to the communicative nature of the reading process. Relatedly, Laufer [8] posited that there is a lexical threshold for reading comprehension consisting of approximately 5,000 words, and that even highly skilled readers in their native language cannot read well in L2 if their vocabulary is below this threshold.

Prior research has demonstrated that explicit instruction of reading strategies leads to improved reading comprehension [9, 10, 11]. Strategic awareness of the comprehension

---

© Куш Дж. С., 2019

process is a critically important aspect of skilled reading [12, 13, 14]. This awareness represents a component of metacognition, which “entails knowledge of strategies for processing texts, the ability to monitor comprehension, and the ability to adjust strategies as needed” [15, p. 240]. Sheorey & Mokhtari [14], have posited that the combination of conscious awareness of the strategic reading processes and the actual use of reading strategies distinguishes skilled from less-skilled readers.

The scientific novelty of the study

In particular, studies examining L1 and L2 environments have shown that successful reading strategy use is dependent on whether the strategy is employed metacognitively [16, 17]. Unsuccessful students not only lack this strategic awareness and monitoring of their own comprehension process [18] but must be assisted in the acquisition and use of successful reading strategies [19]. It is clearly, important therefore for non-native readers to be aware of the metacognitive strategies proficient reading requires so that they are better able to become “constructively responsive” readers [13].

The specific topic of the study

Explicit, direct instruction of reading comprehension strategies, has demonstrated positive effects on improving reading comprehension [9,10, 20, 21]. One explicit reading comprehension strategy with particular promise for philology students is the Here, Hidden, Head (HHH or 3H) method. The technique incorporates both mnemonic and metacognitive features [22] and the 3H mnemonic—Here, Hidden, and in my Head—provides a simple way to remember useful information about reading, specifically, where the answers to questions can be found.

The 3H method is a strategy to identify question-answer relationships and is intended to guide the learner to where the information necessary for answering the question can be located. The question can be explicitly stated in the text (Here on the page); implied in the text and integrated with the student’s background knowledge (Hidden) or not stated directly in the text and solely based on the student’s background knowledge [23]. This technique does not simply direct students to look back in the text or read in a random way if they are unable to respond to the question after reading the passage. Instead, the 3H strategy is designed to help them to read strategically by explicitly teaching students how to navigate through material to seek the material they need to correctly answer the question [10]. Specifically, the 3H strategy has two primary features: (a) it activates students' background knowledge before comprehension questions are asked; (b) it provides explicit information about how to select appropriate sources of information and answer comprehension questions.

Research method

Intermediate philology students at Sumy State University were introduced to the 3H method in two phases. In the initial phase, students were introduced to the instructional strategy and were given examples to practice with. The 3H strategy was presented as a strategy which is useful because it reminds students where the answers to questions are found. All instruction occurred in English.

Research materials

Using a framework adopted from Graham [24], Here questions were identified as text-explicit as they could be identified completely by using information contained within the passage. As one example, students were given the following American nursery rhyme:

Jack and Jill went up a hill to fetch a pail of water.
Jack fell down and broke his crown.
And Jill came tumbling after.

Subsequently, students were asked the following question, “Who was going up the hill?”, with the answer (Jack and Jill) being identified as a Here question as the names were directly contained within the passage.

Next, Hidden questions were identified as text-implicit as only part of the response is located in the passage. Information to answer Hidden questions was described as being found in two or more sentences in a passage or, alternately, partly in the passage and partly in what the student already knows. The mnemonic Hidden was used to underline the extra effort that is often necessary to join together information to form an answer for this type of question. For this example, students were given the following passage:

Katharine was feeling very content. She was inside her house with a cup of hot chocolate and her cats snuggling near her feet. It was cold and snowing outside but the warmth of the fireplace helped made her forget about the errands she needed to do. "The errands can wait until tomorrow" she said to Isadore the tabby, who seemed to understand what she was saying and began to purr even louder.

The subsequent, example Hidden question was, "What season was it?", with the correct answer being winter. Students jokingly pointed out however that in Ukraine, snowing could also occur in the Fall or Spring, so those needed to be counted as correct answers as well. The facts that they recognized that the question could not be answered merely by reading and re-reading the passage, but required them to combine information from the text (snowing) with their personal knowledge (snow occurs in the winter) AND that they could humorously identify exceptions to the rule, clearly pointed out that they understood the strategy.

Finally, Head questions were defined as script-implicit and occurred when answers could only be given by using their knowledge base. No explicit or implicit information was available in the text to answer this type of question and they were required to use what they already know about the topic or offer their own opinion in response to the question. Examples of script implicit questions included "What do you think is going to happen next?" or "What did you like best about the story?"

In the next, phase of training students practiced what they learned by generating their own passages and questions and sharing them with the class. Instructional emphasis was on practice and reinforcing accurate comprehension performance and strategy use. Students were reminded that if there is no information to answer the question in the passage, the answer must be in their Heads. Relatedly, if the answer or part of the answer is found in the passage then the question is either Here or Hidden. In these instances, underlining information was presented as an effective way of ensuring that the passage had been scanned appropriately [25].

In the final phase of instruction, students completed a collaborative, student-centered activity designed to deepen their philology knowledge. Specifically, using a jigsaw method, students were divided into three groups and asked to identify 5 to 10 Ukrainian words that corresponded to Here, Hidden and Head. The jigsaw method is a collaborative technique based on Vygotskian theory that requires learners to first develop information in small groups and subsequently work to incorporate this information with the knowledge generated from the other groups. The term Jigsaw refers to a jigsaw puzzle, where the final image of the puzzle is constructed from many separate pieces fitting together. In the academic setting, the overarching task is completed when members of the team offer unique, jigsaw-cut efforts to the group.

Results of the research

This 21st century skill is much like what Apple employees demonstrate in developing products like an iPhone. That is, specific component teams work initially on a separate design element of the product, (e.g., camera, battery, antenna) and subsequent meet to integrate the information into a final product, within pre-specified constraints (e.g., weight cannot be more than 10% greater than the previous model; cost cannot be more than 5% greater than the previous model). As a result, a newly designed battery, for example, that keeps a charge for 40% longer than the previous model, may have to be redesigned if it's weight, when added to the increased weight of the camera and the GPS system, produces a total phone that is too heavy.

In the present example, each of the three groups initially identified groups of Ukrainian words that translated into the English, Here, Hidden, Head. Subsequently each team reported back to the other groups attempting to find a mnemonic common ground. Initially, two groups identified common terms which necessitated the third group to re-discuss and revise their list. After a brief discussion the class identified the Ukrainian 3H equivalent: the 3T method:

3-'H'	3'T'
Here	Тут
Hidden	Таємниця
Head	Тлумачення

Conclusions

Clearly the instructional goals had been met. Not only, will the students be able to use the metacognitive strategy to facilitate their future reading comprehension, but the cross-cultural linguistic connection suggests that its' effectiveness will only be enhanced. It was further heartening to hear one of the students suggest that the process could probably be replicated for other languages such as German, and French. Additionally, students benefitted from the real-world, jigsaw strategy which helped to develop skills for working effectively in teams by emphasizing cooperation and shared responsibility within groups. The success of each group depended on the participation of each individual in completing their task. Jigsaw activities have been shown to improve team and class dynamics by helping to build trust, creating a space for openness and for respectful disagreement, and for taking emotional risks, important 21st century skills.

ВКЛЮЧЕННЯ МЕТАКОГНІТИВНОГО НАВЧАННЯ ЧИТАННЯ ДО ПІДГОТОВКИ ФІЛОЛОГІВ

Куш Дж. С.

Професор

ORCID ID 0000-0001-9614-6351

Учений за програмою Фулбрайт в Україні

Університет Дюкейн, 600 Форбс Авеню, Пітсбург PA 15282

Сполучені Штати Америки

kush@duq.edu

У статті описується новий педагогічний метод підвищення рівня розуміння прочитаного студентами-філологами, які вивчають іноземні мови.

Студенти філологічного факультету зобов'язані читати великий обсяг навчальних текстів на іноземних мовах. На жаль, багато хто з цих студентів починають свою університетську курсову роботу недостатньо підготовленими до вимог читання, необхідних для академічного успіху. Помилки, допущені студентами, демонструють проблематичність виокремлення важливої інформації в процесі читання. Недостатній рівень володіння стратегіями читання, а також застосування неефективних стратегій, значно знижують якість читання. В той же час варто під'ятати, про важливу роль мовної структури під час сприйняття інформації протягом читання на іноземній мові, що може ускладнити розуміння прочитаного. Оволодіння читанням являє собою складний процес, що включає поєднання когнітивних, метакогнітивних, лінгвістичних і соціолінгвістичних елементів. В рамках курсу філології навчання читанню часто орієнтоване на навчання ідіомам іноземної культури з мінімальним посиленням на комунікативний характер процесу читання.

Досить часто, студенти, які стикаються з труднощами розуміння під час читання матеріалів на іноземній мові, проінструктовані перечитувати уривок

другий або третій раз сподіваючись, що повторення сприятиме кращому розумінню матеріалу. Дуже часто ця мета виявляється нереалізованою, і явні, прямі стратегії навчання виявляються набагато більш ефективними, ніж не навмисне читання одного і того ж матеріалу декілька разів. Одна конкретна стратегія під назвою 3Hs (*Here, Hidden, and in my Head*) - тут, прихований, в моїй голові, - це стратегія, призначена для виявлення відносин "питання-відповідь". *Here* (тут) відноситься до інформації, яка є явним текстом. *Hidden* (прихований) вимагає від студентів робити висновки на основі тексту та неявної інформації. *In my Head* (в моїй голові) вимагає від студентів отримати доступ і використовувати свої власні попередні знання, щоб відповісти на текстове питання.

Ключові слова: розуміння прочитаного, навчання, орієнтоване на учнів, метод головоломки, стратегія тут/прихований/у моїй голові.

REFERENCES

1. Dreyer, C. & Nel, C. Teaching reading strategies and reading comprehension within a technology-enhanced learning environment. *System*, 31, 2003, 349-365 pp.
2. Benson, M. J. University ESL reading: A content analysis" *English for Specific Purposes*, 10, 1991, 75-88, pp.
3. Dreyer, C. Improving students' reading comprehension by means of strategy instruction. *Journal for Language Teaching*, 31, 1998, 18-29 pp.
4. Wood, E., Motz, M. & Willoughby, T. Examining students' retrospective memories of strategy development. *Journal of Educational Psychology*, 90, 1998, 698-704 pp.
5. Alderson, J. C. Relationship between grammar and reading in an English for academic purposes test battery. In Douglas, D., and C. Chapelle, C. (Eds). *A new decade of language testing research. 1993*, 203-214 pp, Alexandria, VA: TESOL.
6. Alderson, J. C. *Assessing reading*. 2000, New York: Cambridge University Press.
7. Swaffar, J., Arens, K., & Byrnes, H. *Reading for meaning: An integrated approach to language learning*. 1991, Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
8. Laufer, B. The concept of 'synforms' (similar lexical forms). *Vocabulary Acquisition : Language and Education*. 2 (2). 1998, 113-132 pp.
9. Casteel, C.P., Isom, B.A., & Jordan, K.F. Creating confident and competent readers: Transactional strategies instruction. *Intervention in School and Clinic*, 36 (2), 2000, 67-74 pp.
10. Eilers, L.H. & Pinkley C. Metacognitive strategies help students to comprehend all text. *Reading Improvement*, 43 (1), 2006, 13-29 pp.
11. Pope, T. Getting serious (and practical) about helping struggling readers succeed. *The Virginia English Bulletin*, 57 (2), 2007, 59-63 pp.
12. Dhieb-Henia, N. Evaluating the effectiveness of metacognitive strategy training for reading research articles in an ESP context. *English for Specific Purposes*, 22, 2003, 387-417 pp.
13. Pressley, M., & Afflerbach, P. *Verbal protocols of reading: The nature of constructively responsive reading*. 1995, Hillsdale, NJ, US: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
14. Sheorey, R., & Mokhtari, K. Differences in the metacognitive awareness of reading strategies among native and non-native readers. *System*, 29, 2001, 431-449 pp.
15. Auerbach, E. & Paxton, D. "It's not the English thing": Bringing reading research into the ESL classroom. *TESOL Quarterly*, 31, 1997, 237-261 pp.
16. Carrell, P., Pharis, B., & Liberto, J. Metacognitive strategy training for ESL reading. *TESOL Quarterly* 23, 1989, 647-678 pp.
17. Jiménez García, R. T., García, G. E., & Pearson, P. D. The reading strategies of bilingual Latina/o students who are successful English readers: Opportunities and obstacles. *Reading Research Quarterly*, 31, 1996, 90-112 pp.
18. García G.E., Jiménez, R. T., & Pearson, P. D. Metacognition, childhood bilingualism, and reading. In D. Hacker, J. Dunlosky & A. Graesser (eds.), *Metacognition in Educational Theory and Practice*, 1998, 200-248 pp. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.

19. Mokhtari, K. & Reichard, C. Investigating the strategic reading process of first and second language readers in two different cultural contexts. *System* 32, 2004, 379-394 pp.
20. Boulware-Gooden, R., Carreker, S., Thornhill, A., & Joshi, R. Instruction of metacognitive strategies enhances reading comprehension and vocabulary Achievement of third-grade students. *Reading Teacher*, 61(1), 2007, 70-77 pp.
21. Brown, R., Pressley, M., Van Meter, P., Schuder, T. A quasi-experimental validation of transactional strategies instruction with low-achieving second grade readers. *Journal of Educational Psychology*, 88, 1996, 18–37 pp.
22. Wong, B., Graham, L., Hoskyn, M., & Berman, J. *The ABCs of learning disabilities* (2nd ed.). 2008, USA: Elsevier Inc.
23. Westwood, P. *Reading and learning difficulties: Approaches to teaching and assessment*. 2001, Australia: ACER Press.
24. Graham, L. The 3H strategy: Improving poor readers' comprehension of content area materials. Paper and workshop presented at the 19th National Conference of the Australian Association of Special Education, 1995, Darwin, NT.
25. Reutzel, D. R. & Hollingworth, P. M. Highlighting the key vocabulary: A generative-reciprocal procedure for teaching selected inference types. *Reading Research Quarterly*, 23(3), 1988, 358-378 pp.

Received: 20 May, 2019

**ВНУТРІШНЄ СТРУКТУРУВАННЯ КОНЦЕПТУ ПАТРІОТИЗМ:
МЕТАФОРИЧНІ МОДЕЛІ****Маркова О. І.**

Кандидат філологічних наук

ORCID ID 0000-0002-9441-5973

Сумський державний університет

вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007, Україна

b111zzz000111@gmail.com

У системі аксіологічних координат української духовної культури концепт ПАТРІОТИЗМ займає важливе місце, тому його дослідження потребувало поєднання двох підходів: лінгвокогнітивного та лінгвокультурологічного. У роботі реалізовано семантико-когнітивний підхід, згідно з яким мовні факти слугують «ключем» до розкриття інформації щодо формування й функціонування концептуальних структур свідомості людини, а також лінгвокультурологічний, відповідно до якого концепт ПАТРІОТИЗМ трактуємо як фрагмент загальнолюдської культури, що ґрунтується на вищих людських почуттях. Концепт ПАТРІОТИЗМ як ментальне утворення об'єктивується в текстах друкованих ЗМІ мовними засобами різних рівнів. У межах когнітивного підходу важливим етапом став процес створення метафоричних моделей, особливість яких – наявність лексики, що вербалізує когнітивно-аналогійні операції, транспоновані з поняттєвої сфери інших концептів. Метафоричні моделі формують образ – ментальну одиницю, структуровану за допомогою низки концептуальних метафор, що формують у свідомості реципієнта сукупність культурно зумовлених зв'язків. Створюючи образ і апелюючи до уяви, метафора породжує усвідомлення, яке сприймає розум, формуючи судження щодо концепту ПАТРІОТИЗМ. Аналізуючи ці моделі за допомогою фреймово-слотових операцій та активуючи фрейм (перший рівень концепту) через мисленнєві дані другого рівня (слоти), можна відтворити структуру тих моделей, що формують концепт. Внутрішнє структурування концепту ПАТРІОТИЗМ здійснюється за схемою, що складається з базисних фреймів, утворюючи концептуальну мережу інформаційної системи. Структуру моделі «ПАТРІОТИЗМ – ГРА» формують фрейми «патріотизм – показова іграшка» і «патріотизм – абсурд». Структуру моделі «ПАТРІОТИЗМ – ЛЮБОВ» формують фрейми «патріотизм – любов до країни» і «патріотизм – найвища чеснота». Використовуючи в дискурсі метафоричну модель замість прямої номінації, автор спрямовує думку реципієнта в заданому напрямку, робить спробу нав'язати свою систему оцінок і поглядів.

Ключові слова: концепт, патріотизм, метафорична модель, фрейм, слот.

Феномен патріотизм – складне та недоступне для безпосереднього спостереження поняття – ми зможемо представити за допомогою формування метафоричних моделей, тобто тієї понятійної площини, елементи якої знаходяться в різних семантичних відношеннях [7, с. 120].

Когнітивний підхід у дослідженні метафори є ключем до розуміння форм репрезентації знань. Створюючи образ і апелюючи до уяви, метафора породжує розуміння, яке сприймає розум. У межах когнітивного підходу метафоризація розуміється нами як специфічна операція над знаннями, передача інформації від одного концептуального поля – джерела до іншого концептуального поля – мети [1, с. 119].

Актуальність дослідження полягає в перевагах когнітивного розуміння

© Маркова О. І., 2019

традиційних метафоричних перенесень, тобто в новому підході до самого механізму створення метафори: вельми важливі різноманітні й складні форми взаємопроникнення концептуальної, мовної й художньої сфер. Метафора приводить у рух ті механізми ментальних процесів, що засновані на наших підсвідомих, генетичних знаннях [3, с. 197].

Грунтуючись на когнітивному феномені, концептуальний аналіз, на відміну від семантичного, не може вдовольнитися лише виявленням переліку компонентів, що входять до складу аналізованої одиниці. Необхідно співвіднести певні елементи й об'єднати в складі цілого, наприклад, моделей. Метафорична модель – це схема зв'язку між понятійним сферами, яка існує і / або складається у свідомості носіїв мови й яку можна описати певною формулою: «X – це Y» [6, с. 177]. Метафоричні моделі формують образ – ментальну одиницю, стійке уявлення про об'єкт навколишньої дійсності, структуроване за допомогою низки концептуальних метафор, не подібних до оригіналу, які формують у свідомості реципієнта сукупність культурно-специфічних зв'язків [2, с. 40].

Предмет дослідження – структура метафоричних моделей концепту ПАТРІОТИЗМ.

Об'єкт дослідження – когнітивний і мовний рівні структурних компонентів (фрейми, слоти).

У дослідженні метафорична модель визначається як мисленнева побудова, отримана в умовиводах після впровадження ефекту семантичного зсуву мовних одиниць чуттєвої сфери, коли саме метафора сформувала уявлення про об'єкт і зумовила спосіб та стиль мислення про нього.

Аналізувати метафоричні моделі варто за допомогою фреймово-слотових операцій. Активуючи фрейм (перший рівень концепту) через мисленневі дані другого рівня (слоти), ми відтворимо всю структуру феномену ПАТРІОТИЗМ у цілому, оскільки фрейм – це багатокомпонентна структурна одиниця інформації, наповнена знаннями різних рівней. Слоти є тим поєднанням, що пов'язують когнітивний і мовний рівні, це своєрідні вузли фрейму – компоненти структури концепту.

Обсяг знань, який належить певному концептуальному об'єкту, необхідно певним чином організувати й систематизувати в мисленні. Внутрішнє структурування концепту ПАТРІОТИЗМ здійснюється за запропонованою С. Жаботинською [4, с. 359] схемою, що складається з базисних фреймів, утворюючи концептуальну мережу інформаційної системи та виявляючи узагальнені принципи категоризації й організації вербалізованої інформації. С. Жаботинська вважає, що в кожному базисному фреймі – предметному, акціональному, посесивному, ідентифікаційному, компаративному – міститься декілька тематично близьких пропозицій, тип яких визначається відповідно до назви фрейму. Ці пропозиції, або пропозиційні схеми, є фундаментальними поняттєвими структурами, що використовуються нашим мисленням як інструмент обробки інформації. Пропозиційні схеми демонструють основні види зв'язків між предметом та його ознаками, що співвідносяться з традиційними відношеннями між поняттєвими сутностями – метонімією, метафорою, розширенням і звуженням значення. Різновиди предметного фрейму: кваліфікаційна, квантитативна та темпоративна схеми. Кваліфікаційна схема ЩОСЬ є ТАКЕ поєднує якість з явищем інтенції: інтенція представлена слотом ЩОСЬ, а якість – слотом ТАКЕ. Темпоративна схема поєднує явище інтенції (слот ЩОСЬ) з часом буття (слот ТОДІ) ЩОСЬ є ТОДІ. Квантитативна схема поєднує явище інтенції з її кількісними характеристиками: ЩОСЬ є СТИЛЬКИ.

Предметний фрейм досліджуваного концепту представлений набором пропозицій, де ознака поєднується з предметом зв'язкою «є» [5, с. 8]: «ПАТРІОТИЗМ – ГРА»: «патріотизм є показова іграшка», «патріотизм є абсурд».

Фрейм 1. «Патріотизм є показова іграшка».

Кваліфікаційна схема предметного фрейму ЩОСЬ є ТАКЕ:

-показовий атрибут: *Патріотизм став як спортивний костюм – «предметом» масової культури, який, як і спортивний костюм, використовується найчастіше не за призначенням* (1, № 35, 06. 10. 2014);

- *Бажання пограти: спроба зіграти у показовий патріотизм* (1, № 16, 11. 10. 2011), *монополія на патріотизм* (1, № 32, 23. 08. 2002).

Темпоративна схема предметного фрейму поєднує явище інтенції (слот ЩОСЬ) з часом буття (слот ТОДІ) ЩОСЬ є ТОДІ: патріотизм на публіці:

-*Товар найвищого татунку: сально-квасний патріотизм політиків зазвичай обмежується часом телефірів* (1, № 5, 08. 02. 2008), *спроба зіграти у показовий патріотизм* (1, № 9, 14. 03. 2012), *спрацьовує специфічний патріотизм Партії регіонів* (1, № 2, 09. 06. 2011).

Квантитативна схема предметного фрейму поєднує явище інтенції з її кількісними характеристиками: ЩОСЬ є СТИЛЬКИ:

-*триває лише певний період: патріотизм української влади має якийсь ситуативний характер* (1, № 45, 17. 11. 2000), *Політична еміграція надто швидко вдовольнила свої патріотичні потуги кущиком калини біля свого котеджу* (1, № 23, 20. 06. 2003).

Компаративний фрейм містить зв'язку «є як» і поєднує дві ролі: предмет, який порівнюють, та предмет, з яким порівнюють [63, с. 359]. Модель «ПАТРІОТИЗМ – ГРА» представлена в схемі, що є основою метафори, встановлюючи риси подібності між сутностями, які належать до різних поняттєвих сфер: ЩОСЬ є ніби ЩОСЬ (корелят). Метафора є одним із потужних інструментів мовленнєвого впливу з метою формування в цільовій аудиторії оцінного судження. Виявлені приклади доводять, що метафорична модель «ПАТРІОТИЗМ – ГРА» наділена ознаками, яким властива негативна конотація:

-**замаскуватися:** *совковість маскується під патріотизм* (1, № 3, 28. 01. 2005), *лжепатріотичне вовтузіння* (1, № 8, 23. 02. 2001), *ура-патріотизм* (1, № 37, 08. 10. 2010), *ура-шароварицьк – той, хто вдягає патріотизм як празничну одяжину* (1, № 14, 15. 04. 2005), *патріотизм перетворюється на світогляд лібералів* (1, № 24, 03. 07. 2015);

-**отримати статус лідера:** *Кожен із нас часто лише для себе хоче придбати патент на патріотизм* (1, № 29, 19. 09. 2011);

- **пройти іспит:** *Влаштований війною іспит завжди супроводжується правдивою відповіддю на запитання, чого насправді варті для конкретної особи та спільноти такі поняття, як Вітчизна, патріотизм, самопожертва* (1, № 18, 29. 12. 2011).

Основним фреймом мережі є акціональний:

-ХТОСЬ діє на КОГОСЬ: *Кожен намагається приватизувати патріотизм, називаючи себе патріотом всія України* (1, № 43, 10. 11. 2006);

-діє ТАМ: *ставка робилася і на регіональний патріотизм* (1, № 41, 11. 11. 2011);

-діє ТАК: *В українському суспільстві уживаються патріотизм і миролюбство до агресора* (1, № 35, 03. 10. 2014), ... *патріотизм вилазить боком* (1, № 40, 17. 10. 2003);

-діє таким СПОСОБОМ: *Кремль виростить патріотизм у молоді РФ за 2 млрд. рублів* (1, № 6, 20. 02. 2015);

-діє задля МЕТИ :

1) **деморалізація:** *голий патріотизм влади неминуче призведе до невтішного фіналу* (1, № 5, 13. 02. 2009);

2) **показовість:** *показати свій патріотизм в самопроголошеній республіці* (1, № 13, 14. 07. 2015);

3) **маніпуляція:** ... *приватизувати патріотизм* (1, № 43, 10. 11. 2006); *під наркозом патріотизму безпричинність війни залишилася ніким не поміченою* (3, № 37, 21. 10. 2016).

Фрейм 2 «патріотизм – є абсурд».

Кваліфікаційна схема ЩОСЬ є ТАКЕ: *кувати футболом патріотизм* (1, № 26, 07. 07. 2006), *слово «патріотизм» пройшло всі стадії розвитку та деградації* (1, № 8, 02. 03. 2012), *Патріотизм має різні обличчя: від шовіністичного до чорносотенного* (1, № 26, 18. 07. 2014), *патріотизм, втілений в небезпечному вигляді* (1, № 17, 20. 05. 2014), *Патріотизм, безупинно декларований і невпинно демонстрований* (1, № 49, 14. 12. 2001), *Популярна історія у будь-якій країні покликана виховувати загальнодержавний патріотизм* (1, № 5, 12. 02. 2010).

Квантитативна схема ЩОСЬ є СТІЛЬКИ (міра):

1) **патріотизму багато**: *День міста в Тамбові відзначився надлишком патріотизму, від якого хіба що щелепи не звело* (1, № 22, 15. 06. 2015);

2) **патріотизму мало**: *споживчий патріотизм пішов на спад* (1, № 50, 26. 12. 2003);

3) **патріотизму занадто багато**: *патріотизм вивергався і фонтанував* (1, № 22, 15. 06. 2015).

Темпоративна схема ЩОСЬ є ТОДІ (за якої умови):

1) **є тоді, коли є усвідомлення**: *на зміну здоровому глузду мав прийти патріотизм* (1, № 25, 05. 07. 2002);

2) **є тоді, коли немає вваженості**: *розважливість перемогла патріотизм* (1, № 42, 15. 10. 2004);

3) **є тоді, коли це необхідно владі**: *російська пропаганда розбудила людей о четвертій ранку 22 червня будили не самих росіян, а їхній «патріотизм»* (1, № 23, 23. 06. 2015), *Путін заохочував патріотизм задовго до того, як окупував Крим* (1, № 2, 31. 03. 2015), *Ми б і безкоштовно просували патріотизм* (1, № 16 –17, 15. 05. 2015), *патріотизм культивується в Росії* (1, № 33, 01. 09. 2015);

4) **є лише тоді, коли декому вигідно**: *деякі моменти змусили патріотизм відійти в сторону* (1, № 32, 17. 09. 2014).

Проаналізовані зразки дискурсу засвідчують, що в якості корелятивів метафоричної моделі «ПАТРІОТИЗМ – ГРА» використано номінації, характерні концепту ГРА: *ставка, показовість, монополія, патент, вовтузіння, спроба зіграти, маскується, лідерство, ситуативність, перемагає, відійти в сторону, не конфліктує.*

Структуру моделі «ПАТРІОТИЗМ – ЛЮБОВ» формують такі фрейми: «патріотизм – любов до країни», «патріотизм – найвища чеснота».

Фрейм 1. «Патріотизм – любов до країни».

Кваліфікаційна схема ЩОСЬ є ТАКЕ: *Ціна нашого спокою – втрачені життя цих молодих хлопців. Студенти історичного факультету завжди проявляють найбільший патріотизм, студенти-медики готові рятувати інших* (4, 21. 02. 2017), *Патріотизм вимірюється відчуттям обов'язку перед тими, хто відійшов у вічність, та відповідальності перед майбутніми поколіннями своїх земляків* (1, № 28, 06. 09. 2010), *урок розуміння патріотизму* (1, № 16, 26. 04. 2013), *патріотизм – любов до спільної Батьківщини* (2, № 5, 08. 02. 2002), *патріотизм – почуття інтимне, глибинне, безумовне* (1, № 19, 29. 05. 2015), *Патріотизм – це глобальна конкурентоспроможність* (1, № 20, 31. 05. 2015).

Темпоративна схема ЩОСЬ є ТОДІ (за якої умови): *патріотизм справжній народився саме тут* (1, № 22, 09. 06. 2006), *виростає патріотизм з потреби пам'ятати про кожного, хто зробив щось особливе для рідного краю* (1, № 22, 21. 06. 2013), *патріот – це той, хто вірить в Бога* (1, № 23, 24. 03. 2016), *...поєднати патріотизм зі здоровим глуздом* (1, № 25, 04. 07. 2008), *патріотизм – це любов, прив'язаність до Батьківщини, що виникає зі спільних традицій, культури, інтересів усіх громадян* (2, № 18, 17. 05. 2002).

Важливим фреймом мережі є акціональний:

1) ХТОСЬ діє на КОГОСЬ: *монумент Незалежності повернув нашу історію і розбудив у нас гордість і патріотизм* (1, № 24, 05. 07. 2015);

2) діє ТАМ: *патріотизм у них (гуцулів) у крові* (1, № 50, 26. 12. 2003);

3) діє ТАК: *У багатьох із них говорить громадянська позиція та патріотизм* (1, № 17, 17. 05. 2013), *патріотизм не конфліктує з естетикою і професіоналізмом* (1, № 43, 02. 11. 2001), *патріотизм і професіоналізм йдуть поруч* (1, № 47, 06. 12. 2002);

4) діє задля МЕТИ: *Патріотизм виріс із гуманістичних ідей* (1, № 31, 18. 08. 2006), *Патріотизм працює як вищий прояв мотивації* (1, № 24, 27. 06. 2008), *патріотизм і національну гордість закладають культура й освіта* (1, № 10, 17. 03. 2006), *Патріотизм демпфірує мало не всі наявні соціальні проблеми* (1, № 10, 20. 03. 2015).

Фрейм 2. «Патріотизм – найвища чеснота».

Кваліфікаційна схема ЩОСЬ є ТАКЕ: **внутрішні почуття**: *гордість переростає в патріотизм* (1, № 44, 14. 11. 2003), *Патріотизм не виключає благородства. Навпаки – заохочує рух до високих моральних стандартів* (1, № 39, 23. 10. 2014), *...патріотизм як найвища суспільна чеснота* (1, № 18, 11. 05. 2007), *почуття патріотизму йде від самого серця* (1, № 28, 01. 09. 2008), *патріотизм – невтомне лікування національних недоліків – іноді без наркозу* (1, № 3, 28. 01. 2005), *...переміг патріотизм, перемогла доля* (1, № 47, 04. 12. 2015), *Мій український патріотизм не сентимент, не національна гордість, це тяжке ярмо, вложене долею на мої плечі. Можу здригатися, можу тишком проклинати долю, але скинути його не можу, не можу шукати іншого краю, бо став би підлий проти власної совісті* (4, 20. 08. 2016).

Квантитативна схема ЩОСЬ є СТИЛЬКИ (міра):

-патріотизм у великому обсязі: *його народові не позичати патріотизму* (1, № 2, 18. 01. 2002), *переповнює патріотизм* (1, № 27, 18. 07. 2008), *молодь просто охопив патріотизм зараз нарешиті формується єдина нація* (1, № 5, 02. 10. 2014).

Темпоративна схема ЩОСЬ є ТОДІ (за якої умови): **за умови війни**: *патріотизм в добу тяжких випробувань зливався в одне спільне почуття* (1, № 2, 16. 01. 2004).

Акціональний фрейм мережі:

1) ХТОСЬ діє на КОГОСЬ: *Передавайте маляті разом із молоком свій патріотизм* (1, № 48, 26. 11. 2004), *черпають у патріотизмі сили, натхнення багато народів і країн, як боязких, так і самовпевнених* (1, № 32, 03. 10. 2010);

2) діє ТАМ: *Сьогодні вночі наші «кіборги» в донецькому аеропорту демонструють патріотизм* (1, № 1, 16. 01. 2015);

3) діє задля МЕТИ: *Хвиля патріотизму повернула втрачений бойовий дух* (1, № 20, 06. 06. 2014), *...совість і справжній патріотизм вели його проти байдужості, хамства, скверни* (1, № 6, 18. 02. 2005).

Проаналізовані тексти виявили, що в якості корелятивів метафоричної моделі «ПАТРІОТИЗМ – ЛЮБОВ» використано номінації-характеристики концепту ЛЮБОВ: *не конфліктує, не суперечить, йдуть поруч, зігріває, потреба пам'ятати, йде від серця, черпати сили, злився в спільне почуття*. Художні засоби на позначення різних видів відчуттів є одночасно важливими компонентами метафоричних висловлювань, ілюструючи таке ментальне розуміння та сприйняття реальності, що усвідомлюється надто образно та емоційно, бо написано з упродовженням ефекту семантичного зсуву з мовними одиницями чуттєвої сфери. Виявлено, що оновлення семантичного змісту концепту ПАТРІОТИЗМ, побудованого на звуковому та зоровому сприйнятті, відбувається через нову сполучуваність смислів, слів, а отже, через розширення контексту. Метафоричність концептуальних моделей є художньою узагальненістю – результатом взаємодії тропів (метафори, порівняння, метонімії, епітетів тощо). У мові ЗМІ помітне тяжіння до використання звукових та зорових образів, що виражається персоніфікацією (як «патріоти» *неньку доїдають, патріотизм справжній народився саме тут*), метафорою (*в окопах патріотизму, хвиля патріотизму, урок розуміння патріотизму*), одоративними та емотивними епітетами (*квасний патріотизм, шовіністичний патріотизм, високий патріотизм*), порівняннями (*спортивний костюм, празнична одежина*).

Отже, аналіз метафоричних моделей за допомогою фреймово-слотових операцій та активація фреймів (перший рівень концепту) через мисленнєві дані другого рівня (слоти) уможливило виявлення їх структури. Структуру моделі «ПАТРІОТИЗМ – ГРА» формують фрейми «патріотизм – показова іграшка» і «патріотизм – абсурд». Структуру моделі «ПАТРІОТИЗМ – ЛЮБОВ» – фрейми «патріотизм – любов до країни» і «патріотизм – найвища чеснота». Використовуючи в дискурсі метафоричну модель замість прямої номінації, автор спрямовує думку реципієнта в заданому напрямку, робить спробу нав'язати свою систему оцінок і поглядів.

У дослідженні виявлено, що в мові ЗМІ більш продуктивним складником концепту є метафорична модель «ПАТРІОТИЗМ – ГРА». Її особливістю є наявність лексики, що вербалізує когнітивно-аналогійні операції, транспоновані з понятійної сфери концепту ГРА. Цей прийом – один із яскравих та дієвих інструментів формування негативної оцінки феномена, яка поступово формує когнітивне наповнення концепту ПАТРІОТИЗМ у сучасній мовній картині світу: показовість, маніпулювання.

Слоти, що охоплюють концепти на позначення зовнішніх характеристик, а також інтелектуальних процесів, явищ, почуттів та емоцій, представлені значно меншою кількістю концептів-корелятивів для обох метафоричних моделей. Значною кількістю концептів-корелятивів репрезентовані слоти, які охоплюють концепти на позначення акціональних характеристик. Як свідчать наведені приклади, найбільш виразною характеристикою феномену ПАТРІОТИЗМ є здатність діяти. Виявлено приклади персоніфікації, у яких спостерігаємо звернення до таких видів діяльності, як, зокрема, пересування в просторі (*іде поруч, відійти в сторону*), рух (*вивергався і фонтанував, виріс, працює*), побудова стосунків (*не конфліктує, не суперечить, черпає сили*).

INTERNAL STRUCTURING OF THE CONCEPT PATRIOTISM: METAPHORICAL MODELS

Markova O. I.

Candidate in Philology

ORCID ID 0000-0002-9441-5973

Sumy State University

2, Rymyski-Korsakov St., Sumy, 40007, Ukraine

b111zzz000111@gmail.com

The theoretical and methodological concept of the thesis is based on the anthropocentric approach to the description of the linguistic phenomena that is fundamental in modern linguistics, which involves focusing the researcher's attention on the analysis of the content of the lexical units through the prism of knowledge presented in the meanings of these units. Study of the explication of the concept of PATRIOTISM in the language of print media of Ukraine is caused by the urgent need for such an analysis.

An important stage in terms of the cognitive approach was the process of creating metaphorical models, which is the presence of vocabulary that verbalizes the cognitive and analogous operations transposed from the conceptual scope of other concepts. Metaphorical models form an image - a mental unit, structured with a number of conceptual metaphors, which form a set of culturally predetermined relationships in the minds of the recipient. Creating an image and appealing to the imagination, the metaphor generates awareness, which generates the comprehension that the mind perceives, forming judgments about the concept of PATRIOTISM. Analyzing these models using frame-slot operations and activating the frame (the first level of the concept) through the mental data of the second level (slots), you can recreate the structure of those models that form the concept. Internal structuring of the concept of PATRIOTISM is carried out according to the

scheme, which consists of the basic frames, forming a conceptual network of the information system. The structure of the model «PATRIOTISM – GAME» forms the frames «patriotism - a demonstrative toy» and «patriotism – absurd». The structure of the model «PATRIOTISM – LOVE» forms the frames «patriotism – love for the country» and «patriotism – the highest virtue». Using a metaphorical model instead of a direct nomination in a discourse, the author guides the recipient's opinion in a given direction, attempts to impose his system of assessments and views.

Keywords: concept, patriotism, metaphorical model, frame, slot.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Казимір В. О. Значення когнітивного підходу в дослідженні метафори / В. О. Казимір // *Наук. праці Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Філологічні науки* / (редкол.: Л. М. Марчук (відп. ред.) та ін.). – Кам'янець-Подільський : Абетка, 2012. – Вип. 30. – С. 118–121.
2. Коляденко О. Когнітивна метафора як засіб об'єктивації концепту «страх» у творах М. Коцюбинського / О. Коляденко // *Українська мова*. – 2009. – № 3. – С. 39–46.
3. Петров В. В. Научные метафоры: природа и механизм функционирования / В. В. Петров // *Философские основания научной теории*. – Новосибирск: Наука, – 1985. – С. 196 – 220.
4. Жаботинская С. А. Принципы линво-когнитивного анализа и феномен полисемии / С. А. Жаботинская // *Проблеми загального, германського та слов'янського мовознавства* : До 70-річчя проф. В. В. Левицького : зб. наук. пр. – Чернівці : Книги-XXI, 2008. – С. 357–368.
5. Жаботинская С. А. Когнитивная лингвистика: к вопросу об уровнях концептуальных моделей / С. А. Жаботинская // *Вісник Черкаського університету*. Сер. Філол. науки. – Черкаси, 1997. – Вид. 3 – С. 3-11.
6. Чудинов А. П. Метафорическая мозаика в современной политической коммуникации : (монографія) / А. П. Чудинов. – Екатеринбург : Урал. гос. пед. ун-т, 2003. – 248 с.
7. Lakoff G. *Metaphors We Live By* / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago : Chicago University Press, 1985. – 242 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. «Дзеркало тижня»: суспільно-політичний тижневик / ред. В. Мостовий – К., 2006 – 2017.
2. «День» : щоденна всеукраїнська газета / ред. Л. Івшина – К., 2000 – 2017.
3. «Кримська світлиця» : всеукраїнська громадсько-політична та літературно-художня газета / ред. В. Мерзвинський – К., 2012 – 2017.
4. «Урядовий кур'єр»: щоденне видання центральних органів влади України / ред. С. Брага – К., 2000 – 2017.

REFERENCES

1. Kazy`mir V. O. Znachennya kognity`vnogo pidxodu v doslidzhenni metaforu` [The meaning of the cognitive approach in the study of metaphor] / V. O. Kazy`mir // *Nauk. prac'i Kam'yanecz`-Podil. nacz. un-tu im. I. Ogiyenka. Filologichni nauky`* / (redkol.: L. M. Marchuk (vidp. red.) ta in.). – Kam'yanecz`-Podil`s'ky`j : Abetka, 2012. – Vy`p. 30. – S. 118–121.
2. Kolyadenko O. Kognity`vna metafora yak zasib ob'yekty`vaciyi konceptu «strax» u tvorax M. Kocyuby`ns`kogo [Cognitive metaphor as a means of objectifying the concept of "fear" in the works of M. Kotsyubinsky] / O. Kolyadenko // *Ukrayins`ka mova*. – 2009. – 3. – S. 39–46.

3. Petrov V. V. Научные метафоры: природа и механизм функционирования [Scientific metaphors: nature and mechanism of functioning] / V. V. Petrov // Философские основания научной теории. – Novosibirsk: Nauka, – 1985. – S. 196–220.
4. Zhaboty`nskaya S. A. Принципы лингво-когнитивного анализа и феномен полисемии [Principles of linecognitive analysis and the phenomenon of polysemy] / S. A. Zhaboty`nskaya // Проблемы заглавного, германского та слов'янського мовознавства : До 70-річчя проф. V. V. Levy`cz`kogo : zb. nauk. pr. – Chernivci : Kny`gy`-XXI, 2008. – S. 357–368.
5. Zhaboty`nskaya S. A. Когнитивная лингвистика: к вопросу об уровнях концептуальных моделей [Cognitive linguistics: the question of the levels of conceptual models] / S. A. Zhaboty`nskaya // Visnyk Cherkas`kogo universy`tetu. Ser. Filol. nauky`. – Cherkasy`, 1997. – Vy`d. 3 – S. 3–11.
6. Chudy`nov A. P. Метафорическая мозаика в современной политической коммуникации: (монография) [Metaphorical mosaic in modern political communication: (monograph)] / A. P. Chudy`nov. – Ekateri`nburg : Ural. gos. ped. un-t, 2003. – 248 c.
7. Lakoff G. Metaphors We Live By / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago : Chicago University Press, 1985. – 242 p.

ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. «Dzerkalo ty`zhnya»: suspil`no-polity`chny`j ty`zhnev`k / red. V. Mostovy`j – K., 2006 – 2017.
2. «Den`» : shhodenna vseukrayins`ka gazeta / red. L. Ivshy`na – K., 2000 – 2017.
3. «Kry`ms`ka svitly`cya» : vseukrayins`ka gromads`ko-polity`chna ta literaturno-xudozhna gazeta / red. V. Merzhvy`ns`ky`j – K., 2012 – 2017.
4. «Uryadovy`j kur`yer»: shhodenne vy`dannya central`ny`x organiv vlady` Ukrayiny` / red. S. Braga – K., 2000 – 2017.

Надійшла до редакції 05 лютого 2019 р.

OKKASIONELLE ANTONYMIE ALS MITTEL DER SPRACHBEREICHERUNG

Mowtschan D.

Kandidat der Philologischen Wissenschaften, Dozentin

ORCID ID 0000-0003-3604-7057

Sumier Staatliche Universität

Sumy, Rymsky-Korsakov Straße, 2

d_movchan@i.ua

Moroz Y.

Master-Absolventin der Fachrichtung „Übersetzen“,

Sumier Staatliche Universität

Sumy, Rymsky-Korsakov Straße, 2

morozyana96@gmail.com

Eines der Hauptziele der modernen Linguistik ist das Studium der Sprache als universelles Phänomen, das auf solchen Denkfähigkeiten und Denkmechanismen wie Vergleich und Kontrast basiert. Eine solche Manifestation der Besonderheiten des Denkens ist die Fähigkeit des Menschen, Parallelen zu ziehen, die Bedeutung von Begriffen zu versöhnen oder einander gegenüberzustellen.

Von besonderem Interesse in der modernen Linguistik ist die Fähigkeit der Person, implizite Gegensätze zu finden, die nur anhand des spezifischen Kontextes entweder situativ oder sprachlich sichtbar sind. Dieses Phänomen ist als „okkasionelle Antonymie“ bezeichnet.

Der vorliegende Beitrag befasst sich mit der Frage der okkasionellen Antonymie, nämlich mit der Untersuchung deren Potenzials, Sprache zu diversifizieren und zu bereichern. Der Artikel untersucht das Konzept der gelegentlichen Antonymie und identifiziert die wichtigsten Kriterien und Prinzipien, die dieses linguistische Phänomen ermöglichen. Die Studie betrachtet okkasionelle Antonymie nicht nur als ein Sprachbereicherungsmittel, sondern auch als eine Möglichkeit, die Gedanken zu repräsentieren und zu vermitteln. Der Artikel definiert die notwendigen Bedingungen für die sprachliche Gestaltung des untersuchenden Phänomens und beweist die Produktivität der Antonymie als Stilmittel.

Die Grundlage der Forschung bilden moderne Studien im Bereich der Antonymie, die sowohl inländische als auch ausländische Wissenschaftler gemacht haben. Hauptforschungsmaterial sind die biblischen Texte der deutschsprachigen Übersetzung von M. Luther sowie Werke der deutschen Gegenwartsliteratur.

Schlüsselwörter: *okkasionelle Antonymie, Bereicherung der Sprache, Bedeutung, Kontext, Gegensatz.*

Die Linguistik des XX-XXI Jahrhunderts wird vielseitiger und kontroverser und lässt sich frei mit anderen Wissenschaften kombinieren. Es ermöglicht die bereits etablierten Konzepte und Ideen neu zu betrachten, eine Reihe ungelöster Probleme zu eröffnen und ein großes Feld für die wissenschaftliche Tätigkeit darzustellen.

Daher ist eines der Hauptziele von moderner Linguistik das Studium der Sprache als universelles Phänomen, das auf der Denkfähigkeit und solcher Denkprinzipien wie Vergleich und Opposition beruht.

Eine der Manifestationen von Charakteristiken des Denkens ist die Fähigkeit der Person Parallele zu schaffen, Bedeutungskonzepte zu approximieren oder sie einander entgegensetzen. Von besonderem Interesse ist die Fähigkeit der Person, implizite

Gegensätze zu finden, die nur anhand des spezifischen Kontextes entweder situativ oder sprachlich sichtbar sind. Dieses Phänomen ist als „okkasionelle Antonymie“ bezeichnet.

Der Zweck dieses Artikels ist die Untersuchung der okkasionellen Antonymie als Mittel der Sprachbereicherung und die Bestimmung ihrer Rolle in der Gestaltung und verbaler Widerspiegelung der Realitatspolarisierung nach dem Prinzip der Antithese.

Die Kategorie der Opposition hat bekanntlich logische und philosophische Gründe. Sogar antike Denker (Aristoteles, Demokrit, Platon) und später Philosophen (Hegel, Spinoza, K. Marx, F. Engels) suchten das Wesen des Gegenteils zu verstehen, wenn man diese Kategorie als grundlegend für das Wissen der Welt betrachtet. Die Kategorie der Opposition ist eine universelle Sprachkategorie, die in den Sprachen aller ethnischen Gruppen umgesetzt wird [7].

„Antonymie ist die lexikalische Codierung von negationsinvolvierenden Kontrasten, aufgrund derer sich Wörtern interpretatorisch zu Paaren von Gegenwortern gruppieren. Antonymie ist diejenige Sinn-Relation, die zu ihrer Realisierung – neben der in lexikalischen Primäreinheiten – über das produktivste und reichhaltigste Inventar an Wortbildungsverfahren verfügt. Antonymie ist daher im Prinzip präziser fassbar als andere „-nymie“-Relationen“ [4, S. 1]

In der modernen Linguistik werden okkasionelle Antonyme manchmal als kontextuelle sprachliche Einheiten bezeichnet, das heißt, als Wörtern, die im Kontext gegenübergestellt sind. L. A. Vvedenskaya achtet auf die mangelnde Einheitlichkeit bei der Definierung gelegentlicher (okkasioneller) Antonyme. Die Autorin schlägt vor, die Doppelkorrelation mit den üblichen Antonymen als das Prinzip der Zuordnung gelegentlicher Antonyme zu betrachten. In Bezug auf die Opposition „Schnee – Ruß“ schreibt sie, z.B., dass es in diesem Paar „eine Art doppelter Korrelation gibt, die sich auf die Farben „weiß-schwarz“ und auf das Vorhandensein einer figurativen Bedeutung „wahrheitsgem, ehrlich – schmutzig“ bezieht. Ein solcher Zusammenhang erlaubt es, die Wörtern „Schnee – Ruß“ als gelegentliche Antonyme zu klassifizieren [1, S. 30-31]. Der Lexikologe stellt fest, dass „der Kohasionsgrad der Antonyme nicht derselbe ist: In einigen Fällen ist er stabiler, konstanter, in anderen ist er zufällig, episodisch“ [1, S. 378].

Diese Position von L. A. Vvedenskaya erscheint uns als unabdingbar und kann als Kriterium dafür dienen, die Kategorie der okkasionellen Antonymie zu konstatieren.

Okkasionelle Antonyme sind Wörtern, die nur in einem bestimmten Zusammenhang entgegengesetzt sind und aufgrund der Besonderheiten der Sprache und des Stils des Autors neben allgemeingültigen Antonymen, die in den vorhandenen Wörterbüchern fixiert sind, existieren [1], z.B.: „Ich – Zar und Knecht, ich – Wurm und Gott! (G. Derzhavin)“.

Es könnte angenommen werden, dass kontextuelle Antonymie keine wesentliche Rolle bei der Bereicherung der Sprache spielen kann, insofern sie nur selten verwendet und reproduziert wird. Trotzdem ist es zu konstatieren, dass solche Situationen von großem Interesse sind. Als Beispiel für ein solches Phänomen dient die Opposition „Wölfe – Schafe“ („Es gibt Wölfe und es gibt Schafe“ [10]; „Es gibt drei Arten von Menschen: Schafe, Wölfe und Hutehunde [11]).

Der Wolf als Symboltier taucht in den Projektionen der Menschen als Verkörperung des Schreckens und des Bösen. In der Bibel tritt er als Gegner der Christen und des Christentums auf. Jesus Christus selbst verwendet das Bild des Wolfes:

„Ich bin der gute Hirt. Der gute Hirt gibt sein Leben hin für die Schafe“ (Johannes 10, Vers 11, Bibel).

„Siehe, ich sende euch wie Schafe mitten unter die Wölfe“ (Matthäus 20, Vers 16, Bibel).

„Seht euch vor den falschen Propheten, die in Schafskleidern zu euch kommen, inwendig aber sind sie reiende Wölfe“ (Matthäus 7, Vers 15, Bibel).

Ein Hirt ist derjenige, der seine Tiere hutet. Er muss die Schafe scheren, ihnen bei der Geburt helfen, vor den Wölfen beschützen usw. Ein Hirt kümmert sich um die Tiere, führt sie aber auch ihrer Bestimmung zu. Somit ist Hirt ein Symbol für Gott wie auch für Menschen, die sich um andere Menschen kümmern.

Aus unserer Sicht kann das lexikalische Paar „*Wölfe – Schafe*“ als okkasionelle Antonyme interpretiert werden. Dabei lässt sich solche Schlussfolgerung auf die Kollokationstheorie der lexikalischen Bedeutung von J.R. Firths (1957) zurückgehen. Laut J.R. Firths ist die Assoziation eines Wortes mit dem anderen aufgrund der referentiellen Bedeutung einerseits unvorhersehbar, andererseits können habituelle Assoziationen entstehen, die charakteristisch für den Stil gewisser sozialer Gruppen oder Individuen sind [5].

Ein weiteres Beispiel der okkasionellen Antonymie stellen verbale Konzepte dar, wie, z. B. die Opposition „*klopfen-auftun*“, die sich auf reguläre Antonyme „*fragen-antworten*“ beziehen. Durch die Verwendung von kontextabhängigen Antonymen aufgrund ihrer Bildhaftigkeit und Individualität kann der notwendige stilistische Effekt erzielt und damit der gegensätzliche Sinn transponiert werden:

Bitte, so wird euch gegeben; suchet, so werdet ihr finden; klopft an, so wird euch aufgetan (Matthäus 7, Vers 7, Bibel).

Diese Idee belegt auch die antonymische Opposition „*führen-gehen*“, die eine extrem geringe semantische Divergenz demonstriert, sofern beide lexikalischen Einheiten gesamte Meinung „in eine bestimmte Richtung bewegen“ haben, wodurch sie als Synonyme betrachtet werden könnten. Die kontextuelle Umgebung der untersuchten Einheiten erweitert den Rahmen der lexikalischen Bedeutung der Oppositionsmitglieder, verleiht ihnen den gegenteiligen Sinn, und vermittelt das Konzept „in die Falle führen - in die Falle geraten“. Somit erhält das lexikalische Paar „*führen - gehen*“ ein starkes Potenzial, um einen stilistischen Effekt zu erzeugen.

Also jemand in das Gefängnis führt, der wird in das Gefängnis gehen; ich möchte mich daher bei Schwert für seine Arbeit und bei Schwert für seine Arbeit bedanken. (Offenbarung 13, Vers 7, Bibel).

Anhand von den Untersuchungen wurde nachgewiesen, dass kontextuelle Antonymie nicht nur durch Vollwörter, sondern auch aufgrund synsemantischer Wortarten, wie Präpositionen realisiert werden kann: „*mit mir – gegen mich*“.

Wer nicht mit mir ist, der ist gegen mich; wer nicht mit mir sammelt, der zerstreut. (Matthäus 12, Vers 30, Bibel).

Wie es zu sehen ist, tritt in diesem Beispiel noch eine antonymische Opposition des okkasionellen Charakters „*sammeln-zerstreuen*“ auf, die das Konzept „schaffen – zerstören“ repräsentiert.

Es lässt sich anhand unserer Untersuchung schließen, dass kontextuelle Antonymie als vereinfachte Form der Übertragung eines bestimmten Begriffes auf den anderen aufgrund assoziativer Zusammenhänge dient und somit ein notwendiges Bereicherungsmittel der Sprache ist. Dabei erweist sich das Studium von Bibel als vielversprechend, um die theoretischen Grundlagen dieses Phänomens nicht nur aus der philologischen Perspektive, sondern auch vom Standpunkt verwandter Disziplinen, wie Psycholinguistik, Psychologie und Logik zu untersuchen. Eine Fragestellung, die noch weitere Analyse fordern könnte, ist warum bestimmte Gegensätze kontextueller oder situativer Natur als gebräuchliche und hochfrequente Spracheinheiten benutzt werden.

ОКАЗІОНАЛЬНА АНТОНІМІЯ ЯК ЗАСІБ ЗБАГАЧЕННЯ МОВИ

Мовчан Д. В.

Кандидат філологічних наук, доцент

ORCID ID 0000-0003-3604-7057

Сумський державний університет

вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, Україна

d_movchan@i.ua

Мороз Я. А.

Студентка-магістр

Сумський державний університет

Однією з головних цілей сучасної лінгвістики є вивчення мови як універсального явища, що будується на здатності до мислення та таких механізмів мислення, як порівняння та протиставлення. Таким проявом особливостей мислення є здатність людини проводити паралелі, зближувати смисли понять або протиставляти їх один одному.

Особливий інтерес для сучасної наукової картини світу представляє здатність людини знаходити неявні протилежності, видимі лише за наявності конкретного контексту, ситуаційного або мовного. Це явище в лінгвістиці отримало назву «оказіональна антонімія». Метою даної статті є дослідження okazіональної антонімії як засобу збагачення мови.

У роботі розглянуто питання okazіональної антонімії, а саме досліджено її потенціал у диверсифікації та збагаченні мови. У статті розкрито поняття okazіональної антонімії та виявлено основні критерії та принципи виникнення досліджуваного явища. Розглянуто антоніми не тільки як засіб збагачення мови, але і як спосіб оформлення та транслювання думки, визначено необхідні умови для ідентифікації описуваного явища та досліджено продуктивність антонімії як стилістичного засобу.

Базисом проведеного дослідження є сучасні штудії в галузі антонімії як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Основним матеріалом дослідження є біблійні тексти німецькомовного перекладу М. Лютера, а також твори сучасної німецької художньої літератури.

Окреслено перспективні для проведення наступних досліджень питання, зокрема, з точки зору інших дисциплін, такі, як: психолінгвістика, психологія, логіка, що дозволить укріпити актуальні з точки зору сучасної науки міждисциплінарні зв'язки. Розширення теоретичної бази зазначених дисциплін може позитивно позначитися на вирішенні питань, пов'язаних з функціонуванням мислення та законами людського сприйняття.

Ключові слова: okazіональна антонімія, збагачення мови, значення, контекст, опозиція.

REFERENZLISTE

1. Введенская Л. А. Словарь антонимов русского языка. М., 2008, – С. 379.
2. Квартник Я. А., Мовчан Д. В. Критерії визначення контекстуальних антонімів. Актуальні проблеми філології. Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2016. – 152 с.
3. Новиков Л. А. Избранные труды. Т. I. Проблемы языкового значения, М., 2001, – 147 с..
4. Lang, Ewald. Antonymie im Lexikon und im Wörterbuch : Projekt D2: Duale Operatoren, Bergische Universität, GHS Wuppertal, Fachbereich 4 Sprach- und Literaturwissenschaften, Wuppertal: Sonderforschungsbereich, 1994. – 282 S.
5. Firths J.R. Papers in Linguistics (1957) London: Oxford University Press.
6. Müller W. Das Gegenwort-Wörterbuch: ein Kontrastwörterbuch mit Gebrauchshinweisen / W. Müller. – Unveränd. Nachdr. der Ausg. von 1998. – Berlin; New York : de Gruyter, 2000. – 580 S.
7. Назаренко О. В., Мовчан Д. В., Чуланова Г. В., Щигло Л. В. Speech norm and its alternation in occasional neologisms/ The role of linguistics and verbal communications in the process of informational support of ethnic originality of nations and their progressive interaction. Peer-reviewed material digest (collective monograph). – London, 2015. – P.19-20 [Elektronische Ressource]. – Zugriff unter: <http://gisap.eu/ru/node/82836#comment-84595>. – Datum des Zugangs: 15.12.2018.

8. Bibel. Altes und neues Testament. [Elektronische Ressource]. – Zugriff unter: <https://bibeltext.com/>. – Datum des Zugangs: 14.12.2018.
9. Europäische Kulturtage 2006. Literatur. Gawriil Dershawin [Elektronische Ressource]. – Zugriff unter: <https://kulturtage.blogger.de/stories/441522/>. – Datum des Zugangs: 15.12.2018.
10. Spruch des Tages. [Elektronische Ressource]. – Zugriff unter: <https://www.spruch-des-tages.org/lustige-sprueche/1682-es-gibt-schafe-und-es-gibt-woelfe-und-du-bist-ein-fisch>. – Datum des Zugangs: 15.12.2018.
11. Stück: Die Gut-Böse-Dichotomie in „American Sniper“ [Elektronische Ressource]. – Zugriff unter: <https://hamburgischedramaturgie2punkt0.wordpress.com/2015/04/03/58-stueck-die-gut-bose-dichotomie-in-american-sniper/>. – Datum des Zugangs: 15.12.2018.

REFERENCES

1. Vvedenska L. A. Dictionary of antonyms of the Russian language, – Moscow, 2008. – p. 379.
2. Kvarnyk Y., Movchan D. Criteria for determining the contextual antonyms. Actual problems of philology. Materials of the VI International Scientific and Practical Conference. – Kherson: Publishing House "Helvetica", 2016. – 152 p.
3. Novikov L. A. Selected Works. T. I. Problems of Linguistic Value. – Moscow, 2001. – 147 p.
4. Lang, Ewald. Antonymie im Lexikon und im Wörterbuch: Projekt D2: Duale Operatoren, Bergische Universität, GHS Wuppertal, Fachbereich 4 Sprach- und Literaturwissenschaften, Wuppertal: Sonderforschungsbereich, 1994. – 282 S.
5. Firths J.R. Papers in Linguistics (1957) London: Oxford University Press.
6. Müller W. Das Gegenwort-Wörterbuch: ein Kontrastwörterbuch mit Gebrauchshinweisen / W. Müller. – Unveränd. Nachdr. der Ausg. von 1998. – Berlin; New York: de Gruyter, 2000. – 580 S.
7. Nazarenko O. V., Movchan D. V., Chulanova G. V., Shchyhlo L.V. Speech norm and its alternation in occasional neologisms/ The role of linguistics and verbal communications in the process of informational support of ethnic originality of nations and their progressive interaction. Peer-reviewed material digest (collective monograph). – London, 2015. – P.19-20 [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu: <http://gisap.eu/ru/node/82836#comment-84595>. – Accessed: 15.12.2018.
8. Bibel. Altes und neues Testament. [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu: <https://bibeltext.com/>. – Accessed :14.12.2018.
9. Europäische Kulturtage 2006. Literatur. Gawriil Dershawin [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu: <https://kulturtage.blogger.de/stories/441522/>. – Accessed:15.12.2018.
10. Spruch des Tages. [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu: <https://www.spruch-des-tages.org/lustige-sprueche/1682-es-gibt-schafe-und-es-gibt-woelfe-und-du-bist-ein-fisch>. – Accessed 15.12.2018.
11. Stück: Die Gut-Böse-Dichotomie in „American Sniper“ [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu: <https://hamburgischedramaturgie2punkt0.wordpress.com/2015/04/03/58-stueck-die-gut-bose-dichotomie-in-american-sniper/>. – Accessed: 15.12.2018.

Received: 26 December, 2018

ANALYSIS OF LEXICAL-SEMANTIC AND STYLISTIC DEVICES OF FAIRY TALES BY OSCAR WILDE**Reshytko A. D.**

Викладач-стажист

ORCID ID 0000-0002-7891-7092

Education and Research Institute for business technologies "UAB",

Sumy State University

57, Petropavlivska Street, Sumy, 40000, Ukraine

h.reshytko@uabs.sumdu.edu.ua

The problem of studying the language world is closely connected with the problem of conceptual picture of the world, reflecting the specificity of man and his life, his relationships and the world, the conditions of its existence. Ukrainian and English tales differ in certain national characteristics, and especially - the specifics in terms of disclosure of national character, which is shown on the conceptual level.

Tales of Oscar Wilde on the structural and semantic content are different from the folk tale. They are more vivid, emotional and written by wonderful literary and artistic language. Word of Oscar Wilde consists of three aspects of connotation: emotional, expressive and evaluative. All three components are linked: each word has a definite assessment of the writer and at the same time it is emotional, figurative and expressive.

Lexical structure of fairy tales of Oscar Wilde is quite diverse. First, it is associated with a variety of the pieces of Irish writer. Very often in a fairy tale there are different historical layers, different cultures, beliefs and customs that can not affect the language of work.

In fairy tales Wilde contains a rich arsenal of figurative-expressive means. First of all, the Irish writer is a great master of insult, which is based on metaphor. In the most common metaphor stylistic expressive means in tales of O.Wilde are: personification, comparison, epithet, the irony. There they can find examples of hyperbole, metonymy and pun even though these examples are few. Considered in this paper expressive stylistic means is a sign of personal style of Oscar Wilde and help distinguish his artistic creations of works of other authors.

Touching upon the problem of translation of Wilde fairy tales in Ukrainian language, we concluded that the most difficult problem is the problem of the ownership style. Comparing translations of some of his tales from the original text, we concluded that many of them are pronounced with Ukrainian national characteristics, which finds expression in selected translators vocabulary and idioms. While at the same time there are very good candidates who translate some of his tales, which were noted by us in this work.

Another, equally important problem is the translation of metaphor and third person singular pronouns he and she. We conclude that most translators do not take into account the fact that Oscar Wilde gave his heroes masculine or feminine, arising from the content of what he put in his work. We managed to prove that the full "untranslated things" in this case does not exist, although there is no single recipe translation, which managed to save the family tale character. Each case is individual and requires not only knowledge of the specifics, but the outlook of the writer.

Key words: *fairy tale, lexical-semantic and stylistic devices, epithet, metaphor, translation, language.*

© Решитько А. Д., 2019

Introduction

Translation is the transmission of the meaning of text in the source language using equivalent text in the target language. Translation is a complex and multifaceted type of human activity. As you know, you do not just replace one language with another language during the translation process. The translation process encounters different cultures, different personalities, different thinking structures, different literature, different epochs, different levels of development, different traditions and installations.

Each language creates a kind of "language image of the world" that "reflects the everyday, empirical, cultural or historical experience of a language group".

The product of linguistic folk consciousness as a materialization of the experience of generations and individual representatives of this people is a fairy tale, which is a wonderful work of art, a wonderful fantasy world in which horses fly over the sky, palaces grow in one night and animals speak in a human voice. Fairy tale is a kind of story, in which there are usually folklore fantasy characters, such as fairies, goblins, elves, trolls, dwarves, giants, sirens or gnomes, and usually magic or spells. However, only a small number of stories refer to fairies. These stories can be distinguished from other folk narrations, such as legends (which usually include faith in the truthfulness of the described events) and clearly moral stories, including stories about beasts.

In less technical contexts, this term is also used to describe something blessed with extraordinary happiness, such as "a fairy tale ending" (happy end) or "a fairy tale romance" (though not all fairy tales end happily). Colloquially, "fairy tale" or "fairy story" can also mean far-stretched story.

In cultures where demons and witches are seen as real, fairy tales can combine into legends, where the narrative is perceived by both the narrator and the audience as rooted in the historical truth. However, unlike legends and epics, they usually do not contain more than superficial references to religions and real places, people and events; they are held once upon a time than not in real life.

Fairy tales can be in oral and literary form. The history of fairy tales is particularly difficult to trace because only literary forms survive. Nevertheless, evidence of literary works indicates at least that fairy tales have existed for thousands of years, although they may not be considered a genre; the name "fairy tale" was first attributed by Madame d'Aulnoy at the end of 17th century. Many of today's fairy tales have evolved from the centuries-old stories that have appeared, with different variations, in many cultures around the world. Fairy tales are still written today.

Older stories were intended for the audience of both adults and children, but were associated with children; The Grimm brothers titled their collection Children's and Household Tales, and the link with children has become stronger with time.

In this work we studied the national specifics of English fairy tales and the analysis of lexical-semantic and stylistic devices of fairy tales by Oscar Wilde in terms of theory and practice of translation, so the object of this research is his fairy tales.

Creativity Oscar Wilde was the topic of numerous researchers: A. Kovalev, J. Lanhlad, Sokolyansky and many others. However, firstly, most of these works Wilde devoted to little space, and secondly, these researchers, with few exceptions, consider mainly literary and artistic features of the English writer. The language of his artistic creations tend to remain "behind the scenes." But the most valuable source for the study of literary work is his artistic language, lexical and stylistic features which has fully reveal the ideological and moral feature of any product [3:77].

As for specific translation products of Wilde into other languages, including the Ukrainian language, the research in this area I have not been identified.

Thus, the theme chosen for research, not only is relevant in itself. It is present also some element of novelty, because, despite the existence of numerous works in the field of lexicology and stylistics related art of drawing tools in a certain product, none of the researchers (both Ukrainian and foreign) are not addressed fully in linguistic and stylistic features of art Wilde, and certainly not considered from this point of view of his tales.

Before start the work I had an aim to discover such tasks: to expose maintenance of concepts "the world picture" and "language picture of the world"; to give determination of fairy-tale, considering origin etymology of this term; to consider the national and cultural specific of fairy-tale genre; to define the genre and lingual-stylistic features of fairy tale, including to the literary fairy-tale; to educe the specific of translation of fairy-tales from English into Ukrainian; to consider genre and artistic originality of Oscar Wilde's fairy-tales; to give the lexico-semantic and lingually-stylistic analysis of Oscar Wilde's fairy-tales; to define the problem of artistic translation of Oscar Wilde's fairy-tales.

Results of research

English is the language of words, that concretes objects and abstract concept designates human emotions. The word is the main language unit, which determines its special character among other semiotic systems. The word in the artistic picture of Oscar Wilde's world is the connecting link that unites the conceptual signs. An important feature of O. Wilde is the lexical repetition. Repeating several times the same word, the writer emphasizes the reader's attention on the topic that he reveals in the tale [2: 78].

A lot of events in O. Wilde's fairy tales take place in the garden; we can say that the concept of "garden" plays an important role in the perception by the writer.

The garden appears in all of Wilde's tales. The "Devoted Friend" has Han's "lovely garden":

Sweet-william grew there, and Gilly-flowers, and Shepherds'-purses, and Fair-maids of France. There were damask Roses, and yellow Roses, lilac Crocuses, and gold, purple Violets and white. Columbine and Ladysmock, Marjoram and Wild Basil, the Cowslip and the Flower-de-luce, the Daffodil and the Clove-Pink bloomed or blossomed in their proper order as the months went by, one flower taking another flower's place, so that there were always beautiful things to look at, and pleasant odours to smell (9: 54).

Отут росли й турецька гвоздика, і левкой, і вівчарська сумка, і садові жовтці. Були отут троянди – червоні й жовті, крокуси – бузкової й золотаві, фіалки – лілові й білі. Водозбір і луговий сердечник, майоран і дикий васильок, первоцвіт і касатик, нарцис і червона гвоздика розпускалися й цвіли кожний своєю чергою. Місяці змінювали один інший, і одні квіти перемінюлися іншими, і завжди його сад радував погляд і напоєний був солодкими ароматами (7: 36).

The same garden, strange but beautiful, we can see on the pages of the fairy tale "The Selfish Giant":

It was a large lovely garden, with soft green grass. Here and there over the grass stood beautiful flowers like stars, and there were twelve peach-trees that in the spring-time broke out into delicate blossoms of pink and pearl, and in the autumn bore rich fruit. The birds sat on the trees and sang so sweetly that the children used to stop their games in order to listen to them (9: 43).

Це був великий гарний сад, і трава там була зелена й м'яка. Із трави отут і там, немов зірки, визирали віночки прекрасних квітів, а дванадцять персикових дерев, які росли в цьому саду, навесні покривалися ніжними перловороговими кольорами, а восени приносили соковиті плоди. На деревах сиділи птаха й співали так солодко, що діти кидали ігри, щоб послухати їхній спів. (7: 27).

Thus, the theme of life and death, in the fairy tale "The Nightingale and the Rose", is manifested by contrasting the lexical units of sweet (life is the beautiful gift by Creator) and the shadow (the approach of death that prepares the soul to the "world of shadows"), the meaning which is revealed through the lexical repetition.

Sweet is the scent of the hawthorn, and sweet are the bluebells that hide in the valley... (9: 34)

Солодкі пахоці глodu, милі сині дзвіночки в долині... (7: 21)

O. Wilde's word has the highest degree of connotative meaning. As we know, any lexical or phraseological unit consists of three: significative, denotative and connotative.

Some linguists believe that the selection of these components is possible only theoretically. However, it should be noted that the connotative component of the lexical value is related with the figurative reflection of the object, so it plays a huge role in the word creation in the O. Wilde's tales [2: 55].

Oscar Wilde's negative characteristic is always graphic. Moreover, as a rule, he doesn't convict fairy-tale's characters himself, he allows characters to do this important task, investing in their own language, authorship, thoughts and feelings.

"What is a sensitive person?" said the Cracker to the Roman Candle. – "A person who, because he has corns himself, always treads on other people's toes," answered the Roman Candle in a low whisper ("The Remarkable Rocket") (9: 77).

*- А як це - чутлива особа? - запитала Петарда в Римської Свічі.
- Це та людина, яка неодмінно буде віддушувати іншим мозолі, якщо він сам від них страждає, — шепнула Римська Свіча на вухо Петарді... («Чудова ракета») (7: 55).*

Oscar Wilde really enjoyed the jewelry. Describing The Happy Prince, the writer says that:

"he was gilded all over with thin leaves of fine gold, for eyes he had two bright sapphires, and a large red ruby glowed on his sword-hilt" ("The Happy Prince") (9: 13).

«він був покритий від верху до низу листочками чистого золота. Замість очей у нього були сапфіри, і великий рубін сяв на рукоятці його шпаги» («Щасливий принц») (7: 5).

The young king in the fairy tale "The Fisherman and his Soul" often used to send merchants to India to buy:

"gauze and stained ivory, moonstones and bracelets of jade, sandalwood and blue enamel and shawls of fine wool" ("The Young King") (9: 98).

«серпанок і розфарбовану слоновою кістку, місячні камені й браслети з нефриту, сандал, блакитну фініфть і тонкі вовняні шалі» («Молодий Король») (7: 70).

Amount of clothing and various fashion accessories also really impress. Let's read the description of O. Wilde's heroine from the fairy tale "The Birthday of The Infanta":

"Her robe was of grey satin, the skirt and the wide puffed sleeves heavily embroidered with silver, and the stiff corset studded with rows of fine pearls. Two tiny slippers with big pink rosettes peeped out beneath her dress as she walked. Pink and pearl was her great gauze fan, and in her hair, which like an aureole of faded gold stood out stiffly round her pale little face, she had a beautiful white rose" (9: 118).

На ній було сіре атласне вбрання, спідниця й широкі рукави буфами розшиті були сріблом, а твердий корсаж засіяний рядами прекрасних перлин. При кожному кроці з-під плаття визирали тифельки з рожевими помпонами. Її віяло з рожевого серпанку покривали перлини, а у волоссях, які блідо-золотим ореолом обрамляли її, була прекрасна біла троянда. (7: 86).

Fairy- tale "The Remarkable Rocket" shows us all characters as various types of pyrotechnic and technical devices. Their names in this work became the Proper, although they also refer to the terminological vocabulary: *Catherine-Wheel, Squib, Cracker, the Roman Candle, Bengal Light, Rocket.*

In general, the lexical structure of O.Wilde's tales consists mostly of literary-book vocabulary, which, as we have already said, has a connotative meaning; it has expressive, emotional and evaluative components. Such vocabulary gives the product extraordinary elegance, selectivity and gracefulness:

"He passed by the cathedral tower, where the white marble angels were sculptured. He passed by the palace and heard the sound of dancing. A beautiful girl came out on the balcony with her lover.

Вона пролетіла над дзвіницею собору, де коштують біломармурові статуї ангелів. Вона пролетіла над королівським палацом і чула звуки музики. На балкон вийшла гарна дівчина, і з нею її

"How wonderful the stars are," he said to her, "and how wonderful is the power of love!" ("The Happy Prince") (9: 17).

коханий.

- Яке чудо ці зірки, - сказав їй коханий, - і як чудесна влада любові! («Щасливий принц») (7: 10).

It is very difficult to find conversational lexical units in the O. Wilde's tales. Even such characters as Hans and Miroshnik from the fairy tale "The Devoted Friend" - speak with each other in good English, with no plain phrases and expressions, as usually happens in folk tales:

"Hans, I am surprised at you," said the Miller; "friendship never forgets. That is the wonderful thing about it, but I am afraid you don't understand the poetry of life. How lovely your primroses are looking, by-the-bye!" "They are certainly very lovely," said Hans, "and it is a most lucky thing for me that I have so many. I am going to bring them into the market and sell them to the Burgomaster's daughter, and buy back my wheelbarrow with the money." (9: 58).

«Ти мене дивуєш, Ганс, - сказав Мірошник, - друзів не забувають. Тим і чудова дружба. Але ти, боюся, не здатний оцінити всю поезію в житті. До речі, як гарні твої первоцвіти!»

«Вони й справді дивно гарні, - погодився Ганс. - Мені пощастило, що їх стільки вродилося. Я віднесу їх на базар, продам дочці бургомистра й на ці гроші викуплю свою тачку» (7: 39).

We must pay attention on one more peculiarity: when O. Wilde tells in his fairy tale about the events of "long past days", drawing strange pictures of the people's life who lived hundreds or even million years ago, in this case he transmits the language by his heroes, using outdated grammatical forms. So, Fisherman from the fairy tale "The Fisherman and his Soul" says:

"Thou art the best of the witches and I will surely dance with thee to-night on the top of the mountain. I would indeed that thou hadst asked of me either gold or silver. But such as thy price is thou shalt have it, for it is but a little thing." (9: 154).

- Ти найкраща відьма! - закричав молодий Рибалка. - І звичайно, я прийду й буду з тобою танцювати нині вночі на вершині гори. Воістину я зволив би, щоб ти запитала з мене срібла або золота. Але якщо така твоя ціна, ти отримаєш її, тому що вона не велика. (7: 121).

English, as well as any developed language with a long cultural tradition, provides the richest expressiveness, including lexical-stylistic. One of the richest means of stylistic expressiveness of the language is the so-called tools of verbal imagery.

Expressive-figurative means of speech are called "all kinds of figurative use of words, phrases and phonemes, combining all types of portable names with the general term" trails.

The most characteristic stylistic unit is a metaphor. A metaphor is a figure of speech that describes an object or action in a way that isn't literally true, but helps explain an idea or make a comparison. A metaphor is a figure of speech that, for rhetorical effect, directly refers to one thing by mentioning another. It may provide clarity or identify hidden similarities between two ideas. Antithesis, hyperbole, metonymy and simile are all types of metaphor.

Metaphors can make your words come to life (or in the case of the exam, to death). Often, you can use a metaphor to make your subject more relatable to the reader or to make a complex thought easier to understand. They can also be a tremendous help when you want to enhance your writing with imagery. As a common figure of speech, metaphors turn up everywhere from novels and films to presidential speeches and even popular songs. When they're especially good, they're hard to miss.

The Philosophy of Rhetoric (1937) by rhetorician I. A. Richards describes a metaphor as having two parts: the tenor and the vehicle. The tenor is the subject to which attributes are ascribed. The vehicle is the object whose attributes are borrowed. In the previous example, "the world" is compared to a stage, describing it with the attributes of "the stage";

"the world" is the tenor, and "a stage" is the vehicle; "men and women" is the secondary tenor, and "players" is the secondary vehicle [4:150].

Other writers employ the general terms ground and figure to denote the tenor and the vehicle. Cognitive linguistics uses the terms target and source, respectively

Here is an example of the metaphor from O. Wilde's fairy tale *The Selfish Giant*:

<p><i>"Who hath dared to wound thee?"</i> cried the Giant, "tell me, that I make take my big sword and slay him." "Nay," answered the child: "but these are the wounds of Love." (9: 48).</p>	<p><i>"Хто посмітив нанести тобі ці рани? - закричав Велетень. - Скажи мені, і я візьму мій великий меч і вражу винного" – "Ніхто! - відповіло дитя. - Адже ці рани породила Любов" (7: 46).</i></p>
---	--

This example shows us direct meaning of the verb "wound" - "hurt or injury to the living tissue of the body, caused by cutting, shooting, tearing, etc., esp. as the result of attack" - turned into the metaphorical noun "the wounds of Love". The writer wants to say that love will also hurt - not physically, but mentally.

An important means of disclosing an artistic image of tales by O. Wild is the comparison. Comparison is a feature in the morphology or syntax of some languages, whereby adjectives and adverbs are inflected or modified to indicate the relative degree of the property defined by the adjective or adverb. The comparative expresses a comparison between two (or more) entities or groups of entities in quality, quantity, or degree; the superlative is the form of an adverb or adjective that is the greatest degree of a given descriptor.

The grammatical category associated with comparison of adjectives and adverbs is degree of comparison. The usual degrees of comparison are the positive, which simply denotes a property (as with the English words big and fully); the comparative, which indicates greater degree (as bigger and more fully); and the superlative, which indicates greatest degree (as biggest and most fully). Some languages have forms indicating a very large degree of a particular quality (called elative in Semitic linguistics). Other languages (e.g. English) can express lesser degree, e.g. beautiful, less beautiful, least beautiful.

O. Wilde's comparisons are figurative, based on a metaphor. Therefore, such comparisons were called metaphorical.

O.V. Kovalev notes that "Wilde comes to a substantive interpretation of the image, emphasis on material substance, embodiment of which is carried out through the objective metaphor, more precisely, "objective "metaphorical comparison" [2: 91].

Let's analyze the example of metaphorical comparison taken from the fairy tale "The nightingale and the rose":

<p><i>"But the Tree shook its head. "My roses are red," it answered; "as red as the feet of the dove, and redder than the great fans of coral that wave and wave in the ocean-cavern" (9: 33).</i></p>	<p><i>Але Рожевий Куц покачав головою. – Мої троянди червоні, - відповів він, - вони червоні, як лапки голублячи, вони червоніше коралів, що колишуться, як віяло, у печерах на дні океану (7: 21).</i></p>
--	---

We can see a comparison based on the formal index as ... as. But the following is followed by another comparison, created by a simple comparative form of the adjective red. The difference between the first and second comparison is that in the first case the author told about the "equality" of the compared objects (red rose = red claws digging), and in the second case the colors of the rose are stronger than the color of the corals lying on the ocean's bottom.

Another expressive means characterizing the author's style is the epithet, which can be defined as "emotionally-evaluative or expressive-figurative (metaphorical) definition of a certain denotate.

Epithets are sometimes attached to a person's name or appear in place of his or her name, as what might be described as a glorified nickname or sobriquet. An epithet is linked to its noun by long-established usage. Not every adjective is an epithet. An epithet is

especially recognizable when its function is largely decorative, such as if "cloud-gathering Zeus" is employed other than in reference to conjuring up a storm. "The epithets are decorative insofar as they are neither essential to the immediate context nor modeled especially for it. Among other things, they are extremely helpful to fill out a half-verse", Walter Burkert has noted.

Some epithets are known by the Latin term *epitheton necessarium* because they are required to distinguish the bearers, e.g. as an alternative to numbers after a prince's name—such as Richard the Lionheart (Richard I of England), or Charles the Fat alongside Charles the Bald. The same epithet can be used repeatedly joined to different names, e.g. Alexander the Great as well as Constantine the Great. Other epithets can easily be omitted without serious risk of confusion, and are therefore known (again in Latin) as *epitheton ornans* [6:416].

Let's consider the peculiarities of the functioning and the stylistic role of the varieties of the epithet on the example of Oscar Wilde's fairy tales, in which there are two types of epithets: epithets without violating the semantic harmony and epithets with a violation of semantic harmony.

I. Epithets without violating the semantic harmony

a) conversational (standing) epithet

Conversational (standing) epithet is a stable phrase such as: green wood, lady gay, fair lady, fair England, salt seas, true love, which saved figurativeness despite often using in poetry and folklore. In prose such epithets become standing. For example:

<p><i>"It is winter," answered the Swallow, "and the chill snow will soon be here". ("The Happy Prince") (9: 20).</i></p>	<p>— <i>Тепер зима, - відповіла Ластівка, - і незабаром тут піде холодний сніг» («Щасливий Принц»)</i> (7: 13).</p>
---	---

The word "chill" means "unpleasantly cold". In this context, the combination of "chill snow" has emotional negative-evaluative meaning.

Epithets, which denote colors, are very picturesque and emotional. They perform the descriptive function. For example:

<p><i>"In Egypt the sun is warm on the green palm trees, and crocodiles lie in the mud and look lazily about them" ("The Happy Prince") (9: 20).</i></p>	<p><i>«А в Єгипті сонце зігріває зелені листи пальм, і крокодили витягнулися в тину й ліниво дивляться по сторонах» («Щасливий Принц»)</i> (7: 13).</p>
--	---

In this context, the adjectives "warm" and "green" contribute the reproduction of the situation.

However, in most cases, grammatical transformations are inevitable. For example, the sentence "In Egypt the sun is warm on the green palm trees, and the crocodiles lie in the mud and look lazily about them" (The Happy Prince) (9:20) was translated as: *«А в Єгипті сонце зігріває зелені листи пальм, і крокодили витягнулися в тину й ліниво дивляться по сторонах»* (7: 13). The adjective "warm" was transformed into the verb and became a predicate.

b) expositive epithet

The expositive epithet shows an important feature, which characterised the whole class of objects. For example:

<p><i>"How selfish I have been!.. Now I know why the spring would not come here."</i> (9: 46).</p>	<p>— <i>Який же я був егоїст – сказав він. – Тепер я знаю, чому Весна не хотіла прийти в мій сад.</i> (7: 30).</p>
--	--

Selfish – is "deficient for consideration for others". This epithet reveals lineament.

These epithets often change their grammatical status after translating and become another part of speech, mostly nouns.

II. Epithets with a violation of semantic harmony

Such epithets, as a rule, follow the prescribed word.

"The chestnut had its spires of white stars, and the hawthorn its pallid moons of beauty" ("The Birthday of the Infanta") (9: 137).

The epithet plays the leading role in all works by Oscar Wilde. It expresses an author's assessment.

We can say that these expressive stylistic tools are individual Oscar Wilde's style. Metaphor, comparison and epithet are "business card" of the writer and help to distinguish his works from other authors.

One of the mostly used stylistic techniques in literature is irony. Some linguists view irony in a narrow and broad sense. So the irony (in more narrow sense) is the use of the word, which usually expresses a positive assessment for the negative evaluation. For example:

<i>"Real friends should have everything in common," the Miller used to say, and little Hans nodded and smiled, and felt very proud of having a friend with such noble ideas</i> ("The Devoted friend") (9: 55).	<i>«У справжніх друзів все повинне бути спільним», - говорив Мірошник, а Маленький Ганс посміхався й кивав головою: він дуже пишався, що в нього є друг з такими шляхетними поглядами.</i> (7: 36).
---	---

We can find other expressive tools in Wilde's tales. For example hyperbole. This expressive tool helps the author to enhance the impression, emphasize the positive or negative quality of the described person or subject.

In O. Wilde's tales, hyperbole often interacts with other stylistic tools such as metaphor, personalization and comparison.

For example, at the beginning of the fairytale *The Selfish Giant*, O. Wilde, tells us about Giants and try to emphasize that the flowers in his garden were as huge as:

<i>"Here and there over the grass stood beautiful flowers like stars..."</i> (9: 43)...	<i>«Із трави отут і там, немов зірки, визирали віночки прекрасних квітів»</i> (7: 27).
---	--

In the fairy tale *"The Happy Prince"* the swallow tells the Prince about Egypt where the bird wants to fly:

<i>"At noon the yellow lions come down to the water's edge to drink. They have eyes like green beryls, and their roar is louder than the roar of the cataract"</i> (9: 18).	<i>«Оповідні жовті леви сходять до ріки на водопій. Очі їх подібні зеленими бериллам, а ревіння їх голосніше, ніж ревіння водоспаду»</i> (7: 11).
---	---

These examples show us the connection between hyperbole and comparison.

It is impossible to forget about metonymy. Metonymy is a figure of speech in which a thing or concept is referred to by the name of something closely associated with that thing or concept.

Although literally a pen has no power over a sword, we understand this phrase means that the written word and the sharing of ideas are more powerful than fighting or physical force. This phrase uses metonymy, which is a figure of speech that replaces words with related or associated words. A metonym is typically a part of a larger whole, for example, when we say "wheels," we are figuratively referring to a "car" and not literally only the wheels. So, "wheels" are the associated part that represents the whole car. In the example above, we replaced "written words" with "the pen." The word metonymy is derived from the Greek phrase *metonymia* meaning "a change of name." [1:296] Example of metonymy in the fairy tale *"The Happy Prince"*:

<i>"And now that I am dead they have set me up here so high that I can see all the ugliness and all the misery of my city"</i> (9: 16).	<i>«І тепер, коли я вже неживий, мене поставили тут, нагорі, так високо, що мені видні всі скорботи й вся вбогість мого міста»</i> (7: 19).
---	---

Metonymy in O. Wilde's tales is found less frequently than other expressive tools and, as a rule, does not cause problems in translation. However, I would like to pay your attention to the translation of the word city, which was translated not as a "micro" but as a "столиця": «И от тепер, коли я вже неживий, мене поставили тут, нагорі, так високо, що мені видні всі скорботи й вся вбогість моєї столиці» (7: 8).

The translator understands that the events take place in the capital, as the word "city" describes the larger cities (small cities are translated into the word "town"). But the big city is not only the capital of the country (so, for example, Washington is a USA city, but New York is also a city, though it is not a capital.).

The pun is a stylistic tool, a game of words, based on the comic flip of consonant words or phrases with incompatible values. The puns based on polysemias, homonyms, homographs and humorous etymologizations of words. The connection of incompatible concepts, built on the consonants of words, will lead to a semantic absurdity and create a comic effect.

We can not say that O. Wilde is a master of puns, but such techniques we found in his tale "The Remarkable Rocket".

I.

"Hallo!" he cried, "what a bad rocket!" and he threw him over the wall into the ditch.

"BAD Rocket? BAD Rocket?" he said, as he whirled through the air; "impossible! GRAND Rocket, that is what the man said. BAD and GRAND sound very much the same, indeed they often are the same"; and he fell into the mud (9: 81).

«– Гляньте! – крикнув цей слуга.- Отут якась негідна Ракета! - І він жбурнув її за огорожу, прямо в канаву.

– Негідна Ракета? Негідна Ракета? – виклинула вона, перероблячи через огорожу. – Цього не може бути! Чудова Ракета – от що повинна була сказати ця людина. Негідна і Чудова звучать майже однаково, так, по суті, дуже часто й означають те саме. – І із цими словами вона шльопнулася прямо в бруд» (7: 60).

II.

"Hallo!" cried one of the boys, "look at this old stick! I wonder how it came here"; and he picked the rocket out of the ditch.

"OLD Stick!" said the Rocket, "impossible! GOLD Stick, that is what he said. Gold Stick is very complimentary. In fact, he mistakes me for one of the Court dignitaries!" (9: 87).

«Дивись суди! - крикнув один із хлопчиків. - Геть якийсь брудний ціпок! Цікаво, як вона сюди потрапила.- І він витяг Ракету з канави.

– Брудний Ціпок! - сказала Ракета. - Нечувано! Грізний Ціпок – хотів він, очевидно, сказати. Грізний Ціпок – це звучить дуже лестно. - Мабуть, він прийняв мене за один із придворних Сановників» (7: 65).

There is no doubt that these two puns create an ironic effect.

Conclusions

The problem of studying the language world is closely connected with the problem of conceptual picture of the world, reflecting the specificity of man and his life, his relationships and the world, the conditions of its existence.

Ukrainian and English tales differ in certain national characteristics, and especially - the specifics in terms of disclosure of national character, which is shown on the conceptual level.

Tales of Oscar Wilde on the structural and semantic content are different from the folk tale. They are more vivid, emotional and written by wonderful literary and artistic language.

Word of Oscar Wilde consists of three aspects of connotation: emotional, expressive and evaluative. All three components are linked: each word has a definite assessment of the writer and at the same time it is emotional, figurative and expressive.

Lexical structure of fairy tales of Oscar Wilde is quite diverse. First, it is associated with a variety of the pieces of Irish writer. Very often in a fairy tale there are different historical layers, different cultures, beliefs and customs that can not affect the language of work.

In fairy tales Wilde contains a rich arsenal of figurative-expressive means. First of all, the Irish writer is a great master of insult, which is based on metaphor. In the most common metaphor stylistic expressive means in tales of O.Wilde are: personification, comparison, epithet, the irony. There they can find examples of hyperbole, metonymy and pun even though these examples are few. Considered in this paper expressive stylistic means is a sign of personal style of Oscar Wilde and help distinguish his artistic creations of works of other authors.

Touching upon the problem of translation of Wilde fairy tales in Ukrainian language, we concluded that the most difficult problem is the problem of the ownership style. Comparing translations of some of his tales from the original text, we concluded that many of them are pronounced with Ukrainian national characteristics, which finds expression in selected translators vocabulary and idioms. While at the same time there are very good candidates who translate some of his tales, which were noted by us in this work.

Another, equally important problem is the translation of metaphor and third person singular pronouns he and she. We conclude that most translators do not take into account the fact that Oscar Wilde gave his heroes masculine or feminine, arising from the content of what he put in his work We managed to prove that the full "untranslated things" in this case does not exist, although there is no single recipe translation, which managed to save the family tale character. Each case is individual and requires not only knowledge of the specifics, but the outlook of the writer.

національна специфіка англійської казки й проведений аналіз лексико-семантичних і стилістичних засобів казок Оскара Уайльда в аспекті теорії й практики перекладу

АНАЛІЗ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ТА СТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ КАЗОК ОСКАРА УАЙЛЬДА

Решитько А. Д.

Викладач-стажист

ORCID ID 0000-0002-7891-7092

Інститут бізнес-технологій "УАБС"

Сумського державного університету

вул. Петропавлівська, 57, м.Суми, 40000, Україна

h.reshtytko@uabs.sumdu.edu.ua

У роботі була вивчена національна специфіка англійської казки й проведений аналіз лексико-семантичних і стилістичних засобів казок Оскара Уайльда в аспекті теорії й практики перекладу. Продуктом мовної народної свідомості як матеріалізації досвіду поколінь й окремих представників даного народу є казка, яка є прекрасним твором мистецтва, дивний світ фантазії, де коні літають по небу, палаци виростають за одну ніч, а звірі говорять людським голосом.

Казка вважається загальнодоступним жанром, але саме він виявляється одним з найбільш загадкових в історії народної творчості. Казки зіграли велику роль й у творчому становленні ірландського письменника останньої чверті XIX століття Оскара Уайльда. Казки Оскара Уайльда по своїй структурі й значеннєвому змісті відрізняються від фольклорної казки. Вони більш образні, емоційні й написані прекрасною літературно-художньою мовою.

Слово в художньо-образній картині світу О. Уайльда є тією сполучною ланкою, що поєднує понятійні знаки, тобто концепти. Слово в Оскара Уайльда володіє насамперед образністю й досить високої конотацією, що складається із трьох аспектів значення: емоційного, експресивного й оцінного. Всі ці три компоненти зв'язані між собою: кожне слово письменника має певну оцінку й у той же час воно емоційно, образно, і експресивно.

Дана робота присвячена мовностилістичним особливостям казок О. Уайльда. У казках О. Уайльда втримується багатий арсенал зображувально-виразних засобів. У ході даного дослідження ми використали метод лінгвістичного аналізу й порівняльно-порівняльний аналіз. Розглянуті в даній роботі виразні стилістичні засоби є ознакою індивідуального стилю Оскара Уайльда й допомагають відрізнити його художні твори від творів інших авторів.

***Ключові слова:** казка, лексико-семантичні та стилістичні особливості, епітет, метафора, переклад, мова.*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка. – Л.: Просвещение, 1981. – 296 с.
2. Ковалева О.В. О. Уайльд и стиль модерн. – М.: Едиториал УРСС. – 2002. – 168 с.
3. Ланглад Ж. Оскар Уайльд, или правда масок. – М.: Молодая гвардия : Палимпсест, 1999. – 325 с.
4. Складаревская Г. Н. Метафора в системе языка. – СПб.: Наука, 1993. – 150 с.
5. Соколянский М. Г. Оскар Уайльд: Очерк творчества. – Киев – Одесса: Лыбидь, 2002. – 199 с.
6. Федоров А.В. Основы загалной теорії перекладу. – М: Видавничий Будинок «Філологія Три» // Спб: Філологічні факультети Спбгу, 2002. –416 с.
7. Уайльд О. Кентервильское привидение. Сказки. – М.: АСТ–Пресс, 1993. – 384 с.
8. Folk Tales of the British Isles. – М.: Raduga Publishers, 1987. – 368 p.
9. Teaching Translation: Objectives and Methods Кобякова І.К., Швачко С.О. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/45366>
10. Wilde O. Fairy Tales and Stories. – Czechoslovakia: Octopus Books, 1980.

REFERENCES

1. Arnold I.V. The style of modern English. - L .: Enlightenment, 1981. - 296 p.
2. Kovaleva O.V. O. Wilde and modern style. - M .: Editorial URSS. - 2002. - 168 p.
3. Langlad J. Oscar Wilde, or the truth of the masks. - M .: Young Guard: Palimpsest, 1999. - 325 p.
4. Sklyarevskaya G.N. Metaphor in the language system. - SPb .: Science, 1993. - 150 p.
5. Sokolyansky M. G. Oscar Wilde: Essay on Creativity. - Kiev - Odessa: Lybid, 2002. - 199 p.
6. Fedorov A.V. Establish the theory of translation. - M: Vidavnichiy Budinok "Philology of Three" // Spb: Philology of the Faculty of St. Petersburg, 2002. –416 p.
7. Wilde O. Canterville Ghost. Fairy tales. - M .: AST – Press, 1993. - 384 p.
8. Folk Tales of the British Isles. – М.: Raduga Publishers, 1987. – 368 p.
9. Teaching Translation: Objectives and Methods Кобякова І.К., Швачко С.О. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/45366>
10. Wilde O. Fairy Tales and Stories. – Czechoslovakia: Octopus Books, 1980.

Received: 28 March, 2019

**SEMANTICO-STYLISTIC PECULARITIES OF COLORS IN
PHRASEOLOGICAL SYSTEM OF THE GERMAN LANGUAGE****Shchyhlo L.**

Candidate in Philology, Associate Professor

ORCID ID 0000-0002-9441-6175

Abdullaieva A.

Student

Antipova A.

Student

Sumy State University,

2, Rymyski-Korsakov St., Sumy, 40007, Ukraine

l.schiglo@gmail.com

The proposed study deals with color namings as a special semantico-stylistic layer of vocabulary, peculiarities of their usage, explicit and implicit meanings, and their role in phraseological units. The relevance of the topic is determined by the fact that the color namings that are part of the phraseological system of the German language, often convey not a direct feature of the object, but only give an indication of the similarity with another phenomenon or object. Thus, non-vocabulary meanings of color namings are actualized in the composition of stable expressions, which allows a wider representation of the common linguistic view of the world. In addition, color namings that are components of German idioms, presently, are not sufficiently investigated, therefore, the direction of the work is promising.

Phraseological units accompany human life from birth to death. They give a description of the world, human activities, and the person himself. At the same time, each object of our reality is characterized by a certain color, even if it is barely noticeable and indistinct. A person perceives color not only as an objective characteristic, but also as a moral and aesthetic category. This category expresses attitude, assessment, norm. Phraseological units that have color namings in their composition are accompanied by evaluative connotations and are correlated with a holistic world view of a particular national culture.

Having obtained deep symbolic semantics in the process of the development of the German language, the colors reflect the linguistic view of the world through the prism of which native speakers perceive reality. The analysis of the material of the German language showed that the colors schwarz, weiß, rot, grün, grau, gelb, blau are the main color namings in the German language. Almost all the analyzed colors are characterized by binary meanings, which are widely represented in the linguistic view of the world of the German people by phraseological units with positive and negative connotations. The spheres of application of phraseological units with a component of color are found out: political, historical, economic, religious, spiritual, household. Color lexemes can be classified into basic (achromatic, non-achromatic) and non-basic (derived from basic colors).

Key words: *phraseological unit, color naming, phraseological composition of the German language, semantic and stylistic peculiarities.*

Introduction. *Phraseological units accompany human life from birth to death. They give a description of the world, human activities, and the person himself. At the same time, each object of our reality is characterized by a certain color, even if it is barely noticeable and indistinct. A person perceives color not only as an objective characteristic, but also as a*

moral and aesthetic category. This category expresses attitude, assessment, norm. Phraseological units that have color namings in their composition are accompanied by evaluative connotations and are correlated with a holistic world view of a particular national culture.

Therefore, it is not surprising that in recent years, phraseological units with color namings have attracted the attention of researchers. (O. Zubach, L. Kovbasiuk, T. Kozak, I. Humeniuk, L. Donetskykh, V. Diatchuk, L. Pustovit, T. Semashko and others). According to linguists, «phraseological units with the component «color naming» belong to a part of the nominative composition of the language, which is characterized by an expressed cultural and national identity» [7, p. 268].

The proposed study deals with color namings as a special semantico-stylistic layer of vocabulary, peculiarities of their usage, explicit and implicit meanings, and their role in phraseological units. **The relevance of the topic** is determined by the fact that the color namings that are part of the phraseological composition of the German language, often convey not a direct feature of the object, but only give an indication of the similarity with another phenomenon or object. Thus, non-vocabulary meanings of color namings are actualized in the composition of stable expressions, which allows a wider representation of the common linguistic view of the world. In addition, color namings that are components of German idioms, presently, are not sufficiently investigated, therefore, the direction of the work is promising.

Taking into account the state of the study of the color naming functional peculiarities in the phraseological composition of the German language, the current tendency in the study of their semantics, **the objectives of the research**, on the basis of semantico-stylistic analysis, are studying out the peculiarities of color nominations as components of the phraseological units of the German language.

Achieving the objectives involves performing the following **necessary tasks**:

1) to analyze the directions of linguistic research in the field of phraseological unit and to identify the main peculiarities of phraseological units;

2) to examine some of the classification of phraseological units;

3) to find out the phenomenon of color in the composition of stable expressions;

4) to determine the scope of the usage of phraseological units with a color component;

5) to investigate the semantic features and functional load of color nominations, which are components of the phraseological units of the German language.

The subject area of the research is semantico-stylistic peculiarities of the phraseological units with color namings in the German language.

The specific topic is to describe the semantico-stylistic peculiarities of color nominations as components of phraseological units.

Results of the research. The phraseological units, due to their vivid national coloring, characterizing a certain attitude to the way of life of people, a system of values, has long been the subject of discussions of linguists. For today, there is a large number of scientists, scholars who have studied the concept of «phraseological units», their features, nature, semantics, spheres of distribution, and so on. Thus, V. Vynogradov and his followers V. Arkhanhelskyi, O. M. Babkin, M. M. Shanskyi, L. I. Roizenzon, V. P. Zhukov, R. N. Popov, I. I. Chernyshov studied such cardinal problems, as the volume and subject of phraseology, features of phraseological units, peculiarities of phraseological significance, the research methodology.

The term «phraseological unit» was first approved by V. V. Vynogradov and should have been used to refer to those compounds that are formed not during the linguistic process, but are reproduced in accordance with tradition. Consequently, the reproducibility, according to the scientist, is the main feature of phraseological units [3, p. 59–62].

In linguistics there are more than 20 definitions of the concept of «phraseological unit», but it should be noted that today no one can reach the only definition of this concept.

«Phraseological unit» is:

1) a separate independent unit of speech, characterized by phraseological significance, component composition, grammatical categories, reproducibility [1, p. 16].

2) a separate independent unit of the language, «which is characterized by the phrasal meaning, component composition and grammatical categories, and performs a nominative function, and, with it, characterizes the subject of the phrase, or its dynamic and statistical peculiarities» [6, p. 240].

3) consists of more than one word and is a combination of words that are not connected with each other during the speech, and have long been known in the language [11, p. 11].

Phraseological units are marked by a number of characteristics that allow them to be considered independent units of the language, different from other linguistic units – from words, phrases, sentences.

Having analyzed the existing definitions of phraseological units, one can distinguish the following number of features:

1) semantic integrity or semantic instability (V. V. Vynogradov, V. L. Arkhanhelskiy, V. P. Zhukov, M. Shanskiy, L. A. Bulakhovskiy, G. Burger);

2) metaphorical (B. O. Larin, A. V. Kunin, V. P. Zhukov, A. M. Babkin);

3) apart organized (V. P. Zhukov, M. Shanskiy, S. G. Havrin, L. H. Skrypnyk);

4) reproducibility (V. V. Vynogradov, V. L. Arkhanghelskiy, M. Shanskiy, S. H. Havrin, V. P. Zhukov, L. G. Skrypnyk, G. Burger);

5) the presence of at least two full-meaning words (S. H. Havrin, M. M. Shanskiy, H. Burger);

6) untranslatability into other languages (L. A. Bulakhovskiy).

The phraseological units of the German language are varied and multifaceted classified. They are created depending on the purpose of their research, the years of phraseological studies, separate layers or considered criteria (structural, morphological-syntactic or semantic). So far, there has not been a clear classification, so we suggest you to review only a part of them at the moment.

I. In the studies of V. V. Vynogradov [4] the classification of units of phraseology according to the degree of semantic indivisibility is proposed. The linguist identified three types of phraseological units: phraseological fusions (idioms), phraseological unities, and phraseological combinations.

Phraseological fusions (*starre phraseologische Verbindungen*) is a completely indivisible, indecomposable stable phrase, the holistic meaning of which is not motivated, that is, it is not deduced from the meanings of its constituent components, for example: *jemanden / etwas im Stich lassen; jemandem urch die Lappen gehen; Kochdampf schieben.*

Phraseological unities (*phraseologische Einheiten*) are semantically indivisible, holistic, consistent content phrases, for example: *Öl ins Feuer gießen; Stroh im Kopf haben; wie ein Buch reden.* In phraseological units of this type, the general meaning can be motivated by the semantics of word-components: it is to some extent linked with the meaning of words that are part of their composition.

Phraseological combinations (*einfache phraseologische Verbindungen*) are stable motivated figures of speech, that is their holistic meaning comes out from the meanings of the constituent parts of their separate words, for example: *Abschied nehmen; Erfolg, Interesse, Aussichten haben; zum Ausdruck bringen.*

The compilers distinguish, from purely structural separation, the pair composites of the words (*Zwillingsformen*), which, according to the degree of adhesion and rethinking of the components, are partly referred to unities, and partly to idioms.

II. Classification of phraseological units by Wolfgang Fleischer from a morphologically-syntactic view [12].

In the case of such a classification, parts of the language of the separate components are considered and further differentiated according to the main components:

- substantival (*substantivische*) – consist of a «main word» and its attributes, for example, *der Bund fürs Leben;*

- adjective (adjektivische) – the authors pay little attention to this category because they are not numerous, for example *fix and fertig*;
- adverbial (adverbiale) – this category includes a large number of frequently used phraseological units, for example, *unter vier Augen, im großen und ganzen*;
- verbal (verbale) – in this case, each phrase combines a verb with a predicate function. This category is the most common of all.

III. Harald Burger in his basic classification [11] distinguishes the following types of phraseologisms:

1) referential phrasalological units (Referentielle Phraseologismen) – relate to objects, processes, phenomena of reality (real or fictitious): *schwarzes Brett*;

2) structural phraseological units (Strukturelle Phraseologismen) – establish grammatical relations: *in Bezug auf*;

3) communicative phraseological units (Kommunikative Phraseologismen) – have a specific task in establishing, defining, implementation and completing communicative actions. Such phraseologisms can also be called routine formulas (Routineformeln): *Guten Morgen*.

According to T. M. Haidukova, the color denoting lexemes can be classified into basic (achromatic, non-achromatic) and non-basic (derived from basic colors) [5, p. 12].

Achromatic colors in the painting are those that do not have warm-cold shades, and they differ from each other only in degree of light.

In German philology, **white colour** semantics is associated with purity, innocence, salvation, frankness, openness, simplicity, truth: *weiße Weste haben* (to be innocent) [9, p. 583], *ein weißes Blatt Papier* (blank sheet of paper) [2, p. 583], *ein weißer Fleck auf der Landkarte* (to be a white, undiscovered place on the map) [2, p. 583]. This color evokes a joyful, optimistic mood, symbolizing a light, cheerful beginning: *eine weiße Hemdbrust* (have an unblemished reputation) [9, p. 583]. This color naming usually has a positive connotation, but there are also negative meanings: cold, snow, winter, illness, hospital: *er ist ganz weiß im Gesicht* (to turn pale) [9, p. 583].

Black colour symbolizes darkness, sadness, hatred, death. Therefore, phraseological units with a black component have a connotation of negativity, pessimistic mood or sensation, grief, failure: *etw. schwarz (schwarz in schwarz) (an) sehen / malen* (to see something in a dark light), *schwarz sehen* (to be pessimistic; to see that things are nasty) [9, p. 182], *die schwarze Kugel gezogen haben* (to fail, to make a bad choice) [9, p. 413]. In addition, black color can denote humiliation, destruction, evil: *j-n schwarz ärgern* (to bring someone to misery), *schwarz abgeschrieben sein bei j-m* (to have a bad reputation in someone) [9, p. 182]. In German, the meaning of black color was fixed in the colors of illegal, unlawful, prohibited or uncommon actions, deception, betrayal: *er ist dort (im Zirkus, Theater ua) schwarz gewesen* (he gatecrashed there (in a circus, a theater, etc.) he went there without a ticket) [10, p. 545], *schwarz (über die Grenzen) kommen* (illegally pass (border)) [9, p. 182].

Sometimes there are phraseological units without coloring (giving the subjects a clear color), only a shade that indicates whether an object, a phenomenon etc. is light or dark. As well as their colorful matches, a color naming dark (*dunkel*) carries a connotation of something negative, illegal, concealed: *etw. vor j-m dunkel halten* (to hide something from somebody) [9, p.136]; and light (*hell*) means clarity, authenticity, undividedness: *hell und klar sein* (to be completely obvious, clear), *heller Wahnsinn* (real insanity), *helle, daß (mich) die Augen beißen* (clear as a bell, clear as daylight) [9, p. 285].

Gray (*grau*) is graceful, dull, denotes monotony, spiritual and moral poverty, emptiness of life: *als graue Elend kriegen* (to despair), *grau in grau or alles in grau sehen* (in shades of gray, dimly) [9, p. 279]. Also, *grau* (gray) is often used to denote activity, straddling boundaries of something (since the gray color consists of black and white): *das ist nicht grau und nicht grün* (betwixt and between) [9, p. 279]. We also discover the following idioms with this adjective in German language, which refer to gray hair, old age, antiquity,

old age: alt und grau werden (to become old and gray), graue Vorzeit (or Zeit) (hoary antiquity) [9, p. 279].

Chromatic include all the colors of the solar spectrum: red, orange, yellow, green, blue, light-blue, purple. The primary colors of the spectrum are red, yellow, and blue.

The red color symbol is the widest [8]. Phraseologisms with a component of red may bear a connotation of a special, long-awaited event, holiday: einen Tag i Kalender rot anstreichen (especially celebrate any day) [9, p. 365]. It's our instinct to blush when we feel some emotions, such as indignation, anger, fury or shame. This is that precisely helped enhance some phraseological locutions with a component of red color: rot anlaufen (werden) (to turn red, to dip paint), j-n rot machen (to make someone redder), es war ihm rot vor den Augen (the rage dazzled him) [10, p. 500]. In addition, the red color can be associated with money, pennies, or poverty: keinen (or nicht einen) roten Heller besitzen (to live off nothing), keinen roten Heller zahlen (not to pay not a dime) [9, p. 321].

Pink (rosa) means something secret, hidden, that came from the ancient Romans, for whom the rose was an emblem of mystery: etw. sub rosa sagen (to say something in a great secrecy) [10, p. 500].

Blue (blau) symbolizes the cloudless sky, the impossible dream, the infinity, the purity, the nobility: die blaue Blume (a blue flower, the embodiment of unfulfilled dreams), blaues Blut (blue blood, noble origin) [9, p. 106]. Besides positive, there are also negative sides: intoxication, deceit, bad content of messages or events, anger: blau machen (to shirk, to booze), blau reden (to lie, to screw up), blau (unschuldsblau) sein (to be very drunk, to be very fool) [10, p. 87], ein blauer Brief (official written notice of dismissal or student's underachievement), blauer Montag (absenteeism on Monday) [9, p. 106].

There is also ambiguous green color (grün). On the one hand, the green color is associated with nature, spring, youth, health, life, calmness, joy: noch zu grün sein für (to be too young, inexperienced) [10, p. 249], ein grüner Junge (spring chicken, sucker) [9, p. 283]; on the other hand, it is a color of jealousy, anger, irregularity: j-n grün und blau schlagen (to beat someone almost to death), sich grün und gelb ärgern (angry, rage) [10, p. 249]. This color holds a connotation of arrogance, excessive self-love as well: sich grün machen (to think highly of yourself), j-m nicht grün sein (not to be admonished to anyone, to dislike someone) [9, p. 283].

It is recorded the most negative value of the yellow color (gelb) in German phraseology. It often symbolizes such human qualities as insincerity, envy, anger: Gelb und grün werden (to green with envy, anger) [10, p. 224], der gelbe Neid (green envy) [9, p. 75], sich gelb und grün ärgern (to green with anger) [9, p. 45].

Genetically related to gelb is golden color (golden), which is associated with gold, money, profit, wealth: die goldene Kalb (a symbol of wealth – a golden calf) [10, p. 364]. On the contrary, its figurative meaning symbolizes something sublime, outstanding, honorable, immaterial, spiritual values: die goldene Hochzeit (golden wedding) [10, p. 343], das goldene Buch (honorary book) [10, p. 275], goldene Worte (farewell greetings, wishes) [10, p. 327].

Brown color (braun) is rare in use in folk traditions, images, tales and folklore [5, p. 13]. This color is mainly used in the strictest sense: brauns Haar (nutbrown hair), braune Augen (brown eyes), braune Haut (tanned skin) [10, p. 285]. However, brown is also associated with fascism and the Nazi: the braune Vergangenheit (Nazi past) [10, p. 285].

Conclusions. There is no single definition of the «phraseological unit» among the phraseological units researchers. By the phraseological unit one understands the lexical-grammatical unity of two or more distinctly formed components, grammatically organized by the model of a phrase or sentence, but indivisible lexically, stable in its composition and structure, which, having integral meaning, is reproduced in the language. Among the many features of phraseological units we can single out the most general: the presence of at least two full-fledged words, semantic integrity, metaphor, stability, reproducibility, etc.

Linguists study phraseological units in various aspects and classify them according to different characteristics. There are a number of classifications of phraseological units

(semantic, morphological, stylistic, structural, grammatical, genetic). Among the many classifications, the most commonly used is classification of phraseological units by degree of semantic indivisibility (phraseological fusions (idioms), phraseological unities, and phraseological combinations) proposed by Vinogradov V. V.

Acquiring a profound symbolic semantics in the development of the German language, the colors reflect the linguistic picture of the world, through the prism of which native speakers perceive reality. The material analysis ostended that the colors schwarz, weiß, rot, grün, grau, gelb, blau are the main color denotations in the German language. Almost all analyzed colors are characterized by the binarity of meanings, widely represented by phraseological units with a positive and negative connotation in the language picture of the world of the German people. It found out the fields of application of phraseological units with a component of color: political, historical, economic, religious, spiritual, social. Lexemes on the color scheme can be classified into basic (achromatic, non-achromatic) and non-basic (derived from the primary colors).

In the process of achromatic color denotations analysis (white, black and all the intermediate gray colors between them), it was found that they have positive and negative semantics. The color namings «black» and «gray» and «dark» in the German phraseological fund, mostly transmit a negative content. Frequently phraseological units with these color namings are used to refer to concepts of pessimistic mood, grief, despair, failure, illegal or covert actions, deception, humiliation, monotony, and destruction. The color nominations «white» and «light» projects positive meanings and elicit joyful emotions: purity, authenticity, undivided, cheerful beginning.

Chromatic colors are red (rot), yellow (gelb), green (grün), blue (blau) and their shades: golden (golden), pink (rosa) – perform the different stylistic functions as part of phraseological units. Connotation of red color is controversial. It can symbolize passion, victory, holiness, life, love, and anger, vengeance, rage or shame. The shade of red, pink, conveys the meaning of something secret, hidden. The blue color is also binary: on the one hand it is interpreted as purity, unrealistic dreams, nobility, and on the other hand – as anger, falsehood, drunkenness. To indicate the color in the phraseological composition of the German language lexemes of green and yellow hold a connotation of rage, envy and jealousy. Besides, it is associated with the physiological processes of the human body. However, these color namings also carry a positive interpretation: green symbolizes nature, youth, the birth of a new one; And, genetically related to yellow, gold is compared to something spiritual and respectful. Connotation of the brown color is rather narrow: in most cases, the color retains its direct meaning, but sometimes there are associations with fascism.

The multidimensional nature of the raised issue requires further elaboration in the following scientific studies: conducting a typology between the Ukrainian or English languages, the use of phraseological units with a color component in various spheres of human activity, various discourses, etc.

СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОЛЬОРОНАЗВ У ФРАЗЕОЛОГІЧНІЙ СИСТЕМІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Щигло Л. В.

Кандидат філологічних наук, доцент

ORCID ID 0000-0002-9441-6175

Абдулласва А. Ф.

Студентка

Антіпова А. Ю.

Студентка

Сумський державний університет

вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007, Україна

l.schiglo@gmail.com

Пропоноване дослідження присвячене кольороназвам як особливому семантико-стилістичному шару лексики, особливостям їх вживання, експліцитним та імпліцитним значенням, ролі у фразеологізмах. Кольоронайменування, які входять до складу фразеологічної системи німецької мови, частіше передають не пряму ознаку предмета, а лише дають вказівку на подібність з іншим явищем чи предметом. У складі усталених виразів актуалізуються несловникові значення кольороназв, що дозволяє ширше висвітлити загальномовну картину світу. Фразеологізми супроводжують людське життя від народження й до самої смерті, характеризують навколишній світ, діяльність людини та саму людину. Будь-який об'єкт нашої дійсності описується певним кольором, навіть якщо він ледь помітний і нечіткий. Людина сприймає колір не лише як об'єктивну характеристику, але й як морально-естетичну категорію. Ця категорія виражає ставлення, оцінку, норму. Фразеологічні одиниці, що мають у складі назви кольорів, супроводжуються оцінними конотаціями та співвіднесені з цілісною картиною світу окремої національної культури.

Набувши у процесі розвитку німецької мови глибинної символічної семантики, кольори віддзеркалюють мовну картину світу, через призму якої носії мови сприймають дійсність. Аналіз матеріалу німецької мови показав, що кольори schwarz, weiß, rot, grün, grau, gelb, blau є основними кольоропозначеннями в німецькій мові. Майже всі проаналізовані кольори характеризуються бінарністю значень, які широко представлені у мовній картині світу німецького народу фразеологізмами з позитивною та негативною конотацією. З'ясовано сфери застосування фразеологічних одиниць з компонентом кольору: політична, історична, економічна, релігійна, духовна, побутова. Фразеологічні єдності на позначення кольору можна класифікувати на основні (ахроматичні, неахроматичні) та неосновні (похідні від основних кольорів).

***Ключові слова:** фразеологізм, кольороназва, фразеологічний склад німецької мови, семантико-стилістичні особливості.*

СЕМАНТИКО-СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЦВЕТОНАИМЕНОВАНИЙ ВО ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКОЙ СИСТЕМЕ НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА

Щигло Л. В.

Кандидат филологических наук, доцент

ORCID ID 0000-0002-9441-6175

Абдуллаева А. Ф.

Студентка

Антипова А. Ю.

Студентка

Сумской государственной университет

ул. Римского-Корсакова, 2, г. Сумы, 40007, Украина

E-mail: l.schiglo@gmail.com

Предложенное исследование посвящено цветонаименованиям как особенному семантико-стилистическому слою лексики, особенностям их употребления, эксплицитным и имплицитным значениям, роли в фразеологизмах. Цветонаименования, которые входят в состав фразеологической системы немецкого языка, чаще передают не прямой признак предмета, а лишь дают указание на сходство с другим явлением или предметом. В составе устойчивых выражений актуализируются несловарные значения цветонаименований, что позволяет шире представить общезыковую картину мира. Фразеологизмы сопровождают человеческую жизнь от рождения и до самой смерти, характеризуют окружающий мир, деятельность человека и самого человека. Любой

объект нашей действительности описывается определенным цветом, даже если он едва заметен и нечеткий. Человек воспринимает цвет не только как объективную характеристику, но и как морально-эстетическую категорию. Эта категория выражает отношение, оценку, норму. Фразеологические единицы, имеющие в составе названия цвета, сопровождаются оценочными коннотациями и соотносены с целостной картиной мира отдельной национальной культуры.

Получив в процессе развития немецкого языка глубинной символической семантики, цвета отражают языковую картину мира, через призму которой носители языка воспринимают действительность. Анализ материала немецкого языка показал, что цвета schwarz, weiß, rot, grün, grau, gelb, blau являются основными цветоименованиями в немецком языке. Почти все проанализированные цвета характеризуются бинарностью значений, которые широко представлены в языковой картине мира немецкого народа фразеологизмами с положительной и отрицательной коннотацией. Выяснено сферы применения фразеологических единиц с компонентом цвета: политическая, историческая, экономическая, религиозная, духовная, бытовая. Фразеологические единства для обозначения цвета можно классифицировать на основные (ахроматические, неахроматические) и неосновные (производные от основных цветов).

***Ключевые слова:** фразеологизм, цветоименование, фразеологический состав немецкого языка, семантико-стилистические особенности.*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авксентьев Л. Г. Сучасна українська мова. Фразеологія : навч. посібник. Харків: Вища шк., 1983. 137 с.
2. Большой немецко-русский словарь : В 3 т. – Т. 2 / Авт.-сост. Е. И. Лепинг, Н. П. Страхова, Н. И. Филичева и др.; Под общ. рук. О. И. Москальской. 8-е изд., стереотип. Москва : Рус. яз., 2002. 680 с.
3. Виноградов В. В. Лексикология и лексикография. Москва : Наука, 1977. 254 с.
4. Виноградов В. В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке. Москва, 1986. 342 с.
5. Гайдукова Т.М. Цветообразование человека и частей его тела : автореф. дис. на соискание научн. степени канд. филол. наук: «Германские языки». Нижний Новгород, 2008. 23 с.
6. Демський М. Т. Дери́вація фразем на базі слів та вільних синтаксичних конструкцій. Львів : Мовознавство, 1988. С. 37–45.
7. Ковбасюк Л. А. Фразеологічні одиниці з компонентом «кольороназва» як елементи національно-мовної картини світу (на матеріалі німецької та англійської мов) // Проблеми зіставної семантики : Вип. 7. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2005. С. 267–273.
8. Козак Т. Б. Лексико-семантична група слів, які позначають колір у німецькій мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04. «Германські мови». Одеса, 2002. 18 с.
9. Німецько-український фразеологічний словник / [укл. В. І. Гавриш, О. П. Пророченко] Т. 2. Київ: Рад. Школа, 1981. 382 с.
10. Осовецька Л. С. Фразеологічний словник німецької мови / Л. С. Осовецька, К. М. Сільвестрова. Київ : Рад. школа, 1964. 716 с.
11. Burger H. Phraseologie: Eine Einführung am Beispiel des Deutschen. Berlin : Erich Schmidt Verlag, 2007. 240 S.
12. Fleischer W. Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache. 1. Aufl. Leipzig : VEB Bibliographisches Institut, 1982. 250 S.

REFERENCES

1. Avksentyev L. G. Suchasna ukrayinska mova. Frazzeologiya : navch. posibnyk. Harkiv : Visha shk., 1983. 137 s.

2. Bolshoj nemecko-russkij slovar : V 3 t. – T. 2 / Avt.-sost. E. I. Leping, N. P. Strahova, N. I. Filicheva i dr.; Pod obsh. ruk. O. I. Moskalskoj. 8-e izd., stereotip. Moskva : Rus. yaz., 2002. 680 s.
3. Vinogradov V. V. Leksikologiya i leksikografiya. Moskva : Nauka, 1977. 254 s.
4. Vinogradov V. V. Ob osnovnyh tipah frazeologicheskikh edinic v russkom yazyke. Moskva, 1986. 342 s.
5. Gajdukova T. M. Cvetoobrazovanie cheloveka i chastej ego tela : avtoref. dis. na soiskanie nauchn. stepeni kand. filol. nauk: «Germanske yazyki». Nizhnij Novgorod, 2008. 23 s.
6. Demskij M. T. Derivaciya frazem na bazi sliv ta vilnyh syntaksychnyh konstrukcij. Lviv : Movoznavstvo, 1988. S. 37–45.
7. Kovbasyuk L. A. Frazeologichni odynyci z komponentom «koloronazva» yak elementy nacionalno-movnoyi kartyny svitu (na materialy nimeckoyi ta anglijskoyi mov) // Problemy zistavnoyi semantyky. Vyp. 7. Kyiv : Vyd. centr KNLU, 2005. S. 267–273.
8. Kozak T. B. Leksiko-semantichna grupa sliv, yaki poznachayut kolir u nimeckij movi : avtoref. dis. na zdobuttya nauk. stupenya kand. filol. nauk : spec. 10.02.04. «Germanski movy». Odesa, 2002. 18 s.
9. Nimecko-ukrayinskyj frazeologichnyj slovnik / [ukl. V. I. Gavris, O. P. Prorochenko] T. 2. Kyiv: Rad. Shkola, 1981. 382 s.
10. Osovecka L. S. Frazeologichnyj slovnyk nimeckoyi movy / L. S. Osovecka, K. M. Silvestrova. Kyiv : Rad. shkola, 1964. 716 s.
11. Burger H. Phraseologie: Eine Einfuhrung am Beispiel des Deutschen. Berlin : Erich Schmidt Verlag, 2007. 240 S.
12. Fleischer W. Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache. 1. Aufl. Leipzig : VEB Bibliographisches Institut, 1982. 250 S.

Received: 15 May, 2019

РУЙНІВНІ НАСЛІДКИ ВІДЧУЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ВІД МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У РОМАНІ А. ДІМАРОВА «ІДОЛ»

Калантаєвська Г. П.

Кандидат філологічних наук, доцент

ORCID ID 0000-0001-8727-9427

Сумський державний університет

2, вул. Римського-Корсакова, Суми, 40007, Україна

g.kalantaevskaya@journ.sumdu.edu.ua

А. С. Дєдова

Студентка

Сумський державний університет,

вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007, Україна

Стаття присвячена з'ясуванню наслідків деструктивного для особистості відчуження від категорій духовності та моралі, етичних норм та власної родини внаслідок культивованих у соціумі пріоритетів байдужості, егоцентризму, матеріального добробуту, психічної невразливості, нещадності тощо, художньо представлених у романі А. Дімарова «Ідол». Зі зрозумілих сьогодні причин уникаючи загадок про суспільну атмосферу страху і зомбування свідомості людей комуністичною ідеологією ненависті до ворогів народу, А. Дімаров описав трагедію відірваної від свого роду особистості, якій не було прищеплено християнської етики. У статті простежується помічений автором процес безкарного здійснення моральних злочинів, руйнівний вплив сліпої саможертвності матері на формування в її дочки релятивного світогляду, зневаги до людей, зрадливості, корисливості, уміння маніпулювати. Звертається увага на взаємозалежність і взаємозумовленість моделей поведінки героїнь роману, нездатних до порозуміння, покаяння, справжньої любові.

Ключові слова: відчуження, пріоритети, моральні злочини, релятивні переконання.

Аналізуючи прозу 80-х років ХХ ст., І. Дзюба зазначив, що у ній на загальному тлі «парниковості», моди на «престижних» літературних героїв усе ж «відчувається наростання занепокоєних пошуків персонажа. Урізноманітнюються соціальне бачення персонажів, «моделі» психічних структур, рівні самоусвідомлення; художню увагу привертають і ті типи особистостей, які досі обминали з міркувань їхньої нібито непоказовості для суспільства, непоширеності, маловажливості тощо (а насправді через загальмованість функції соціального гуманізму в самій літературі) [1, с. 152]. Перераховані науковцем тенденції стосувались доробку А. Дімарова, Б. Харчука, В. Тарнавського, проте уміння бачити проігноровану суспільством духовно скалічену особистість та досліджувати модель її поведінки як небезпечного морально-психологічного явища, які мав на увазі І. Дзюба, було притаманне А. Дімарову ще з часів його роботи над романом «Ідол», поява якого викликала дошкульну критику ідеологічно пильних літературознавців. Насправді ж

© Калантаєвська Г. П., 2019

письменник, абстрагувавшись від зовнішніх чинників настільки це дозволяла цензура і тканина твору, зосередився на позачасовій загальноцивілізаційній проблемі морального спотворення людини через стосунки з власною родиною. Драматичні взаємини, що ґрунтуються на надмірній саможертвності, почутті провини, зацикленості на матеріальному добробуті, – з одного боку, і зневазі, самозакоханості, – з іншого, ще з часів античного світу були предметом спостережень та досліджень психологів і представників красного письменства, які вважали такі крайнощі аморальними і згубними. Тому *актуальність* нашої статті полягає у гострій потребі сучасного суспільства (великою мірою й досі пострадянського) віднаходити у родинних взаєминах приховані за матеріальними пріоритетами сьогодення справжні моральні й духовні цінності, засновані на засадах поваги до чужих інтересів і потреб, гуманності, свободи особистості тощо. *Метою* статті є простежити руйнівні для людської психіки та поведінки в родині і соціумі наслідки материнської саможертвності як вияву інтелектуальної та духовної обмеженості, представлені у романі А. Дімарова «Ідол». Для реалізації поставленої мети слід виконати такі *завдання*: простежити психологічно обґрунтований автором роману процес деформації особистостей Софії та Лариси у взаємозв'язку з обставинами у родинах і стосунках із оточенням; з'ясувати визначальні риси характерів та специфіку світовідчуття героїнь роману А. Дімарова у контексті їхнього ставлення до інших людей і стосунків між собою; умотивувати ставлення Софії до батька, пасербиці Наталки та чоловіка Петра як зразок поведінки для власної дочки.

Аналізові творчого доробку А. Дімарова в нашому літературознавстві присвячені дослідження таких науковців, як М. Жулинський, М. Наєнко, Г. Штонь, В. Баранов, А. Гурбанська, М. Слабошпицький, Т. Гросевич та інші. Передусім дослідники звертають увагу на вичення життєвого шляху й світогляду письменника, дають огляд його художньої та мемуарної спадщини, з'ясовують особливості творчого стилю та індивідуальної манери автора численних повістей і романів. Зокрема Г. Штонь наголошує на виразних ознаках специфічного дімаровського стилю – «глибоконародному психокolorиті і пов'язаній із ним оповідності вираження» [2, с. 13], М. Слабошпицький підкреслює, що А. Дімаров «культивує літературний мінімум та аскетизм, категорично відмовляючись од усяких прислівникових психологізмів... та архіпоетичних пасажів» [3, с. 128]. М. Наєнко зазначає, що письменник є автором знакових для нашої художньої літератури сімейних романів, якими могла б пишатись будь-яка світова белетристика [4]. Не залишився поза увагою критиків і роман А. Дімарова «Ідол», написати який, за словами Г. Штоня, було виявом безпрецедентної сміливості «навіть для загальносуспільної атмосфери, що утвердилась в країні після ХХ з'їзду КПРС» [5, с. 52]. Належне місце творчість А. Дімарова займає і в літературознавчих дослідженнях І. Дзюби, який наголосив, що на початку 60-х років ХХ ст. «всупереч офіційній догмі про цілковиту гармонію особистості й суспільства література досліджувала різні колізії між ними» [6, с. 93], зокрема А. Дімаров в одній із ранніх повістей звернув увагу на «явище фальшивого благополуччя» [6, с. 93], долучився й іншими творами до моральної «рентгеноскопії» «характерних людських типів та взаємозалежності між ними» [6, с. 93]. Визначальною рисою повістей і романів А. Дімарова І. Дзюба вважає «помічальність до змін у суспільному побуті та психології сучасника» [1, с. 128], він також наголошує, що творам письменника «притаманна підкреслена соціально-аналітична спрямованість, навіть, сказати б, «санітарна» утилітарність» [1, с. 131]. На думку колеги письменника П. Загребельного, скандальний роман А. Дімарова «Ідол» був цінним для українського читача періоду хрущовської відлиги саме тим, що в ньому «увага зосереджена головним чином на змалюванні побуту наших людей, на змалюванні людського життя зсередини, він (А. Дімаров – Г. К.) показує ті людські монади, з яких складається наше суспільство, на які воно розпадається, з яких, власне, групується» [7, с. 4]. Науковець Т. Гросевич дослідила реакцію радянської критики на появу сімейних романів А. Дімарова «Його сім'я» та «Ідол» і зазначила, що саме «Ідол» не

був нею належно осмислений, бо в його оцінках переважав ідеологічний елемент та позиції вульгарного соціалізму, адже автор показав пересічну сім'ю зовсім не такою, «якою хотіла бачити радянська ідеологічно-педагогічна доктрина» [8, с. 13], звинувачуючи прозаїка у міщанському погляді на проблему і відсутності показу ролі піонерської та комсомольської організацій у вихованні героїні.

Наукова новизна нашої статті полягає в тому, що в ній простежується вплив деструктивної поведінки і моральних злочинів матері на формування в дочки психологічного феномену необмеженого егоїзму та моральної безвідповідальності, художньо представлений у романі А. Дімарова «Ідол». У передмові до двотомного видання вибраних творів А. Дімарова літературознавець В. Костюченко зазначив, що в романі «Ідол» письменник не типізує таку материнську гіперопіку, якою Софія спотворила власну дочку: «Навпаки, він підкреслює винятковість обставин, в яких опинилась дівчина. Не кінцевий результат цікавить Анатолія Дімарова, його пильна увага прикута до анатомії, до психології зрадництва» [9, с. 7]. З огляду на те, що таке заперечення типовості в радянському суспільстві явища зрадництва (родини, друзів, коханих, батьківщини) датоване 1982 роком, варто уточнити, що воно було продиктоване умовами тоталітарного часу, бо насправді в описуваній А. Дімаровим історичний період «цілі покоління в сум'ятті й німоті пройшли відчуження од віри батьків, од загальнолюдських моральних понять, од принципів, на яких тримається особа» [10, с. 28]. Перебуваючи, за словами Є. Сверстюка, «в культурній опозиції до режиму низької стелі» [10, с. 28], А. Дімаров своїм романом насправді порушив одну з найважливіших морально-психологічних проблем комуністичної доби – проблему відчуження людини від духовних цінностей свого народу, адже героїня твору Софія, образно кажучи, – блудна дитина. Її страх за себе і за дочку, байдужість до всіх інших людей є результатом відчуження від власної родини, наслідок психічної травми від більшовицької політики червоного терору. Вірусом зречення Софія інфікувала й дочку, а «людина, яка зреклася, носить у собі прецедент зречення. Вона стає на шлях релятивізму і розміну вартостей. Вона втрачає святиню в душі й стає ненадійною. Вона стає зрадливою і легко пристосовується до панівних сезонних вартостей. Вона перестає відстоювати принципи й боротись за ідеали. Вона втрачає обов'язок. Вона втрачає лице» [11, с. 13 – 14].

Постать Софії – головної героїні, жертви кривавого часу і власних інстинктів – подана в романі А. Дімарова в аспекті її жіночого (майже тваринного) єства на свідомому й підсвідомому рівнях: з її прагненням оберігати дитинча від будь-яких загроз, усувати всі перешкоди на дорозі в свої пестунки, контролювати її особисте життя тощо. Від самого народження вона, зайва в цьому світі, проходить драматичний шлях від занедбаної дівчинки до зневаженої матері, проте образ героїні далеко не однозначний, адже їй судилось побувати і щасливою дружиною, і турботливою матір'ю, і безсердечною мачухою, і жорстокою нареченою для свого другого чоловіка Петра, і заляканою служницею у власному домі, і приниженою втікачкою. Ставлення письменника до своєї героїні також неоднозначне, адже він об'єктивно з'ясовує різні сторони її характеру не через власні оцінки чи коментарі, а за допомогою опису Софіїних вчинків, її ставлення до людей, зокрема до власного батька, а передусім – до власної дочки, в якій вона зосередила увесь свій примітивний світ. Письменник простежує одне з найзагрозливіших для особистості психологічних явищ – патологічну гіперопіку матері над дитиною, знаходячи її причини в житті й свідомості самої Софії, якій судилось увійти в світ за край несприятливих обставин. Не переобтяжена материнською любов'ю, бита всіма в родині, крім батька, вона, пасла гусей і свиней, пустувала, робила шкоду й була за неї карана. Але через багато років ці суворі дитячі будні здаватимуться Софії найщасливішими часами. Материнство зробило жінку дуже залежною від дитини, мало не одержимою нею: напевно, далися взнаки спогади про власну непотрібність. Перші патологічні прояви ставлення Софії до дочки читач помічає, спостерігаючи, як мати не спускає дитини з рук, не робить зауважень за розбитий посуд, як кутає на

прогулянках, як радіє своєму умінню добре шити, додаючи при цьому, що каша – тільки для Лароньки: «От і тато просить, а ми йому не дамо» [12, с. 356].

Виявляючи гіпертурботу про дитину, жінка виявляє й перші ознаки бездушності до інших людей уже в ставленні до батьків свого чоловіка Миколи. Вона проігнорувала передсмертне бажання свекрухи побачити внучку, і зробила це з міркувань турботи про дитину, адже Ларонька була ще маленькою, а дорога – далекою – і жінка не захотіла ризикувати здоров'ям маляти заради свекрухи, до якої не мала ніякого співчуття.

Софію постійно супроводжувало почуття провини перед дочкою, внаслідок чого вона в усьому себе обмежує, відмовляється від простеньких спокус. Вона почувається винною, коли йде в кіно й лишає дочку вдома із сусідкою, звинувачує себе в тім, що Ларонька стала сиротою. Софія навіть покинула роботу, аби дочці не довелося самій сидіти вдома. Почуваючи себе винною перед рідним батьком, про якого зовсім забула, Софія проте передумала забирати його до себе із села, бо ж старий чоловік заважав би дитині, порушив би її звичний комфорт. Посилати татові грошей Софія теж не захотіла, бо саме збирала Ларонці, яка ще й до школи не ходила, гроші на шубку, шапочку та муфту. Слід зазначити, що Софія вчинила немало моральних злочинів, виправдовуючи їх захистом інтересів своєї дитини.

Будь-які розумні межі переходить турбота Софії про Лароньку-школярку, адже мати не тільки відводила її до школи, а й щодня чергувала біля будівлі, аби забрати дитину додому. Софія добровільно й радо обрала для себе роль служниці, куховарки й покоївки для своєї дитини. У творі ми не зустрічаємо згадок про якісь довірливі розмови матері з дитиною, не помічаємо материнських вимог, настанов, зауважень чи порад. Натомість спостерігаємо боязкі розпитування про здоров'я чи справи у школі, співчуття, підтримку навіть тоді, коли Ларонька вочевидь не має рації в конфліктах із вчителями, подругами, однокласниками, захоплення розумом, вродою, успіхами дитини, заохочення до зверхнього ставлення Лароньки до ровесників тощо. Постійною тривожністю, нав'язливою опікою Софія просто тероризує дочку, сприяє її дратівливості, брутальності, самозакоханості, зневажливому поводженню з матір'ю, бажанню відгородитись, мати особистий, недоступний Софії простір, що зрештою Ларонька й робить. Попередження вчителів щодо дівчини мати пропускає повз вуха, звинувачуючи в усіх непорозуміннях тільки школу. На зауваження вчительки про згубність Софіїного плазування перед дочкою недалеко мати обурюється, не розуміючи власних помилок, не відчуваючи загрози собі самій: «Невже вона, Софія, балує дочку, псує її тим, що на відміну від багатьох інших матерів усю свою любов, усе тепло свого серця віддає Лароньці? А що ж їй робити? Такою вона все вдалася, що не може любити лиш на половину і вимірювати свої турботи про доньку якимось педагогічними канонами. І потім... хіба Ларонька не втратила батька? Хіба не скривдили її доля ще на порозі життя, не пограбувала жорстоко?» [12, с. 400]. Таким чином, ми бачимо, що Софія сприймає Лароньку як жертву обставин, скривджену життям, тому і вважає своїм обов'язком будь-що компенсувати дочці її втрати перш за все за рахунок особистого життя і власних потреб. Саме така жертвна позиція спричинила довгі й болючі вагання Софії у стосунках із Петром, мимовільні думки про якого злили жінку, переконану, що єдина цінність її життя – Ларонька. За думку про можливість вдруге вийти заміж Софія сердиться на себе, в неї в душі йде постійна боротьба із спогадами, із пам'яттю про Миколу, бо якби вона захотіла, могла б знову створити сім'ю, адже, як часто зауважує автор роману, вона була напрочуд гарною, і чоловіки часто на неї задивлялись.

Софія відчайдушно тримається за Лароньку, якій дуже набридає, живе у постійному страху за неї: щоб не застудилась, не впала, не була голодною, не втопилась тощо. Не викликає симпатії Софія і в ставленні до Петра. Знаючи, що подобається йому, жінка критично оцінює його не дуже привабливу зовнішність, ставиться до нього досить жорстоко – то холодно, то тепліше і сердечніше, бо ніяк не

може вирішити для себе, чи потрібен він їй, чи має вона право на особисте життя. Побачення із Петром все ж нагадало Софії про те, що вона повністю занедбала себе, турбуючись тільки про Лароньку, що відмовила собі навіть у найнеобхіднішому – у пристойному одязі, що є важливим для будь-якої жінки.

Ставлення Софії до Петра свідчить про те, що вона зовсім не любить його, бо їй не цікаво, що в нього на серці, але їй подобається його увага, навіть захоплення. Ймовірно, цей шлюб, вважала Софія, дасть їй можливість покращити їхній із Ларонькою матеріальний стан. Виходячи заміж за Петра, Софія навіть пообіцяла собі бути доброю матір'ю для пасербиці Наталки. Однак у ставленні до Петрової дочки Софія, яка сама, здавалось би, виросла без матері, не виявила ні людяності, ні тактовності, ні звичайної справедливості. Засліплена патологічною любов'ю до власної дочки, Софія навіть не помічала, як неоднаково ставилась до дівчаток, не звертала увага на те, як Ларонька зверхньо та зневажливо поводитись із названою сестрою, як глузувала з неї, принижувала. Перешиваючи Наталці сукенки, з яких виросла Ларонька, Софія щиро старалась, але вона не знала найгіршого в стосунках між дівчатками: її Ларонька дражнила Наталку тим, що мама пошеє її, Лароньці, платтячко з нової тканини, а Наталці – зі старого плаття. Мачуха Софія не помітила, що її дочка цькує Наталку не тільки вдома, а й у школі, оголошуючи однокласникам, що одяг зведеної сестри – перешитий із недоносків. Софія не зуміла й не захотіла побачити дитячої ненависті, конфлікту, засуджувала пасербицю як невдячну дитину, яка, між тим, чудово розуміла несправедливе ставлення мачухи: «А « невдячна дитина» помічає усе. І те, як нова мати, принісши гостинець, спершу дає Ларі, потім вже їй; як і на стіл подає спершу Ларисі й завжди, розмовляючи з дочкою, кладе їй долоню на голову, перебирає ласкаво волосся, а їй, Наташі, цього не робить ніколи. І голос тепліший, і очі ніжніші, й усмішка світліша – все це Ларисі, все їй, улюбленій донечці, і нічого Наташі» [12, с. 428]. Фатальної помилки у ставленні до пасербиці припустилась Софія, не розібравшись у конфлікті між зведеними сестрами під час їхньої гри з ляльками. Жорстоко побивши дівчинку-сироту на очах у своєї пестунки, Софія тим самим переконала власну дочку у безкарності за будь-які аморальні вчинки, посяла у свідомості в обох дівчаток уже дорослу, справжню ненависть одна до одної, непримиренність. Саме Софія стала винуватцем образи Наталки не тільки на мачуху та її дочку, а й на власного тата, який не захистив її, хоч і помічав неоднакове ставлення дружини до дітей.

Непомітно для себе Софія стає інструментом маніпулювання Лароньки, коли обіцяє дочці купувати для неї подарунки таємно від пасербиці. Чи розуміла жінка, як це вплине на моральні якості дочки? У цьому немає сумніву, але тваринний потяг захищати власне дитинча бере гору над здоровим глуздом. Ця хвороба досягає свого апогею, коли Софія, помітивши неохайні записи в зошитах Лароньки і зразкові – в зошитах Наталки, зумисне забризкала чорнилом сторінки в зошиті пасербиці після чергової скарги дочки. Жінка нібито й розуміє, наскільки брудний її вчинок, але нізачо не хоче признатись Петрові, вона ховається від власного сумління «за отой свій крик, за гнів свій і сльози, рятуючись від правдивих докорів чоловіка» [12, с. 438]. Нездорова любов до Лароньки така ж велика, як і ненависть до пасербиці, яку Софія мало не покалічила, кинувши в неї дровиняку, через що дитина місяць пролежала в ліжку. Через це вона втратила Петра, позбулась ще ненародженої дитинки, аби ніхто не став між нею і дочкою. Навіть у лікарню Софія не лягла після домашнього аборту, аби не створювати Лароньці дискомфорт.

Приблизно від цього часу самовіддана мати починає очікувати від дорослої вже дочки-старшокласниці любові, співчуття, допомоги, яких вона, на переконання Софії, заслужила. Проте все її очікування виявились марними – поруч із нею жила красива байдужа лялька – незворушна, холодна, вимоглива. Софія відмовляється визнати, що сама створила бездушного манекена, вважає, що всі діти – саме такі, а не інакші. Жінка мріє про увагу дочки, а сама виявляє неймовірну байдужість до власного батька, адже вона жодного разу не провідала його в селі, не допомогла

грішми, не відповіла на листа сестри, яка повідомила про батькову смерть. Заради спокою і безпеки Лароньки Софія відправила батька назад, у вимерле село, у голодному тридцять третьому році, коли він, трохи оклигавши від виснаження, розповідав людям на вулицях міста, що він дяк.

Мати намагається не помічати Лароччиної неохайності, нехтування хатніми обов'язками, стає прибиральницею в кімнаті дорослої дівчини. Автор підкреслює красномовну деталь: якщо Ларонька має три пари новеньких туфель, то її мати – тільки одну, та й те взуття постійно латає, бо збирає гроші дочці на годинника. Всі заробітки від кравецької праці йдуть на Лароньку, яку Софія обшиває і наряджає краще, ніж своїх найвибагливіших клієток. Щоб швидше назбирати грошей на годинника, Софія економить на чаї і цукрі, бере додаткові замовлення, не спить по ночах, аби заслужити від Лароньки привітний погляд і ласкаве слово Те, що Софія – нерозумна жінка, небезпечна мати, підтверджує випадок, коли, підглядавши, як Ларонька цілувалась із однокласником, Софія влаштувала скандал у школі, довела до істерики дочку, яка жорстоко покарала матір за надмірне втручання у своє особисте життя тим, що місяць не помічала її.

Коли почалась війна, Софія так боїться за життя і здоров'я дочки, що тримає її біля себе замість того, щоб рятувати втечею від окупантів. Саме під час фашистського свавілля у рідному місті Софія заради безпеки Лароньки, як їй здавалось, вчинила великий злочин – не впустила в дім пораненого Андрія – закоханого в Лароньку офіцера, в ту ніч, коли був військовий наступ.

Образ матері у романі А. Дімарова і простий і багатоплановий водночас. З одного боку, вона сама себе принесла в жертву начебто високій меті – любити і оберігати дочку від жорсткого світу. З іншого боку, – простеливши під ноги Лароньці свої людські потреби і власну гідність, вона стала служницею, з якою можна було не рахуватись. Ставленням до власного батька, пасербиці Наталки, сусідки, чоловіка Петра, вчителів у школі тощо Софія наочно продемонструвала Лароньці безкарність зневаги до моральних законів, безсердечність, перевагу егоїстичних інтересів над совістю, справедливістю, милосердям.

У певні моменти Софія навіть викликає співчуття – тоді, коли сумує і плаче від приниження, коли дочка її проклинає і називає дурною, говорить про свою ненависть. Кривдячи пасербицю, виряджаючи батька в голодне село, здійснюючи інші моральні злочини, Софія усвідомлювала, що вона коїть, часом навіть відчувала докори сумління, але помилок своїх ніколи не виправляла. Мати, що сама виросла в матеріальних злиднях і духовній порожнечі, все життя дбала про тіло (одяг, харчування) своєї Лароньки, а мала б подумати перш за все про її моральне і психічне здоров'я. Смерть Софії від лютої ненависті ідола, якому присвятила життя, умотивована, шкода лише, що мати так і не зрозуміла, за що їй судилась така жорстока розплата.

Образ Лароньки займає у романі А. Дімарова найважливіше місце – місце ідола, адже метою автора було простежити розвиток начебто невиразної лялечки у її щільному кокони материнської надлюбові до стадії дорослого метелика-хижака. Уже з перших хвилин життя Ларонька стає для матері єдиним центром інтересів, відтіснивши на периферію почуттів навіть власного батька. У романі автор показує її небагатослівною, сконцентрованою на особистих потребах примхливою потайною дівчинкою, яка претендує на винятковість, лідерські позиції, а в разі невизнання за нею таких чеснот іншими людьми – здатною на підлість, мстивою істотою, для якої задоволення амбіцій – понад усе. Характер і психіка дівчини розкриваються автором у комплексному описі її стосунків із багатьма персонажами роману, що дає можливість побачити її багатоаспектно і цілісно. Письменник показує її ставлення до матері і до хлопців Олега, Андрія, Сашка, до подруги Олі і до зведеної сестри Наталки, до себе самої і до німецького офіцера Гумбольдта. Лароньці змалку прищеплено матір'ю хворобу завищеної самооцінки, переконання в тому, що світ має існувати тільки заради неї. У стосунках із вчителями дівчинка вдається до істерик,

скарж, звинувачень в упередженості, до симуляції психічних травм, аби змусити дорослих йти на поступки, задовольняти її вимоги. Найуспішніше вдається Лароньці впливати на матір, коли, відчуваючи домінування над покірною і боязкою Софією, вона почувається найкомфортніше. Розмови ще малої дитини автор передає лаконічно, адже вона тільки приймала ласку, подарунки, ласощі, увагу, на які коротко реагувала: «ні», «умгу», «не хочу», «ой, мамо, як ти набридла» тощо. Збираючись до школи, Ларонька не перестеляє постіль, не збирає портфель, вередує над сніданком, скаржиться на біль у животику, не пам'ятає, куди поклала шкільне приладдя, бо мама знайде, прибере, принесе і догляне. Дівчина рано зрозуміла, що з матір'ю можна торгуватись, виконувати її прохання в обмін на подарунки. Зведenu сестру Наталку Ларонька вважає зайвою в своїй родині, влаштовує з нею сварки, провокує на конфлікти. Старшокласницею Ларонька не стала ближчою своїй матері, вона навіть не пам'ятала дня її народження. Тепер дівчина не просто приймає послуги матері як належне, а сердиться, коли та не прибере її кімнату чи вчасно не подасть обід. У родині Ларонька – головна особа: в доброму гуморі дозволяє матері посидіти поруч, мати навіть не наважується запитати в неї, куди вона йде гуляти увечері. Щоб покарати матір за надмірне втручання в її особисте життя, Ларонька не помічає її місяцями, доводячи до розпачу. Отримавши в подарунок на випускний вечір нову сукню і годинник, Ларонька посоромилась привести бідно одягнену матір із собою до школи, хоч мала запрошення і для неї, а знайомим називала її далекою родичкою. У спілкуванні з матір'ю дівчина брутальна, сердита і зневажлива. «Перестань ревіти», «чого тобі ще треба?» – так реагує вона на сльози і благання Софії.

На початку війни копаючи з подругами протитанкові рови, Ларонька не витримує суворих польових умов і важкої праці, симулює виснаження, навіть розбиває собі до крові носа, аби тільки повернутись додому в комфортні умови. Особливої уваги заслуговує ставлення дівчини до подруги Олі і хлопців. Вродливий і самозакоханий Лароньці лестить увага однокласника Олега, але варто було йому спізнитись у кіно через хворобу матері, як дівчина йому негайно помстилась, відавши перевагу зовсім незнайомому морякові, який згвалтував її, проводжаючи додому. З Олею Ларонька почувається впевнено і безпечно – подружка зовсім не вродлива і навчається не дуже добре, тому дівчина на її тлі виграє в усьому. Ставлення героїні роману до подруги – суто споживацьке: Оля передає записки Олегові, допомагає, захоплюється, проте у Лароньки немає до вірної подруги ніякої приязні чи вдячності. Із задоволенням завдає вона Олі удару, глузливо нагадуючи про її непривабливу зовнішність, почувається переможцем, переманивши до себе Олега, що обіцяв Олі піти в кіно. Саме Ларонька, ставши коханкою офіцера-окупанта, красномовно реагує на зустріч із катованою підпільницею Ольгою, зраджуючи цим її інкогніто.

Лароньці притаманна властива психопатові модель поведінки: самостійно приймаючи рішення, вона у випадку поразки схильна звинувачувати інших, передусім власну матір, посилюючи у ній і без того велике почуття провини. Дівчина впевнена, що стала коханкою ворога саме тому, що мати не відпустила її в евакуацію, хоча, зрозуміло, за свої вчинки доросла Ларонька мусить відповідати сама. Найбільшу ненависть до Софії дочка проявляє тоді, коли, покинута німцем, втекла зі свого містечка, де люди називали її вівчаркою. Ларонька вибухає люттю, «злим сичанням», «гризе матір», «жбурляє в неї всім, що попаде під руку». Понад усе вона ненавидить інших дівчат, тих, кому не треба приховувати минуле. Постать Лароньки є зразком невірніваженої, самозакоханої егоїстки, яка ненавидить увесь світ за те, що він не оціним належним чином її винятковості.

Висновки. Руйнівний для особистості шлях відречення від моральних цінностей Софія і Ларонька проходять за різних обставин, але в спільній атмосфері страху за власний добробут і психологічний комфорт. Незважаючи на розподіл ролей у стосунках (матері як жертви і дочки як домашнього тирана),

впадає у вічі велика взаємозалежність і взаємозумовленість потворних моделей поведінки героїнь, їхніх характерів, спільними і визначальними рисами яких стають винятковий егоїзм, турбота про матеріальний добробут, повна байдужість до життя рідних і коханих, не кажучи вже про чужих людей. Певне співчуття до самотньої, зневаженої і зненавидженої дочкою матері Софії не пом'якшує її власних моральних злочинів, які не лише спричинили остаточне духовне каліцтво самої Лароньки, а й призвели до мученицької загибелі її найближчих друзів в умовах окупації рідного міста ворогом.

РАЗРУШИТЕЛЬНЫЕ ПОСЛЕДСТВИЯ ОТЧУЖДЕНИЯ ЛИЧНОСТИ ОТ МОРАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ В РОМАНЕ А. ДИМАРОВА «ИДОЛ»

А. П. Калантаевская А. П.

Кандидат филологических наук, доцент
ORCID ID 0000-0001-8727-9427

Сумский государственный университет
ул. Римского-Корсакова, 2, г. Сумы, 40007, Украина
g.kalantaevskaya@journ.sumdu.edu.ua

Дедова А. С.

Студентка
Сумский государственный университет
ул. Римского-Корсакова, 2, г. Сумы, 40007, Украина

Статья посвящена выяснению последствий деструктивного для личности отчуждения от категорий духовности и морали, этических норм и собственной семьи вследствие культивируемых в социуме приоритетов безразличия, эгоцентризма, материального благополучия, психической неуязвимости, беспощадности и т. д., художественно представленных в романе А. Димарова «Идол». По понятным сегодня причинам избегая напоминаний об общественной атмосфере страха и зомбирования людей коммунистической идеологией ненависти к врагам народа, А. Димаров описал трагедию оторванной от своего рода личности, которой не была привита христианская этика. В статье рассматривается замеченный автором процесс безнаказанного совершения моральных преступлений, разрушительное влияние слепой самопожертвы матери на формирование в ее дочери релятивного мировоззрения, презрения к людям, предательства, меркантильности, умения манипулировать. Обращается внимание на взаимозависимость и взаимообусловленность моделей поведения героинь романа, неспособных к взаимопониманию, покаянию, настоящей любви, сочувствию.

***Ключевые слова:** отчуждение, приоритеты, моральные преступления, релятивные убеждения.*

DEVASTATING EFFECTS OF ALIENATION OF THE INDIVIDUAL FROM MORAL VALUES IN A. DIMAROV'S NOVEL "IDOL"

Kalantaievska H. P.

Candidate in Philology, Associate Professor
ORCID ID 0000-0001-8727-9427

Sumy State University
2, Rymyskyi-Korsakov St., Sumy, 40007, Ukraine
g.kalantaevskaya@journ.sumdu.edu.ua

Dedova A. S.

Student
Sumy State University

The article is devoted to finding out the consequences of the destructive exclusion of a person from the categories of spirituality and morals, ethical norms and own family as a result of the priorities of indifference, egocentrism, material well-being, psychic invulnerability, ruthlessness, which are artistically presented in the novel by A. Dimarov "Idol".

From the clear reasons today, avoiding the mention of the social atmosphere of fear and zombizing of the consciousness of people by the communist ideology of hatred of the enemies of the people A. Dimarov described the tragedy of torn away from a kind of personality, which had not been implanted Christian ethics.

The article traces the author's noticed process of unpunished committing moral crimes, the devastating effect of blind self-sacrifice of the mother on the formation in her daughter of a relational worldview, contempt for people, treachery, selfishness and ability to manipulate.

Attention is drawn to the correlation and interdependence of the patterns of behavior of the novel's heroines which are not capable of understanding, repentance, true love and compassion.

Key words: alienation, priorities, moral crimes, relative beliefs

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дзюба І. Українська повість сьогодні / І. Дзюба // З криниці літ: У 3 т. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – Т. 1. – 975 с.
2. Штонь Г. Анатолій Дімаров / Г. Штонь // Слово і час. – 1995. – № 5 – 6. – С. 12 – 17.
3. Слабошпицький М. Про Анатолія Дімарова, який схожий на свої книги / М. Слабошпицький // Київ. – 2002. – № 4. – С. 127 – 128.
4. Наєнко М. Відійшов, щоб залишитися... / М. Наєнко // Літературна Україна. – 2014. – 17 липня. – С. 1, 3.
5. Штонь Г. Анатолій Дімаров. Літературний портрет / Г. Штонь. – К.: Радянський письменник, 1987. – 150 с.
6. Дзюба І. В обороні людини й народу / І. Дзюба // З криниці літ: У 3 т. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія». – 2006. – Т. 1. – 975 с.
7. Аксьом А. Сюжети, видобуті з каменю / А. Аксьом // Літературна Україна. – 2012. – 3 травня. – С. 1, 4.
8. Гросевич Т. Сімейні романи Анатолія Дімарова в оцінці критиків і літературознавців / Т. Гросевич // Філологічні трактати. – 2011. – № 2. – Т. 3. – С. 10 – 15.
9. Костюченко В. Анатолій Дімаров / В. Костюченко // Дімаров А. Вибрані твори: В 2 т. – Т. 1. – К.: Дніпро. – 1982. – С. 5 – 12.
10. Сверстюк Є. Шістдесятники і Захід / Є. Сверстюк // Блудні сини України. – К.: Товариство «Знання» України, 1993. – 256 с.
11. Сверстюк Є. Блудні сини України / Є. Сверстюк // Блудні сини України. – К.: Товариство «Знання» України, 1993. – 256 с.
12. Дімаров А. Ідол / А. Дімаров // Вибрані твори: В 2 т. – Т. 1. – К.: Дніпро, 1982. – 535 с.

REFERENCES

1. Dzuba I. Ukrainian novel today / I. Dzyuba // From the well of the years: In 3 v. – Kyiv: Publishing House «Kyievo-Mogylianska akademiya», 2006. – Vol. 1. – 975 p.
2. Shton G. Anatoliy Dimarov / G. Shton // Word and time. – 1995. – № 5. – 6. – P. 12–17.
3. Slaboshpytskyi M. About Anatoliy Dimarov, who looks like his books / M. Slaboshpytskyi // Kyiv – 2002. – №4. – P. 127–128.

4. Nayenko M. Move away to stay... / M. Nayenko // Literaturna Ukraina. – 2014. – 17 Lipnya. – P. 1,3
5. Shton G. Anatoliy Dimarov. Literary portrait / G. Shton. – Kyiv.: Radyanskyi pysmennyk, 1987. –150 p.
6. Dzuba I. The defence of people and nation. /I. Dzyba // From the well of the years: In 3 v. – Kyiv: Publishing House «Kyievo–Mogylianska akademiya», 2006. – Vol. 1. –975 p.
7. Aksiom A. Plots are obtained from a stone / A. Aksiom // Literaturna Ukraina. – 2012. – May, 3 – P. 1, 4.
8. Grosevich T. Family novels Anatoliy Dimarov in estimation of literary critics / T.Grosevich // Filologichni traktaty. – 2011. – № 2. – Vol. 3. – P. 10–15.
9. Kostyuchenko V. Anatoliy Dimarov / V. Kostyuchenko // Dimarov A. Chosen works : in 2 v. – Vol. 1. – Kyiv: Dnipro. – 1982. – P. 5–12.
10. Sverstiuk E. Shistdesiatniki and the West / E. Sverstiuk // Prodigal song of Ukraine. – Kyiv: Tovarystvo «Znannia» Ukrayiny, 1993. – 256 pSverstiuk E. Prodigal song of Ukraine / E. Sverstiuk // Prodigal song of Ukraine. – Kyiv: Tovarystvo «Znanna» Ukrayiny, 1993. – 256 p.
11. Dimarov A. Idol / A. Dimarov // Chosen works: in 2 v. – Vol. 1. – Kyiv: Dnipro, 1982. – 535 p.

Надійшла до редакції 14 травня 2019 р.

МІФОАРХЕТИПНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЄВРЕЙСЬКОГО В МАЛІЙ ПРОЗІ КАТРИ ГРИНЕВИЧЕВОЇ

Семерин Х. Д.

Магістр філології, викладачка-стажистка

ORCID ID 0000-0003-0112-7719

Національний університет «Острозька академія»

вул. Семінарська, 2, Острог, Рівненська область, 35800, Україна

khrystyna.semeryn@oa.edu.ua

У статті проаналізовано міфоархетипну репрезентацію Єврейського в малій прозі Катрі Гриневичевої, зібрану в циклах «По дорозі в Сихем» і «Непоборні». З'ясовано, що авторка зображує міфоархетипне Єврейське як Екзотичне й Орієнтальне (змішування інокультурних досвідів внаслідок незнання), як реалістичне Єврейське. Підкреслено, що поодинокі реалії співіснування українців із євреями в воєнну добу («Непоборні») мають негативну конотацію внаслідок впливу стереотипів і скрутного соціального становища. Натомість, у рецепції євангельських подій віддзеркалено імперсько-колоніальний зріз суспільства, де ланідарно змальовано імперське Римське і Єврейське колоніальне. Наголошено, що імідж Єврейського включає численні коди, тож образи рослинного і тваринного світу, мистецьких явищ, соціально-політичної реальності, релігійних і культурних об'єктів і традицій сприяють формуванню об'ємної перспективи Єврейського. Доведено, що Єврейське нерідко постає дзеркалом, у якому відображається Своє, тобто Українське.

Ключові слова: імагологія, Єврейське, міф, архетип, Біблія, апокриф.

У статті заплановано розглянути міфоархетипну реалізацію імагологічного Єврейського у малій прозі Катрі Гриневичевої як наслідок рецепції біблійного претексту.

Сьогоднішній світ хаотичний і гетерогенний, тож логоцентрична логіка з чітким відмежуванням правильного від неправильного, доброго від злого, Свого від Чужого вже давно продемонструвала свою онтологічну неспроможність пояснити, унормувати й структурувати буття. Популяризація імагології, зокрема етноімагології котра «актуалізується з надзвичайною інтенсивністю» [6, с. 175] в українських студіях, розкриває обшири для прийняття і тлумачення Іншості. За класичною тезою Дмитра Наливайка, для Свого Інше постає «способом та формою його присутності у світі» [5, с. 93], відтак дослідження Іншого є пріоритетним завданням нинішньої гуманітаристики. У працях Григорія Грабовича (1983), Мирослава Шкандрія (2009), Йоханана Петровського-Штерна, Аліси Меншій (2014), Алли Колесник (2016) та ін. досліджено різні аспекти імагологічної репрезентації Єврейського в літературі. Григорій Грабович схарактеризував три моделі представлення євреїв у літературі XIX – XX ст.: стереотипну, соціально-моральну і політично-етичну. Вважаємо, що міфоархетипну рецепцію іонаціонального у прозі перших десятиліть XX ст. варто оцінювати в сукупності двох чи всіх категорій, адже тут не може йтися про однозначне, спрямоване сюжетом трактування теми. Попри значні здобутки у вивченні Єврейського в українському літературознавстві, багато відповідних текстів досі залишаються поза науковою увагою.

Мета статті – з'ясувати особливості міфоархетипного тлумачення Єврейського в малій прозі Катрі Гриневичевої. Для цього варто вирішити такі **завдання**:

-Дослідити певні знання і стереотипи про Єврейське біблійного походження, зафіксовані у модерністській прозі за біблійними мотивами.

-Визначити, які біблійні міфологеми й архетипи творчо інтерпретувала Катря Гриневичева.

-Проаналізувати імагологічне наповнення малої прози письменниці.

-Зрозуміти, як і з чого, зрештою, сконструйований імідж Єврейського під нашаруваннями міфів, архетипів та українського культурного тіла.

Методи дослідження – імагологічний (його складники – контактологічний і типологічний) і міфоархетипна критика. Оскільки працю присвячено імагологічній проблемі – іміджу Єврейського, презентованому через міфоархетипні візії біблійного тексту, то у ній застосовано комбінацію елементів цих методів для отримання повносутніх результатів.

Наукова новизна – зроблено спробу відшукати імагологічні сенси в багатомірній модерністичній прозі, створеній за біблійними мотивами і сюжетами, яку зазвичай трактують винятково як наслідок християнсько-релігійної або соціально-алегоричної рецепції Біблії.

Об'єкт дослідження – імагологічний імідж Єврейського, виражений текстуально у малій прозі перших десятиліть ХХ ст.

Предмет дослідження – творення та образи Єврейського у малій прозі Катрі Гриневичевої.

Проза Катрі Гриневичевої (1875–1947), української галицької письменниці, повсякчас цікавить наукову спільноту. Її поетику, генологію й інші аспекти аналізували Олекса Мишанич («Катря Гриневичева та її історичні повісті», 1990), Роман Горак (1990), Ольга Харлан («Творчість Катрі Гриневичевої в контексті західноукраїнської літератури першої половини ХХ століття», 1997; «Історична проза Катрі Гриневичевої», 1997; «Рецепція біблійних та апокрифічних образів у ранній творчості Катрі Гриневичевої», 1999), Володимир Антофійчук («Своєрідність трансформації євангельського сюжетно-образного матеріалу в українській літературі ХХ століття», 2002), Федір Погребенник (2004), Лариса Лебедівна («Західноукраїнська проза 20-30-х років ХХ століття: проблема неоромантизму (О. Турянський, Р. Купчинський, А. Чайковський, А. Лотоцький, К. Гриневичева)», 2008), Микола Хорошков (2011), Ірина Нечиталюк (2013) та ін. Як правило, у фокусі дослідницької уваги знаходяться аспекти історичної прози Катрі Гриневичевої. Зокрема, Лариса Лебедівна з'ясовує неоромантичні засади і флуктуаціоністську поетику. Марія Савка висвітлила екзистенційний дискурс у збірці «Непоборні», ствердивши, що «метафорична вишуканість, оригінальний необароковий стиль письменниці із нахилами до містицизму виявляє екзистенційно-християнське бачення» (2013) [7, с. 78]. У розвідці «Релігійно-містичні мотиви прози Антона Лотоцького та Катрі Гриневичевої» (2005) Лариса Лебедівна аналізує біблійний контекст в історичних повістях письменниці. На думку дослідниці, «релігійність» прози Гриневичевої «виходить за межі християнства і розглядається у площині трансцендентній/метафізичній» [3, с. 64]. Володимир Антофійчук пише про те, що «українські автори різних часів і особливо у ХХ ст. тісно пов'язують євангельські оповіді та їх аксіологію з драматичними процесами певного періоду» («Своєрідність трансформації євангельського сюжетно-образного матеріалу в українській літературі ХХ століття», 2002) [1, с. 12]. Ці й інші студії здебільшого сфокусовані на релігійно-християнському і морально-християнському тлумаченні біблійних мотивів у прозі авторки.

При тому Лариса Лебедівна підкреслює, що існують вагомні «підстави вважати її [Катрі Гриневичевої – Х. С.] твори справді модерними, які навіть у річищі неоромантичної стильової течії стоять осібно завдяки неповторному “необароковому” стилю» («Стильові особливості історичної прози Катрі Гриневичевої», 2006) [4], з чим ми погоджуємося. Певний брак літературознавчої

уваги до можливостей текстуального вираження інших, зокрема етнонаціональних аспектів у модерністській прозі Гриневичевої вимагає звертання до цієї теми.

Зазначимо, що біблійний претекст осмислено у циклах малої прози Катрі Гриневичевої «По дорозі в Сихем» (1923) і «Непоборні» (1926). У новелах першої збірки, де, за словами Ірини Нечиталюк, набув філософського звучання жанр притчі [6, с. 170], маємо різні форми адаптації біблійного матеріалу на українському ґрунті. Письменниця нерідко вдається до творення апокрифічних легенд, продуктивно користуючись прийомом травестії. Апокрифічний образ Бога-хлібороба у типово патріархальному сюжеті підкреслює благословенність, богообраність хліборобської праці на тлі твердження, що українці – нація хліборобів («Господь і орачі»). Сюжет нагадує біблійну історію першого братовбивства: персонажі уподібнені до Авеля (покірний Богу невмілий хлібороб) і Каїна (самовпевнений вправний хлібороб), імпліцитно представляючи одну з варіацій архаїчної колізії. Можливість такого трактування свідчить не тільки про спробу письменниці травестіювати біблійні мотиви й образи, а й прочитати їх як культурні і духовні основи української нації. Цю обставину увиразнюють апокрифічні мотиви («Мак», «Червона коровка»), націлені залучити давньоєврейську спадщину у діалог із Українським. Тому на тлі біблійних мотивів Ісусових мандрів із учнями і життя Марії звучать мотиви материнської коліскові з уст Марії, ходьби босоніж до аптеки, фантастичної розмови з рослинами і тваринами, появи квітів зі священної крові. Ці й інші подібні деталі віддзеркалюють поняття української народної моралі, опертої на своєрідне трактування й «розширення» християнських наративів, і розкривають обставини соціального життя України. Зауважимо, що між текстом проступає фрагментарне, не завжди свідоме уявлення про Інше, зокрема Єврейське, яке потрактовано в аспектах людської долі, соціальної культури майже як Своє, неодмінно близьке.

У багатьох текстах Катрі Гриневичевої візія Єврейського схарактеризована в імперському ключі, відповідно до відомостей про римське панування у Юдеї й околицях. Щоправда, імагологічну інформацію доводиться подекуди збирати буквально «по крупинці». Діалогічні взаємини простежуємо при зображенні єврейського соціального світу, зокрема родів занять: *рибалка Петро, центурії, служебниці, левіти, римський центуріон, фарисеї, рабіни, софер, пастухи, молодий равві*. Професійний зріз відповідає імперсько-колоніальній структурі, що включає представників влади – римських військовиків, різночинне духовенство і нижні підвладні верстви: робітників, слуг. Концепти влади та владної ієрархії залишаються ключовими чинниками дотримання «порядку» у такому суспільстві. Притому реалії соціального життя значно уподібнені до відомих нам українських, що дає підстави стверджувати про безпосередню рецепцію Єврейського шляхом переосмислення його у вимірах Українського. Геопоетична мапа уявлюваного єврейського світу охоплює окордонені простори (*оливні сади Бетеляму, Юдея, сірійська земля, Сарон, Фінікія, юдейський край*) і священні локуси – місця особливого значення і сили, здебільшого пов'язані з водою або висотою гір (*Сихем, Єрусалим, Йордан, криниця Агін, Медавар, штілі Єрмона, Ліван-гора*). Очевидно, що вигнаний Ізраїль, тобто єврейський народ опинився поза межами Свого простору (власне, так і не знайшовши його), у вигнанні, саме тому його екзистенція видається неповносутньою, позбавлена антеївського зв'язку, котрий дає животворну силу. Адже в імагологічному аспекті етнонаціональна проблематика Іншості має антеїстичну основу. Саме через зв'язок із рідною землею (як ментальним, духовним простором, так і фізичною територією, ландшафтом) чи його втрату характеризують національну ідентичність народу й індивідуума.

Авторка конструює єврейський текст із численних імагологічних кодів: флористичного (*смоковиці, мигдалі, пшениця, лілія Сарону, фіги, дикий мирт, підвойя, нард і цинамон, одр з рожаного дерева, алое, миро, червоне дерево, кедрина*), зооморфного (*малти, слонова кість, верблюди, віяло з павиних пер, вівці*), гастрономічного (*сикер хельбонський, опрісноки*), коду моди (*хітон, сандалі, чорні*

кучері, білий виссон, «таліта»), релігійно-процесуального (астрагали, свято помирення, Сабат, престол Ягве), мистецького (маска імператора на новій драхмі, шафраново-золоті львиці), які творять об'ємну перспективу Єврейського як Екзотичного. У широкому сенсі ці й інші коди репрезентують геопоетичну парадигму, реконструюючи особливий простір буття Інших, місце живого втілення їхньої ідентичності. Екзотичним модусом володіють історії, у яких біблійне і фольклорне Орієнтальне веде діалог із власне Єврейським: наприклад, мотив про легендарного єврейського бідняка равві Азамата, котрий розгадав невіршувану чарівну загадку для Александра Македонського («На могилі Равві Азаматова»). Особливої екзальтації екзотика набуває в історії про біблійного царя Соломона («Цар Соломон і пчїлка»). Тут помічаємо стереотипне змішування Орієнтального як єдиного загальника Екзотичного, тобто далекого, Чужого, незвичайного (вираженого образами екзотичних рослин, спецій, тварин, звичаїв, золота і розкоші, темношкірих невільників) – і водночас сповненого таємної Мудрості, символічними носіями якої є цар Соломон і цариця Савська.

Прикметно, що Єврейське може одночасно володіти екзотичним (рельєфно орієнтальним) і реалістичним модусами («На могилі Равві Азаматова»). *Старенезний сторож кладовища, обідраний, худючий жид; жидівський злидар* – гіперболізований образ бідного і самотнього єврея. Персонаж намагається відшукати сакральну основу власної ідентичності у «славетному минулому» нації. Якорем його пошуків є компенсація убогої реальності посередництвом уяви, котра малює перемогу особистості, розуму над силою – як магічною (трансцендентною), так і земною (царською). Попри те, контекст експлікує складнішу проблему колоніальної свідомості: розуміння, що лише особлива здатність робити неможливе може долею щасливого випадку допомогти людині з «нижчих» верств здобути прихильність ув очах патріархального правителя. У цьому світлі Єврейське реалізується у кількох імагологічних вимірах, тісно зрощених між собою: побутовому (*Поститав, обмиваючи руки після якоїсь марної їди*), релігійному (*Мойсеевий декалог, равві Азамат, престол Ягве, «гафтара»*), мистецькому (*пестрі малюнки на ставниках, шафраново-золоті львиці, руки, показуючі якусь далеку точку у синяві неба*), етнічному (*вигнаний Ізраїль, юдейський край*). Крім Орієнтального, Єврейське колоніальне зафіксовано й у контексті імперського Римського («Мисалехова стріча»). Лапідарна характеристика фокусує читачку увагу на проявах імперської переваги римлян: силової, фінансової, соціально-культурної (*мідяний диск римлянина, маска імператора на новій драхмі, астрагали*).

В окремих оповіданнях збірок оповідань «Непоборні», написаних під враженнями Першої світової війни, міфоархетипні компоненти Єврейського мають узагальнювально-символічне значення. Марія Савка зазначає, що в ній Катря Гриневичева «задекларувала екзистенційно-християнський націєтворчий дискурс», де «через свободу вибору добра і зла людина проходить цю хресну “доленосну” дорогу життя» [8, с. 81]. Ідейно-тематичний кістяк циклу – алегоричне перенесення блукань єврейства і Христових страждань на новочасні страждання українського народу, тобто в імагологічному вимірі Єврейське й Українське вступають у діалог на міфоархетипному рівні. Якщо судити за моделлю імагологічних узаємин «тяжіння/відштовхування», запропонованою Луїзою Оляндер в розвідці «Форми вияву імагологічних процесів у суспільстві й у літературі та способи їх відображення у творах письменників» [7], то в малій прозі Катрі Гриневичевої заактуалізовано модус тяжіння до Іншого. Спільність змісту з біблійно-єврейською історією (зокрема, християнсько-релігійний аспект) існує і на наративному рівні: в загальній побудові й окремих назвах знаходимо перегуки з наративом «страстей Христових» («Розп'яття», «Спомини», «Пасха красна», «Під чужим небом» тощо). Багата релігійна символіка підкреслює паралелізм української і єврейської долі. До прикладу, типовий мотив сакрального відновлення (воскресіння) в оповіданнях «Пасха красна» і «В кігтях туги» різко контрастує з обставинами концтабірного життя, незважаючи на які люди

прагнуть зберегти власні етнорелігійні традиції. Назва нарису «З книг вигнаного народу» пов'язана з уявленням про єврейський народ як світових вигнанців і, разом із цим, окреслює становище українського народу в воєнні десятиліття – тих, хто опинився у вигнанні на чужині, у концтаборах і в таборах для інтернованих. Модус оповідання «Розп'яття» – виразно єврейський, обумовлений біблійною історією Христа, до якої імпліцитно апелює авторка. Через призму архетипу розп'яття зображено сцену масового похорону загиблих від голоду і хвороб українців, у світлі чого індивідуальні страждання набувають універсального, загальнолюдського масштабу.

Поодинокі деталі відтворюють реалії єврейського світу, стаючи доказами тіснішої комунікації українського і єврейського народів. У прозі Катрі Гриневичевої цей реальний досвід не видається позитивним, оскільки сприйняття Єврейського обумовлене стереотипами. Саме тому, послуговуючись контростереотипним галицьким етнолімом, авторка зауважує стереотипи про торгівлю, співпрацю з владою, пильний нагляд за підлеглими як типові риси єврейської людини (*Панові руку подають, жида сидати просять, а ти, хлопе, стій у порога, ва-руй*).

Висновки

Отже, імідж Єврейського посідає помітне місце в художній структурі малої прози Катрі Гриневичевої. Здебільшого Єврейське змодельовано як схоже чи ідентичне до Свого, зокрема в наративному, діяльнісному, аксіологічному аспектах. Саме тому скурпульозні екзотичні деталі – це не тільки засоби відтворення культурного колориту, а й маркери Іншості, віддзеркалення панівних стереотипів і уявлень про те, чим відрізняються *їхні* від *нашого*, конкретно Єврейське від Українського. Попри те, авторка генерує й інші моделі Єврейського у збірках «По дорозі в Сихем» і «Непоборні». Тут Єврейське також постає як Екзотичне Орієнтальне, реалістичне Єврейське (нерідко сфокусоване на стереотипах). У збірці «По дорозі в Сихем» найповніше виражено імагологічне Єврейське у міфоархетипному ключі. Тут Єврейське постає як (майже) Українське, адже єврейські етнонаціональні й культурні деталі, почерпнуті з Біблії, шляхом переосмислення стають віддзеркаленням Свого. Події євангельського (власне імперсько-римського) періоду інтерпретовані через призму імперсько-колоніальної структури суспільного життя. Окремі реалістичні деталі єврейсько-українських зустрічей не видаються позитивними з огляду на суспільні стереотипи в перші десятиліття ХХ ст. В іміджі Єврейського зреалізовано численні коди: геопоетичний, флористичний, зооморфний, мистецький, релігійний та інші. Поза тим, у малій прозі письменниці Єврейське та Українське повсякчас вступають у продуктивний діалог, проявляючи грані одне одного у взаємодії (наприклад, шляхом творення апокрифів, травестіювання біблійних постатей). Вигнання, пошук землі обітованої, колоніальне становище є спільними модусами, що характеризують складне буття обох народів. Відтак Єврейське є Іншим і водночас дзеркалом Свого, у якому чіткіше проступають контури Українського.

МИФОАРХЕТИПИЧЕСКАЯ РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ ЕВРЕЙСКОГО В МАЛОЙ ПРОЗЕ КАТРИ ГРИНЕВИЧЕВОЙ

Семерин К. Д.

Магистр филологии, преподавательница-стажистка

ORCID ID 0000-0003-0112-7719

Национальный университет «Острожская академия»

ул. Семинарская, 2, Острог, Ровенская область, 35800, Украина

khrystyna.semeryn@oa.edu.ua

В статті аналізуються міфологічна і архетипічна репрезентація Єврейського в малій прозі Катрі Гриневичевої, зібраній в циклах «По пути в Сихем» і «Непреодолимые». Вияснено, що письменниця зображає міфо-

архетипическое Еврейское как Экзотическое и Ориентальное (смешивание инокультурных опытов вследствие незнания), как реалистичное Еврейское. Подчеркнуто, что единичные реалии сосуществования украинцев с евреями во время войны («Непреодолимые») имеют отрицательную коннотацию вследствие воздействия стереотипов и трудного социального положения обеих наций. Также в рецепции евангельских событий отражено имперско-колониальной срез общества, где лапидарно изображены имперское Римское и Еврейское колониальное. Отмечено, что имидж Еврейского вмещает многочисленные коды, поэтому образы растительного и животного мира, художественных явлений, социально-политической реальности, религиозных и культурных объектов и традиций способствуют формированию объемной перспективы Еврейского. В итоге исследования утверждается, что Еврейское в большинстве случаев является зеркалом, в котором четче отражается Свое, то есть Украинское.

Ключевые слова: имагология, Еврейское, миф, архетип, Библия, апокриф.

MYTHOLOGICAL AND ARCHETYPAL REPRESENTATION OF JEWISH IMAGE IN KATRIA GRYNEVUCHEWA'S SHORT STORIES

Semeryn K. D.

Master of Philology, Teacher Trainee

ORCID ID 0000-0003-0112-7719

National University of Ostroh Academy

2 Seminarska St., Ostroh, Rivne region, 35800, Ukraine

khrystyna.semeryn@oa.edu.ua

There the mythological and archetypal representation of the Jewish in short prose of Katria Grynevychewa collected in the cycles "On the Road to Shechem" and "The Unconquered," is analyzed. It is revealed the writer portrays the Jewish as Exotic and Oriental, which is the result of mixing of intercultural experiences because of its ignorance) and as the realistic Jewish. It is emphasized that the rare realities of the coexistence of Ukrainians with Jews during the war ("The Unconquered") bear a negative connotation due to the influence of stereotypes and the difficult social situation. The reception of evangelical events reflects the imperial-colonial cut of society, where the imperial Roman and the Jewish colonial are depicted lapidary. The Jewish Image contains numerous codes, therefore, floristic and zoomorphic images, as well as artistic phenomena, socio-political realities, religious and cultural objects, and traditions contribute to the formation of the multidimensional prospect of the Jewish. As the result of the research, the author states that the Jewish often appears as a mirror in which the Own, that is Ukrainian, is displayed in the Katria Grynevychewa's texts.

Keywords: Imagology, Jewish, myth, archetype, Bible, apocrypha.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антофійчук В. Своєрідність трансформації євангельського сюжетно-образного матеріалу в українській літературі ХХ століття : автореф. дис ... д-ра філол. наук: 10.01.01 / Володимир Іванович Антофійчук. – Київ : Б.в., 2002. – 36 с.
2. Гриневичева К. Непоборні: Повісті, оповідання, новели. – Львів: Каменяр, 2004. – 359 с.
3. Лебедівна Л. Релігійно-містичні мотиви прози Антона Лотоцького та Катрі Гриневичевої // Дивослово. – 2005. – № 9. – С. 62–65.
4. Лебедівна Л. Сильові особливості історичної прози Катрі Гриневичевої / Л. Лебедівна // Слово і час. – 2006. – № 11. – С. 30–37.
5. Наливайко Д. Теорія літератури й компаративістики / Дмитро Наливайко. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 347 с.

6. Нечиталюк І. Формально-змістові модифікації малої прози кінця ХІХ – початку ХХ століття / І. В. Нечиталюк // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Філологія, педагогіка, психологія. – 2013. – Вип. 26. – С. 165–171.
7. Оляндер Л. Форми вияву імагологічних процесів у суспільстві й літературі та способи їх відображення у творах письменників // Волинь філологічна: текст і контекст. Імагологічні виміри національної літератури : зб. наук. пр. / Волин. нац. ун-т. ім. Лесі Українки, Ін-т філол. та журналістики ; упоряд. : Л. К. Оляндер, Т. П. Левчук. Луцьк, Вип. 12. – С. 175–182.
8. Савка М. Екзистенційний дискурс творчості Катрі Гриневичевої: (за збіркою оповідань “Непоборні”) / М. Савка // Слово і час. – 2013. – № 7. – С. 77–82.

REFERENCES

1. Antofiichuk V. *The Peculiarity of the Transformation of the Evangelical Storyline and Figurative Material in the Ukrainian Literature of the XX Century*: avtoref. dys ... d-ra filol. nauk: 10.01.01 / Volodymyr Ivanovych Antofiichuk. Kyiv : B.v., 2002. 36 p.
2. Grynevycheva K. *The Unconquered: Tales, Short Stories, Novellas*. Lviv: Kameniar, 2004. 359 p.
3. Lebedivna L. “Religious and Mystical Motifs of Prose by Anton Lototskyi and Katria Hrynevycheva.” *Dyvoslovo*, 2005, № 9, pp. 62–65.
4. Lebedivna L. “Stylistic Features of the Historical Prose by Katria Grynevycheva.” *Slovo i chas*, 2006, № 11, pp. 30–37.
5. Nechytaliuk I. “Formal and Content Modifications of the Short Prose of the Late Nineteenth And Early Twentieth Centuries.” *Naukovyi visnyk kafedry YuNESKO Kyivskoho natsionalnoho lnhvistychnoho universytetu. Filolohiia, pedahohika, psykhohiia*, 2013, Vyp. 26, pp. 165–171.
6. Oliander L. “Forms of Manifestation of Imagological Processes in the Society and Literature, and Ways of Their Reflection in Writings.” *Volyn filolohichna: tekst i kontekst. Imaholohichni vymiry natsionalnoi literatury : zb. nauk. pr.* Lutsk, Vyp. 12, pp. 175–182.
7. Savka M. “Existential Discourse of Creativity by Katria Grynevycheva (Based on the Collection of Short Stories “The Unconquered”).” *Slovo i chas*, 2013, № 7, pp. 77–82.

Надійшла до редакції 21 березня 2019 р.

Reflections as acknowledgement (instead of review)

Роздуми-подяка (замість рецензії)

Бог дав рок-н-рол тобі.....Збірник перекладів текстів рок-пісень / Перекл. з англ. Олега Пастухова, Андрія Куликова. – К.: Альтернатива Друк, 2017. – 224 с.

How the God gave rock-n-roll to John Lennon, Paul McCartney, George Harrison and other singers, He gave the talent to master the language perfectly and translate from English to Ukrainian at the highest level: translate

so that the content plan is preserved, the same semantic and artistic information is reproduced, while the structural-formal plan undergoes transformations, but the register characteristic remains!

Everything that was said above was said about Oleh Pastukhov and Andrii Kulykov ("God gave you rock-n-roll..." - Collection of translations of lyrics of rock songs / Translated from English by Oleh Pastukhov, Andrii Kulykov - K.: Alternative Printing, 2017. - 224 pp.). The collection of translations is a serious achievement in philology practice.

The theoretical problem of translation was seriously studied in Ukrainian studies (Zorivchak R., Kachurovskyi I., Koptilov V.), at that time the experience of Ukrainian translators known all over the world (Sodomora A., Kochur H.) was broadly presented.

What Oleh Pastukhov and Andrii Kulykov suggested earns the respect of professionals. On the one hand, it can be said that the carried out translations correspond to theoretical principles, and, on the other hand, purely linguistic analysis suggests that

Як Бог дав Джону Леннону, Полу Маккартні, Джорджу Гаррісону та іншим співакам рок-н-рол, так Він дав талант опанувати досконало мову та здійснити переклад з англійської на українську на вищому рівні, коли зберігається план змісту, відтворюється одна і та сама смислова і художня інформація, при цьому структурно-формальний план піддається трансформаціям, але зберігається регістрова характеристика!

Це все про Олега Пастухова та Андрія Куликова («Бог дав рок-н-рол тобі...»). – Збірник перекладів текстів рок-пісень / Перекл. з англ. Олега Пастухова, Андрія Куликова. – К.: Альтернатива Друк, 2017. – 224 с.). Збірник перекладів – серйозний доробок у філологічній практиці.

Теоретична проблема перекладу отримала в україністиці серйозне опрацювання (Зорівчак Р., Качуровський І., Коптілов В.), у той час широко представлений досвід українських перекладачів, які відомі у всьому світі (Содомора А., Кочур Г.).

Те, що запропонували Олег Пастухов та Андрій Куликов, викликає пошанування професіоналів. З одного боку, можна говорити, що здійснені переклади відповідають теоретичним засадам, а з другого, – суто лінгвістичний аналіз дозволяє стверджувати, що перекладачі зважали на всі мовні аспекти. Зрозуміло, що граматична система (особливо категорія дієслівного часу, відсутність аспекту як

translators took into account all language aspects.

It is clear that the grammar system (especially the category of verbal time, in comparison with Ukrainian grammar where the aspect is absent, the presence of definite / indefinite articles in the original language), not to mention the versification and rhythm (Oleh Pastukhov speaks about the equirhythmic translation), creates "tension" for the intellectual activity of an interpreter.

But given into account that the true translation is not the same as the verbatim translation (Oleh Pastukhov and Andrii Kulykov's translation is fully professional!), translations in the refereed book allow to consider the language material which is involved both in the original language and in its the translation as such, which creates new "plays".

Having analyzed M. Yu. Lermontov's translation of "In the north wild ..." (in the original G. Heine's "Ein Fichtenbaum steht einsam"), L. V. Shcherba came to the conclusion that it was "a completely independent play, that is very far from its quasi-original", which is the highest praise for the translator, since the literal translation can be considered the initial stage of the translation. The real equivalent is the level of coincidence of stylistic registers, connotative overtones.

The analysis of your translations does not leave even the thought of lack of taste, misunderstanding of the mental features of the rock-n-roll texts' creators. In fact, texts and works are not the same thing. While printed products are on the shelf - these are works, and when we start reading them, these are texts. You helped Ukrainian readers to be acquainted with English works, making them the comprehensible texts to all of us. Thank you.

One more remark. It coincided that when your book fell into my hands at the same time the movie "Bohemian Rhapsody" came out, which could leave no one indifferent. These two events are different in meaning and aesthetics, but the book and the film are connected by one subculture - the rock-n-roll context, the emotional influence is sonorous. "Bohemian Rhapsody" is dedicated to the

такого у порівнянні з українською категорією виду, наявність означеного/неозначеного артикля у мові оригіналу), не говорячи вже про віршування, ритміку (Олег Пастухов говорить про еквіритмічний переклад), створюють «напругу» для інтелектуальної діяльності перекладача. Але враховуючи те, що справжній переклад не тотожний підряднику (а переклад О. Пастухова та А. Куликова таки цілком професійно виплеканий!), переклади у реферованій (аналізованій) книзі дозволяють розглядати мовний матеріал, задіяний у мові-оригіналі і при перекладі, як такий, що створює нові «п'єси». Посилаючись на Л. В. Щербу, який, проаналізувавши переклад М. Ю. Лермонтова «На севере диком...» (в оригіналі Г. Гейне «Ein Fichtenbaum steht einsam»), прийшов висновку, що це «цілком самостійна п'єса, дуже далека від свого quasi-оригіналу», що є вищою похвалою для перекладача, оскільки буквальний переклад можна вважати початковим етапом над перекладом. А справжнім еквівалентом виступає рівень співпадіння стилістичних реєстрів, конотативних обертонів.

Аналіз Ваших перекладів не залишає навіть думки про відсутність смаку, нерозуміння ментальних особливостей творців рок-н-рольних текстів. Насправді тексти і твори – це не одне й те саме. Поки друкована продукція стоїть на полиці – це твори, а коли ми їх починаємо читати, це – тексти. Ви допомогли українським читачам познайомитися з англійськими творами, роблячи їх зрозумілими всім нам текстами. Спасибі.

І ще одна ремарка. Так збіглося у часі, що одночасно для мене потрапила до рук Ваша книга і вийшов на екрани фільм «Богемна рапсодія», який мало кого міг залишити байдужим. Ці дві події різні значеннево та естетично, однак книга і фільм пов'язані однією субкультурою – рок-н-рольним контекстом, емоційний вплив суголосний. «Богемна рапсодія» присвячена легендарному співакові

legendary singer Freddie Mercury. Pain, despair, suffering, nostalgia...

The artist himself is the source of the artwork. "The truth that the work carries is always subjective and individual" (M. Khaidehher). This is not only about Freddie Mercury, but also about Jack Williams, David Byron, Phil Mogg, Robbie van Leeuwen, Sting, Thomas Roland Shaw, Noody Golder, John Lennon, Paul McCartney...

"In the collection there're over a hundred of poetic texts of rock compositions. They belong to such giants as Beatles, Pink Floyd, Led Zeppelin, Black Sabbath, Deep Purple, Queen and many others who appeal to the reader in the language of Kobzar for the first time", said Oleg Pastukhov in the introductory word ...

You, translators, in my imagination, are perfectionists. I admire you and give you my respect.

Alla Yevhrafova

Ph.D. in Philology, Sumy

allaevgrafova38@gmail.com

Translated by **Svitlana Voropaj**

Candidate in Philology, Associate Professor

Sumy State University

voropaj@gmail.com

Фредді Меркюрі. Біль, відчай, страждання, ностальгія... Саме митець виступає джерелом художнього твору. «Правда, яку несе твір, завжди суб'єктивна та індивідуальна» (М. Хайдеггер). Це все не тільки про Фредді Меркюрі, а й про Джека Вільямса, Девіда Байрона, Філа Могга, Робі ван Леувена, Стінга, Томмі Шо, Ноді Голдера, Джона Леннона, Пола Маккартні... «У збірці понад сто поетичних текстів рок-композицій таких гігантів, як Beatles, Pink Floyd, Led Zeppelin, Black Sabbath, Deep Purple, Queen і багатьох інших, хто вперше звертається до читача мовою Кобзаря», – як зазначає у вступному слові Олег Пастухов.

Ви, перекладачі, у моїй уяві – перфекціоністи. За це вас низький уклін. I give you my respect.

Алла Євграфова

Кандидат філологічних наук, Суми

allaevgrafova38@gmail.com

Переклад **Світлана Воропай**

Кандидат філологічних наук, доцент

Сумський державний університет

voropaj@gmail.com